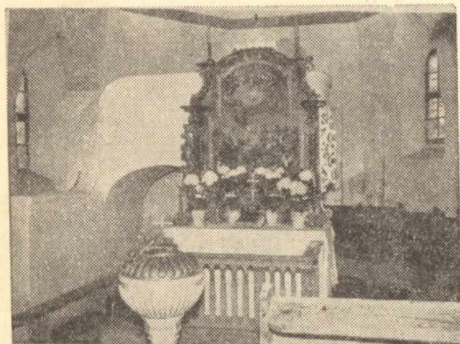
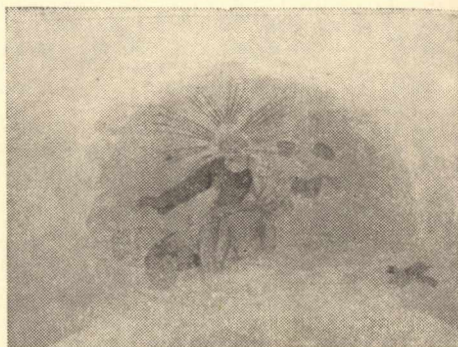

KÖZÉPKORI EREDETŰ OLTÁRKÉP ÉS FRESKÓ A LOVÁSZPATONAI TEMPLOMBAN

AN ALTER-PIECE AND FRESCO FROM THE MIDDLE
AGES IN THE CHURCH OF LOVÁSZPATONA

Hazánk legrégebbi protestáns templomában középkori eredetű freskó részletet és oltárképet találtak. Fenn balra: a templom. — jobbra: a freskó. — balra: az oltárkép.

An altar-piece and a detail of a fresco from the Middle Ages were found in the oldest Lutheran Church of our country. Above to left: the church. — to right: the fresco, — to left: the altar-piece.

„Gyűjt nyárban az eszes fiú...”

— Lapunk nyári számához —

A letűnt régi világból hoztuk magunkkal annak a felfogásnak maradványait, hogy a nyár a pihenésnek, sőt a tétlenségnek az „uborkaszezonja”. Volt ebben a felfogásban valami keresztyén erkölcsi szempontból disszonáns mozzanat. Kint a gabonamezőkön megfeszített munka folyik, betakarítják a termést, az egész évre szóló kenyeret. Ugyanakkor a tanult emberek tétlenül töltik idejüket. Természetes, hogy minden dolgozónak, tehát az értelmiségnek is megvan a joga a megérdemelt pihenésre. Megvan a joga erre lelkesíti karunknak is. A pihenést azonban az teszi igazán értékké, ha közben szellemi táplálékkal látjuk el magunkat. Amikor szerkesztőbizottságunk úgy határozott, hogy a július, augusztus, szeptemberi számokat összevontan, két részben jelentetjük meg, akkor egyúttal ebben a mostani számunkban igyekeztünk gazdag tanulmányi anyagot bocsátani lelkésztestvéreink rendelkezésére, hogy a pihenés idejét hasznosan töltsék el, szem előtt tartva az ősi bibliai intelmet: „Gyűjt nyárban az eszes fiú, álomba merül aratás idején a megszügyenítő fiú”.

Tanulmányi anyagunkat ebben a számban az ökumenikus mozgalom vonalában koncentráltuk. Erre az ad alkalmat, hogy a magyarországi protestáns egyházak meghívására nálunk tartja ez évi gyűlését az Egyházak Viágtanácsa központi bizottsága. A központi bizottság ülését megelőzi az arnoldshaini konferencia (Frankfurt mellett július 9—14-ig). Ennek a konferenciának az egyik főtémájához hozzászólásra kérték fel lapunk szerkesztőjét. Ezt a hozzászólást a magyar Ökumenikus Tanács Tanulmányi Osztályának a véleményeképpen a konferencia vezetősége idejében megküldte minden részvevő számára. Lapunk abból a célból hozza, hogy lelkésztestvéreink maguk is megismerhessék, tanulmányozhassák és hozzászólhassanak. Az Ökumenikus Tanulmányi Bizottságban részvevő egyházaink bizottságot küldtek ki a központi bizottság mátrai ülésén szereplő főtéma, a „Prozelitizmus és vallásszabadság” tanulmányozására. Közülük az e bizottság munkájának eredményeként létrejött magyar hozzászólást is. Mivel az ökumenikus mozgalom munkájának központi kérdése az egyház és egyházak viszonyának tisztázása, Karner Károly cikke növelheti tisztánlátásunkat ebben az irányban. Dr. Nagy Gyula ugyancsak az Újszövetség felé világítja meg a keresztyének egység törekvése egyik fontos kérdését, a hitvallásosság és ökumenicitás problémájában.

Megszólaltatjuk az ökumenikus mozgalom egyik régi hívét és munkását, idősebb Pröhle Károly ny. professzorunkat, aki sok értékes és kedves emléket mond el ezirányú munkásságából

Ezeken a speciálisan ökumenikus jellegű cikkeken kívül közlünk egy egyháztörténeti cikket Sólyom Jenő professzortól, amelyben Dévai Máttyás tanítását vizsgálja a törvény szolgálatáról. Nem marad ki ebből a számunkból se Lelkészi közélet című rovatunk, mely aktuális kérdéseinket szólaltatja meg és teszi vizsgálat tárgyává. Idevonatkozólag három közleményt hozunk, az egyiket Dzséry László püspök, a másikat Káldy Zoltán esperes tollából, harmadikat pedig Pálffy Miklós dékán tanévvégi jelentésének részletét, ezzel is hangsúlyozva, milyen szorosnak látjuk a kapcsolatot professzoraink munkája és egyházunk szolgálata között. Végül imákat közlünk Pröhle Károly professzortól és írásmagyarázati anyagot a következő vasárnapok igehirdetéseiről, különböző lelkészek tollából.

Ezt a mostani számunkat elsősorban tehát lelkészi karunk figyelmébe ajánljuk, s őket kérjük szorgalmas tanulmányozásokra. Megragadjuk azonban az alkalmat arra is, hogy ezen a helyen is szeretettel köszöntsük az Egyházak Világtanácsa központi bizottságának nálunk időző tagjait, köztük különösen is lutheránus testvéreinket, s amikor áldást kívánunk a központi bizottság munkájára, egyben azért imádkozunk, hogy az gazdagíthassa teológiai tisztánlátásunkat és komoly segítséget nyújthasson lelkészi és egyházi szolgálatunk számára a jövőben.

„He that gathereth in summer is a wise son . . .”

— For our summer edition —

We have brought the remnants of the principle from days passed that summer is the season for recreation, even big gooseberry season of idleness. This principle had a certain dissonant motif from a Christian ethical point of view. Out on the fields hard work is being done, the harvest and the bread supply for the coming year is being collected. At the same time educated people are spending their time in leisure. Naturally everybody including the intelligencia has a right to a well-earned recreation. Our pastors also have a right to this. However, recreation becomes valuable if we are also able to supply ourselves with spiritual nourishment. Our Editorial Committee has decided to issue the July, August, and September numbers in two parts and at the same time we wish to supply our fellow-pastors in this number with a rich study material in order to enable them to spend their holidays usefully, keeping in mind the ancient biblical warning: „He that gathereth in summer is a wise son; but he that sleepeth in harvest is a son that causeth shame“ (Proverbs 10,5.)

The study material in this number has been concentrated on the Ecumenical Movement owing to the fact the Central Committee of the World Council of Churches is holding its summer session

here in Hungary in answer to an invitation received from the Hungarian Protestant churches. Previous to the Hungarian session of the Central Committee a conference takes place at Arnoldshain (near Frankfurt, July 9—14). The editor of this monthly has been asked to contribute to the main theme of this conference. This contribution as the opinion of the Study Department of the Hungarian Ecumenical Council was sent to all participants by the leaders of the conference in due time. We are publishing this with a view to enable our fellow pastors to get acquainted with, to study it and to make their own remarks.

Our churches participating in the Study Department of the Hungarian Ecumenical Council have appointed a committee to study the main theme of the Central Committee at the Matra session, „Proselytism and Religious Freedom“. — We are also publishing the Hungarian contribution as a result of this committee's work. — As the fundamental question in the work of the Ecumenical Movement is the relationship between the Church and the churches Prof. Károly Karner's article may help to clarify our view in this problem. Concerning with the problem of confessionalism and ecumenicity Prof. Gyula Nagy also points to the New Testament in the important question of Christian efforts towards unity. We are sounding an old enthusiast and worker of the Ecumenical Movement: Prof. emeritus Károly Pröhle who relates many valuable and dear memories and recollections of his work in this connection.

Beside these special articles of ecumenical characteristic we are also publishing a paper on Church History written by Prof. Jenő Sólyom in which the teaching of Mátyás Dévai (a Hungarian reformer in the 16th century) on the service (office) of the law has been studied. Neither have we omitted from this number our permanent column on public life of pastors which deals with up-to-date problems. In these respect we are bringing three reports, the first by Bishop László Dezséry, the second by Senior Zoltán Káldy and the third by the dean of the Lutheran Theological Academy Miklós Pálffy, this latter being an extract from the last academic yearly report laying stress upon the close relationship existing between the service of our church and the work of our professors. Finally we are publishing prayers by Prof. Károly Pröhle and also exegetical material on the texts of coming Sunday written by different pastors.

Firstly we wish to call the attention of our pastors to this number and appeal to them to give it a thorough study. We are also taking the opportunity in this issue to welcome those members of the Central Committee of the World Council of Churches who are sojourning in Hungary and among them especially our Lutheran brethren. While praying for God's blessings upon the work of the Central Committee we are also beseeching Him to enrich our theological clear-sight and to bestow His help upon the service of our church and its pastors in the future.

Translated by Károly Hafenscher

Az együttélésért való keresztyén felelősség nemzetközi, szociális és gazdasági vonatkozásokban,

különös tekintettel a fennálló viszonyokra,
a változás folyamataira és a kormányzatok közti kapcsolatok
kívánatos szabályaira

Előterjesztette a Magyarországi Egyházak Ökumenikus Tanácsa nevében
az Egyházak Világtanácsa Tanulmányi Osztályának felkérésére az
arnoldshaini konferencián (1956. júl. 9—14) D. dr. Vető Lajos püspök,
a Tanulmányi Bizottság elnöke

BEVEZETÉS

A tanulmányi konferencia rendezőse az együttélésért való keresztyén felelősség tanulmányozásra két alapvető szempontot jelöl meg. Az egyiket így fogalmazza meg: Milyen mértékig engedhető meg az, hogy a nemzetközi közösség igényei kényszerítsék a nemzetet a nemzeti közösség veszélyeztetése nélkül? A másik szempont ez: Milyen fokig törekedhetnek egy nemzeten belüli erők haladásra és biztonságra a nemzetközi közösség veszélyeztetése nélkül? A hangsúly tehát a népek egymás közötti viszonyán van: az együttélésen és azon a kérdésen: az egyes népek önálló élete hogyan folyhatik úgy, hogy ezek egészségesen tudjanak egymással is együttélni. Viszont a kérdés kettős élű. Nemcsak az válik problémává: milyen legyen a népek önálló nemzeti léte egy egészséges nemzetközi együttélés kialakítása érdekében. Az is kérdéssé lesz: hogyan alakuljon ki egy egészséges nemzetközi, népek közötti viszony úgy, hogy ez az egyes népek körén belül is ezek önálló népi-nemzeti létét építse, gazdagítsa. Mindebben a népek önálló élete és egymáshoz való viszonya kérdéseit tanulmányozzuk és a fenti tételekben ennek a tanulmányozásnak a leghelyesebb szempontja tükröződik: a test és tagjai egymáshoz való viszonyának törvényszerűsége. Az egyház, Krisztus teste, jel a világ számára Isten országának eljövendő rendjéről. Ebből a jelvoltából kitekintve köteles úgy látni a test és tagjai életének törvényszerűségét, mint ami a népek együttélésének is szabálya, és köteles szüntelenül foglalkozni azzal a kérdéssel, hogy mit jelent ez a népek együttélésére nézve. Nem véletlen, hogy Pál apostol az 1. Kor. 12,27-ben és az ezzel kapcsolatos tanításban egy olyan hasonlatot használ az egyház életére, amely az ókori irodalomban szélteben ismeretes volt, mint az állam életére alkalmazott hasonlat. — Ennek a helyes szempontnak a vállalása eredményezi azt, hogy hozzászólásunk két nagyobb egységre tagolódik. A sorrend itt úgy helyes, ha először az egyes népek társadalmára nézve külön-külön tesszük fel a kérdést a helyes megoldás

Bishop Lajos Vető D. D., sent this contribution made by the Hungarian Ecumenical Council to the study conference of WCC at Arnoldshain.

iránt. Csak ennek a kérdésnek a tisztázása után kereshetjük a helyes választ a másokra: milyen viszonyban kell lenniök egymással azoknak a társadalmaknak, amelyek önmaguk körén belül helyesen élnek. Így hozzászólásunk első felében a felelős társadalom kérdésével kell foglalkozni, ha a kitzűzött téma keretén belül akarunk maradni. Az ökömenikus közösségben ugyanis a felelős társadalom fogalma az az elfogadott igény, amelyet az egyházak a saját nemzeti társadalmuk iránt táplálnak. A dolgozat második felében térünk rá azután annak a tisztázására, hogy milyen felelősséget hordoznak az egyházak a népek együttélése iránt. Az első témakört ismét kétoldalról tárgyaljuk. Először a felelős társadalom kérdésének tisztázásában igyekszünk előbbre jutni az eddigi tapasztalatok alapján. Azután keressük a feleletet arra a kérdésre, hogy mi a keresztyén ember felelőssége a társadalomban végzendő szolgálata területén. A második témakör is több kérdést vet fel. Először az egyházak fizikai és lelki értelemben vett együttmaradásáról kell szólnunk. Azután beszélünk arról, hogy az egyházaknak ez az együttmaradása hogyan gyümölcsözhetik a népek együttélésében. Az utóbbi kérdéssel kapcsolatban tartjuk érvényesítendőnek azt a hármasságot, amelyet a konferencia rendezőse a címben megjelölt: a fennálló helyzet jellemzésének, a változás folyamatai számbevételének és végül a kormányok közötti érintkezések megkívánható szabályainak vizsgálatát.

I. A FELELŐS TÁRSADALOM KÉRDÉSE

1. A felelős társadalom fogalma és az adott társadalmakhoz való viszonya.

a) A felelős társadalom fogalma tekintetében Amszterdam óta nem vagyunk híjával annak az igyekezetnek, hogy e fogalomnak bibliai alapú és tárgyilagos szemléletű meghatározását adjuk. Már az oxfordi „Egyház, nép és állam“ konferencia (1937.) sokat tett ezen a téren. De az amszterdami eredményeket az evanstoni nagygyűlés vitte lényegesen tovább. Nem szükséges az evanstoni meghatározásokat itt ismertetnünk, ezek köreinkben közismertek. Jellemzésükre itt csak annyit, hogy ezek általánosságban elfogadható kiindulási alapot adnak a felelős társadalom kérdésének tanulmányozásában. Sőt azt is mondhatjuk, hogy ezek a definíciók széles körben elfogadottak. Lényegükre nézve azt tartjuk itt a legdöntőbbnek, hogy nem óhajtják még a látszatát sem kelteni annak, mintha a felelős társadalom keresztyén meghatározását bármely konkrét társadalmi renddel hiánytalanul azonosítani lehetne. Az evanstoni jelentés kifejezetten hangoztatja is ezt: „A felelős társadalom nem szociális, vagy politikai alternatíva-rendszer, hanem olyan mérték, amely szerint az összes fennálló szociális rendet megítéljük. Ugyanakkor olyan irányvonal is, amely utat mutat azokban a sajátos döntésekben, amelyeket meg kell hoznunk. A keresztyének arra kaptak elhivatást, hogy felelős módon éljenek. Vagyis olyan módon, ahogyan Istennek Krisztusban elvégzett megváltó munkája követeli, — mégpedig minden társadalmi rendben, még a legkedvezőbb szociális struktúrában is.“ Ehhez érdemében semmit nem kívánunk hozzáfűzni, sőt a legnagyobb örömmel fogadjuk el a továbbiak alap-

jául. Ezért szeretnők aláhúzni a meghatározás két leglényegesebb pontját. Az egyik az, hogy a felelős társadalom fogalma irányvonal és útmutatás céljait szolgálja. A másik az, hogy ezt nem öncélú módon kell elgondolnunk, hanem annak érdekében, hogy a konkrét társadalmi rendekben benne élő és ezek problémáival találkozó keresztyének helyesen tudjanak dönteni abban a kérdésben: hol, hogyan igényli szolgálatukat Isten ebben a konkrét társadalmi helyzetben. Talán fölösleges hozzáfűznünk, de jól esik utalni arra, hogy ezen az alapon ki van zárva mindenféle „keresztyén társadalom“ fikciója. De már eleve lehetetlenné válik az is, hogy a társadalom vagy az állam úgynevezett krisztinaizálásának bármilyen formájú vagy-előjelű kísértésébe essünk.

b) Itt fel kell tennünk egy kérdést. Vajjon az Egyházak Világtanácsának tanulmányi munkájában következtetések voltunk-e mindig és vagyunk-e most is ahhoz a magatartáshoz, amelyet ez szab meg a felelős társadalom kutatásában. Érvényesült-e és érvényesül-e az evanstoni definíció szelleme azokban a kutatásainkban, amelyekben az egyes konkrét társadalmaknak a felelős társadalomról alkotott fogalmainkhoz való viszonyát vizsgáltuk és vizsgáljuk. Erre nézve a legtanulságosabb az, ha az evanstoni világgyűlésnek a harmadik melléktémával kapcsolatos jelentéséből azt a fejezetet tanulmányozzuk, amelynek címe: „Az egyház a kommunisták és nem-kommunisták közötti feszültséghez való viszonyában.“ Első pillantásra az tűnik fel ebben az olvasónak, hogy helyes keresztyén szempontok keverednek olyanokkal, amelyekről alapos vizsgálat után ki kell tűnnie annak, hogy lekanyarodást jelentenek az elvi meghatározás talajáról. Ez a fejezet helyesen látja meg azt, hogy a kommunizmus a maga egészében ítélet a polgári társadalmak igazságtalanságai fölött helyesen ítéli el azt a magatartást is, amely a kommunizmussal kapcsolatos problémák katonai aspektusát hangsúlyozza és elmulasztja felismerni a politikai, társadalmi és gazdasági intézmények reformjának szükségességét. Viszont ugyane mögött a megállapítás mögött az húzódik meg, hogy a nem-kommunista országokban élő keresztyének részéről az a helyes gondolkodás, ha a kommunista rendszerek számukra pozitív mondanivalóját teljesen elutasítják. Ez már kétségkívül politikai elfogultság tüneteként hat. Már pedig úgy gondoljuk, hogy az „antibolsevista keresztesháború“ jelzavától még mindig hangos a világ, s így az egyházak és az Egyházak Világtanácsa itt semmiféle ingadozást nem engedhet meg magának a helyes egyházi magatartás követelésében. A részletek során gyakran az is kitűnik, hogy még a tanulmányok szóhasználatában is elfogultak vagyunk. Megfogalmazásaink az úgynevezett kommunista országokban élők közül sokakat, keresztyéneket is, már eleve elidegenítenek az ott kifejtett állásfoglalásoktól. Ez azonban talán kevésbé lényeges dolog. Ezért inkább az evanstoni jelentés e részletének egyik lapalji jegyzetere utalunk, mint jellemző példára. A jegyzetben a jelentés ismerteti az amszterdami nagygyűlésnek azt az öt pontját, mely hivatva van jellemezni, hogy mely pontokon kerül összeütközésbe a keresztyén hit a „marxista ideológiával és a totalitáriánus praxissal“. Nem kívánunk itt belemenni annak

elemzésébe, hogy ezek a szempontok helytállóak-e, vagy hogyan viszonyulnak a tények elfogulatlan szemléletéhez. Erre később, más vonatkozásban úgyis kitérünk. Csak arra szeretnők felhívni önmagunk és a taggyházak figyelmét, hogy az ilyen kritikai megjegyzésekben és ezeknek szinte feltűnő tételes fogalmazásában veszélyes egyoldalúság van. Egyrészt ugyanis a konfliktusok ilyen kirívó rendszerzése mellett a jelentés kísérletét sem tesz annak hasonlóan erőteljes körvonalozására, hogy hol lehet a keresztyén embernek szolgálata a kommunista társadalmak építő munkájában. Csupán egyesek magánvéleményeként említ meg erre vonatkozó megnyilatkozásokat. De sokkal nagyobb hangsúly esik olyan egyházi hangokra, amelyek a kommunista államokban csak ellenséget tudnak látni, nem feltétlenül jogos panaszokkal állnak elő és azt tartják az egyház helyes magatartásának, ha teljesen visszavonul a gyülekezeti élet megszűkebb határai közé, valami pietisztikusan értelmezett „belterjes“ egyházi szolgálat területére. Másrészt egyoldalú az evanstoni írat állásfoglalása abban is, hogy csak arról beszél, szembeűnő határozottsággal: milyen pontokon kerül konfliktusba a keresztyén hit a marxista világnézettel. Más világnézetek irányában semmiféle ilyen igyekezet nem jelentkezik. Természetesen vitán felülálló ténynek tartjuk azt, hogy a marxista ideológia és a keresztyén hit álláspontja között kiegyenlíthetetlen ellentétek vannak. A magunk részéről mint szocialista államokban élő keresztyének soha egy lépést sem tettünk abban az irányban, hogy megkíséreljük „összeegyeztetni“ bármiféle formában a keresztyéniséget a marxizmus elméletével. Sőt, azt is meg kell mondanunk, hogy ahol esetleg az egyházon belül egyének részéről voltak ilyen próbálkozások, ott a keresztyén és marxista közvélemény teljes egyetértésben és a legnagyobb eréllyel tiltakozott ezek ellen. Azonban a bennünket környező társadalom kialakulása során megtanultunk valamit, amit szeretnénk figyelmébe ajánlani a nem-kommunista országokban élő keresztyéneknek. Ez pedig az, hogy amekkorra joggal beszélhetünk a keresztyén hit és a marxizmus között lévő konfliktusokról, ugyanakkora joggal kell beszélnünk a keresztyénség és bármiféle társadalmi rend alapjául szolgáló ideológiai ütközési pontjairól is. Ezért tartjuk veszedelmesnek azt az egyoldalúságot, amely ezen a téren az evanstoni jelentésben mutatkozik. Miért nem foglalkozunk hasonló alapossággal és szembeűnő rendszerességgel azzal a kérdéssel, hogy melyek az ütközőpontok a keresztyén hit és — mondjuk — a burzsoázia liberalizmusa között? A tipizáló jellemzés és különbségkeresés itt sem volna kevésbé indokolt és megvalósítható, mint amott. Azonkívül, ha mi nem eszmélkedünk elég komolyan és behatóan a felől, hogy milyen veszélyek fakadnak a keresztyénségnek az existencializmussal, az individualista idealizmussal és más hasonló természetű divatos világnézetekkel való érintkezéséből, akkor majd mások végzik ezt el helyettünk, de abból reánk nézve csak kár és ítélet származik. Ki kell tehát küszöbölnünk azt a lehetőséget, hogy azt a látszatot keltessük bárkiben is, mintha azonosítanók magunkat bármely világnézettel, illetve nem tartanánk konfliktusban állónak a keresztyén

hittel egyetlen világnézetet és ideológiát sem, csak éppen a marxizmus ideológiáját, és csak azt tartanók szükségesnek, hogy ettől az egyetlen világnézettől határoljuk el magunkat.

c) Ezért vagyunk hálásak minden olyan hangért, mely annak érdekében szólal meg, hogy „a keresztyéneknek széles e világon arra kell törekedniük, hogy megértsék a kommunista országokban élő keresztyén testvéreik tapasztalatait“ (Paul Abrecht, 1953. októberében). Mindannyiúnknak fontos érdeke az, hogy az Egyházak Világtanácsa minél inkább megfeleljen annak a követelésnek, amely nevében is benne van: valóban egyházak tanácsa legyen s valóban a világszerte élő valamennyi egyház szerve. Ennek érdekében állandóan óvakodnunk kell két veszélytől. Az egyik az, hogy az Egyházak Világtanácsa egyoldalúan protestáns szervezet legyen; a másik az, hogy egyoldalúan valamilyen politikai szemléletet testesítsen meg, ha esetleg nem is kifejezetten, hanem mintegy ösztönösen. Azt bizonyára fel kell tennünk, hogy tudatosan ilyesmi az Egyházak Világtanácsában nem történhetik és valóban nem is történik. Ehhez a kérdéshez szeretnénk még egy néhány gondolatot hozzáfűzni.

A felelős társadalom kérdésével itt most az egyes társadalmak belkörü problematikájának körén belül foglalkozunk. De már itt kitűnik az, hogy az egyoldalúságok megszüntésére egyetlen mód van: az, hogy tárgyilagos ismeretek alapján alkossuk meg ítéleteinket. Nem elég az, ha elvi irányvonalaink helyesek. Az is föltétlenül szükséges, hogy az egyes társadalmi formákat igyekezzünk elfogulatlanul szemlélni; igyekezzünk ezeket a maguk helyén, a maguk sajátos helyzetének mérlegelésével megérteni. — egyszóval: egymás megértésére való törekvés szellemében. A népeknek meg kell szokniok azt, hogy ne előítéletek és híresztelések, hanem tárgyilagos ismeretek alapján alkossanak ítéleteket egymás társadalmi rendszeréről. Erről még bővebben szólunk akkor, amikor a népek érintkezésének szükségességével fogunk foglalkozni. A keresztyénekre minden esetre nagy feladat vár az ilyen megértő szemlélet kialakításában: itt úttörőknek kell lenniök a maguk helyén. Az egyházaknak pedig úgy kell megélniök az egymáshoz való helyes viszonyt, hogy abból haszna lehessen annak az emberi társadalomnak is, amelyben, mint egyházak benne élnek. Ebben vár rájuk nagy szolgálat.

Egy másik dolog, amire fel kell figyelnünk, az a kritika, amely az Egyházak Világtanácsának létét és munkáját, az orosz orthodox egyház részéről érte nemrégiben (*Vegyernyikov* docens cikke a *Zsurnál Moszkovszkoj Patriarchij* 1954. IV. áprilisi számában, 64—72. lap, ismerteti a *Neue Zeit* 1954. november 4-i száma). Az ember először meglepődve olvassa az egészen más egyházi hagyományokon alapuló orthodox szemléletű kritika szavait. Valami olyasmit vél kiérezni belőle, mintha a távoli keresztyén cikkíró eleve idegenkedéssel tekintene mindarra, amit az Egyházak Világtanácsa igyekszik tenni a keresztyén egységért. De legyünk elfogulatlanok és szabaduljunk meg attól a kellemetlen érzéstől, amit mások kritikája vált ki az emberből az első percben. Gondoljuk át

így az említett kritikát, s akkor számunkra — protestánsok számára — jelentős dolgot tanulunk meg a cikkből. Úgy gondoljuk, hogy a tanulásnak ezt az alkalmát nem szabad elszalasztanunk. A tanulságot abban látjuk, hogy míg az Egyházak Világtanácsában az időszerű társadalmi, gazdasági és nemzetközi kérdésekben a helyes keresztvény magatartást keressük, addig sokszor észrevétlenül siklunk le egy-egy ponton az egyházi alapról és önkéntelenül is az egyháztól idegen érdekek képviselőivé válunk. Csak az szabadíthat meg bennünket az „elpolitizálódás“ ilyen veszélyétől, ha komolyan megtisztogatjuk magunkat ezen a téren és nagyon komolyan vesszük egyházvoltunkat. Csak így szabadulhatunk meg attól a veszélytől is, hogy az Egyházak Világtanácsa egyoldalúan protestáns egyházi szervezetté váljék. Abban a reményben vagyunk, hogy az ortodox egyházak szélesebb körben is bekapcsolódnak az ökumenikus mozgalomba, mint ahogyan eddig tették. Hogy ennek az egész ökumenikus mozgalom szempontjából milyen nagy jelentősége lenne, arról fölszíves egyetlen szót is szólni. Ezzel maga az Egyházak Világtanácsának vezetősége is tökéletesen tisztában van, mint ahogy cselekvő bizonyosságát is adta. Most azonban nagyon kell vigyáznunk arra, hogy egyházfogalmunk elhomályosodása vagy egyoldalúvá tétele valahogyan ne rontsa az Egyházak Világtanácsának és jelenlegi tagegyházaiknak hitelét ezek előtt az egyházak előtt. Egymással való szövetségünk alapelveiben benne van, a jelenlegi világhelyzetben pedig különösen nyilvánvalóvá kell tennünk, hogy az Egyházak Világtanácsa sem bármiféle egyházi, sem bármiféle politikai egyoldalúságba nem eshetik bele.

A magyarországi tagegyházak saját állandó kísértéseikre és küzdelmeikre is gondolnak akkor, amikor mindezt valamennyi egyház szerető figyelmébe ajánlják, és szavaik elmondása közben önmagukat is mindig odaképzelik azok közé az egyházak közé, akikhez ezen a téren Isten Igéjének intó szava odafordul.

d) Az eddig mondottaknak mintegy az összefoglalásul utalunk arra a tételre, amelyet egyházaik küldöttsége Evanstonban így fogalmazott meg: az egyház nincs kötve semmiféle társadalmi renchez. E tétel alkalmazásának két következménye van. Először: az egyház nem tarthatja feladatának egyetlen társadalmi rend igazolását, vagy mulandó értékeinek önmagukért való védelmezését sem. Másodszor: nem tarthatja az egyház feladatának azt sem, hogy bármely társadalmi rend viszonylagos értékeit, a benne kifejezésre jutó Isten szerinti jót, valamilyen elfogultságtól indítatva elvesse; csupán azért, mert emberi szempontok miatt idegenkedik tőle, vagy azért, mert tulságosan érvényesül ítéletében az a tény, hogy az a társadalmi rend esetleg egészen más, mint amelyben ő maga benne él. Úgy gondoljuk tehát, hogy az egyháznak a társadalmi rendek kérdésében való állásfoglalása ilyen „sine ira et studio“ történő döntésekből áll. Ezért nem lehet helyes, ha az adott társadalmi rend pillanatnyilag jelentkező tüneteiből egyet-kettőt eláltalánosítunk és ennek alapján a társadalmi rend egészére, mint olyanra nézve mondunk ki elutasító ítéletet. Először sokkal inkább azt a kérdést kell felvetnünk: melyek az egyes társadalmi rendszerek-

nek alapvetően azok a vonásai, amelyekben a felelős társadalom lényegét fel tudjuk fedezni. E téren tett kísérletet az evanstoni nagygyűlés magyar hozzászólásának a harmadik melléktémáról készített dolgozata, közelebbről ennek második része. Abban éppen arra igyekeztünk rámutatni, hogy miben látjuk mi itt Magyarországon, a körülöttünk épülő társadalmi rendben a felelős társadalom keresztyén meghatározásának egyes vonásait. Kétségtelen, hogy a történelemben Isten nem egyszer adta már s nyilván adhatja bármikor az egyháznak azt a parancsot, hogy ellene kell állania a körötte lévő társadalmi rend adott formájának. De az is bizonyos, hogy előzetesen az egyháznak nem a negatív kritika eszközeivel kell a társadalmi rend felé fordulnia. Pozitív eszközökkel kell igyekeznie arra, hogy a társadalmi rendet jó útra segítse, megakadályozza abban, hogy letérjen arról az útról, amelyet Isten minden társadalmi rend számára megjelölt. Röviden talán így foghatnók össze azt, amit itt kívánunk mondani: születése pillanatában minden társadalmi rend azzal a lehetőséggel indul, hogy betöltse Istentől rendelt hivatását az emberek javára. Természetesen ezekről a jókról a bűneset és a megváltás feltétele alatt beszélünk és nem soroljuk a társadalmi rendek közé pl. a faszizmust, amely már csírájában bűnre és gonoszra szövetkezett *politikai vállalkozás* volt. Egyébként egy társadalmi rendnek Istentől rendelt hivatásához való viszonya terén az egyháznak nem csupán a befejezett tények alapján kimondandó kritika, hanem a folyamatban lévő történésekben való hathatós segítség is Istentől adott szolgálati lehetősége.

e) Az egyház tehát úgy él a társadalmi változások fogymatában, hogy nincs kötve társadalmi rendszerekhez. Viszont saját népe társadalmához és más társadalmakhoz való viszonya nem értelmezhető felelőtlenség formájában. Erről teszünk bizonyosságot akkor, amikor keressük a magunk számára a felelős társadalom helyes keresztyén értelmét és valljuk, hogy csak ez lehet tisztázott alakja saját társadalmunkkal és más társadalmakkal kapcsolatos döntéseinknek. Ezért a felelős társadalom fogalmának meghatározása nem lehet más, mint annak megfogalmazására irányuló kísérlet, hogy az egyházban folyó igehirdetés milyen igényeket táplál a társadalomban az emberek iránt. Ezen elsősorban mindig azokat az igényeket értjük, amelyeket az igehirdetés és általa az egyház Ura az egyház iránt és ennek tagjai iránt táplál. Csak másodsorban gondolunk azokra az igényekre is, amelyeket Isten az egyházon át a társadalom iránt is kinyilvánít: mégpedig az egyház tagjainak szavakban és engedelmes cselekedetekben való bizonyágtétele révén. Mindezt Isten azért teszi, hogy a változó társadalmak és egy-egy konkrét társadalom is minden változásával együtt minél inkább jeladás lehessen Isten országáról. Tisztán kell látnunk azt is, hogy a világ és a nemzetközi élet rendje nem azonosítható Isten országának rendjével. Az előbbi nem is kiábrázolódása vagy alacsonyabb fokú jelentkezése az utóbbinak. Különbségük nem mennyiségi, hanem minőségi. Isten országának rendje: a szeretet szabadsága az eljövendő új világban, ahol bűn sem lesz többé. Földi világunkban viszont a bűn miatt elkerülhetetlen a törvény szigora, a bűn-

tetés és a fegyvelmezés. A világ „krisztianizálására“ irányuló programok bármilyen formája nem számol ezzel komolyan. A Hegyi Beszédre épülő nemzetközi étoszról aligha lehet szó, bármilyen kísértően hatalmas gondolatnak lássék is ez a keresztyénség jelentős része előtt. Ez viszont semmiképpen nem csökkenti a felelős társadalommal kapcsolatos keresztyén felelősséget, mert — ha hitünk számára, rejtetten is — Krisztus kezében van már most is minden hatalom mennyen és földön. Ezért tartjuk nagyon fontosnak a felelős társadalom fogalmának használatát. De önmagunkkal szemben is állandóan érvényes követeléseként hangoztatjuk, hogy ez a fogalom és ennek meghatározására irányuló kísérleteink nem lehetnek politikai-emberi meghatározottságokból kiinduló törekvések, amelyeket utólag próbálunk igei alapokkal megtámogatni. A felelős társadalom fogalmának meghatározásában kezdettől fogva egyházi módon kell eljárunk és gyakorlati alkalmazásában is egyházvontunk alapján kell megállanunk. Így juthatunk ebben a kérdésben egységre különböző társadalmi rendekben élő keresztyén egyházak között. Márpedig ez az egység tehefi egyedül hitelre méltóvá közös szolgálatunkat a világ népei előtt. Az egyház adottságainál fogva úgy él a világban, hogy ha nem segíti elő a társadalmak önmagukhoz és egymáshoz való viszonyának tisztázódását, akkor kérdései megoldásának föltétlenül „első számú ellenségévé“ válik. Ahol az egyház nem tud áldássá lenni Istentől rendelt hivatása szerint a népek életében, ott átokká lesz Isten ítéletének súlya alatt.

2. Az egyházak magatartása az adott társadalmi rendek életében.

Így jutunk el kérdéseink második csoportjához: hogyan kell élnie az egyháznak és az egyházaknak az adott társadalmi rendben, mi a felelősségük abban, hogy szolgálatuk révén ez a társadalmi rend egyre inkább a felelős társadalom követelményeinek felelhessen meg.

a) Abból a teológiai alapból indulunk ki, hogy az egyház elsődlegesen adottságnak tekinti a konkrét társadalmi rendet és Isten színe előtt vállalt felelősségben arra vállalkozik, hogy ennek a rendnek a javítását munkálja. Itt nélkülözhetetlen az egyház, az egyházak, a gyülekezetek és tagjaik számára az a keresztyén józanság, amellyel a Biblia akár az ószövetségi, akár az újszövetségi részben tanít. Isten népének magatartását a társadalmakkal kapcsolatban is Jézus Krisztus főpapi imádságának kettőssége szabja meg: „nem ebből a világból, — de ebben a világban“. Az egyház sohasem vállalkozhatik minden további nélkül olyan lépésre, amely azt jelentené, hogy egy társadalmi rend fölött kimondja a végleges ítéletet, még mielőtt szolgálata révén egyetlen ponton is reális érintkezésbe került volna vele. Itt mindenféle elméleti magatartás lehetetlen. Ha egy társadalmi rendet kívülről nézünk és így igyekszünk róla következtetéseket levonni, akkor hamis és föltétlenül megállapításokra jutunk, bármennyire Isten nevében és igei alapra hivatkozva tesszük ezt. Hogy egy társadalmi rendben van-e Isten szerint való lehetőség arra, hogy felelős társadalomként tel-

iesítse hivatását, azt Isten az egyháznak olyan gyakorlati magatartáson át juttatja tudomására, amelyben az egyház előzőleg adottságaként számolt a társadalmi renddel és mindent elkövetett, hogy Istentől való rendeltetése irányában segítse szolgálatával. Ez jut kifejezésre Pál apostol etikai tanításának egészében. A társadalom minden kérdésére nézve, a társadalom életének minden kategóriájában azt a parancsot adja Jézus Krisztus megbízásából, hogy a keresztyén ember maradjon meg Isten Igéje iránti hűséggel a földi viszonylatokban. Így egyfelől a maga részéről és a maga számára meg is oldja ezeket a kérdéseket, de ugyanakkor valószínű jeladással lehet a körülötte élő emberek számára a felől, hogy Isten rendjén belül, Isten országának tartalma szerint mi az igazi értelme ezeknek a relációknak. A római rabszolgatársadalomban például Pál vállalja azt a kockázatot, hogy a keresztyén rabszolgáknak és rabtartóknak egyaránt azt a parancsot adja: maradjanak meg helyükön és így éljék meg engedelmesen ezeknek Istentől adott és megkívánt tartalmát. Így a rabszolga és rabtartó viszonya a munkaadó és munkavállaló relációjává tisztul és teljességgel kifejezésre juthat benne mindkettő részéről egymás és a körülöttük élő emberiség iránt való felelősségük. Vagyis, Pálnak az az etikai tanítása, amelyet az egyház nevében nagyon sokszor próbáltak meg felhasználni igazságtalan társadalmi rendszerek igazolására és konzerválására, helyesen értve éppen a keresztyén embernek a társadalomban betöltött felelős hivatásáról beszél. Közben pedig sokkal tágabb körben és a kockázatnak sokkal nagyobb merészségével körvonalazza ezt a felelősséget, mint ahogyan mi szoktuk. — De ugyanilyen eszméletű a páli etikai tanításnak az állam fegyelmező hatalmáról vallott felfogása is. A Rm. 13, 1—7. szintén olyan része a Szentírásnak, amelyet Jézus Krisztusnak a Mk. 12, 13—21. par. helyein adott tanítása gyakorlati exegéziseként szoktunk gyakran idézni. Itt egy olyan vonására szeretnénk utalni ennek a tanításnak, amelyet nézetünk szerint nem vettünk eddig eléggé figyelembe a keresztyén ember társadalmi felelősségének kérdésében. Ez az a bizalom, amellyel Pál a körülötte élő társadalmi rend egészére és alapvető tendenciájára tekint. Isten leitourgos-a, az ember javára végzi feladatát; aki a jót cselekszi, az dicséretet nyer Tőle; nem ok nélkül viseli a fegyvert, de nem is önkényből, hanem Isten képviselőjében. Mindezek a római birodalomnak nem mindig emberi szemmel látható vonásai voltak, nem is Pálnak, a római polgárnak az elfogultságából származó részrehajló megállapítások, hanem annak a keresztyén embernek Isten színe előtt mondott megnyilatkozásai, aki a körülötte lévő társadalomban végzett sok odaadó szolgálata közben tanulta felismerni Isten akaratát és kijelentését: vajon az a társadalmi rend, amelyben benne él, Isten türelmének tárgya-e még, vagy már Isten ítéleté. Ha az egyház nem ilyen szemmel néz az adott társadalmi rendre és nem ilyen szívvel él benne, akkor vagy a történetfilozófia útvesztőjébe bonyolódik, vagy emberi hősködéssel téveszti össze a keresztyén bizonyágtételt. Mindez hit és reménység kérdése, nem egyszerűen és pusztán emberi hozzáértés, látásból le-

szűrt tapasztalatok eredménye. Akkor tud az egyház így felelősséget érezni az adott társadalmi rend iránt, ha a hit és szeretet teljességével él benne ebben. Ennek a megállapításnak a hatóerejét csak akkor értjük meg igazán, ha arra gondolunk, hogy a Rm. 13. 1—7. tanítását ugyanaz a Pál fogalmazta meg, aki nem egyszer láthatott olyan tüneteket a római birodalom életében, amelyeket föltétlenül negatív irányban értékesített volna, ha kívülről, hit és reménység nélkül nézi őket. Hiszen ez a Pál ugyanaz a „misszionárius“, aki a saját bőrén érezte a filippibeli hatóságok jogtalan eljárásának következményeit, majd másnap tanúja volt további törvénytelen eljárásuknak is. Ugyanaz az ember volt, aki saját szemével látta Gallio bírói széke előtt verekedni a pogányokat és a zsidókat és azt is, hogy Gallio mindezekre ügyet sem vetett. Ugyanaz a római polgár volt, akinek pörét két évnél is tovább húzták-halasztották az egymást váltó római procuratorok s közben még azt is meg kellett tudnia, hogy egyikük mohón várt a megvesztegetésre... Az ő személyes példájából tanulhatjuk meg a társadalom iránti felelősségnek azt a vonását, hogy függetleníteni tudja magát személyes érdekektől, esetleg még jogos személyes sérelmek-től is. Itt az egyháznak nagy óvatosságra és józanságra van szüksége, mert tagjai összetételénél (osztályhelyzeténél) fogva hajlamos lehet bizonyos megkötöttségekre: esetleg nem tart rokonszenvesnek egy olyan társadalmi rendet, amelyben nem látja biztosítva bizonyos rétegek kiváltságainak érvényesülését a társadalom életében. Viszont önmagunk felé is intő szó gyanánt mondjuk el azt, hogy a hit „tágkeblűsége“ másfelől nem csábíthatja az egyházat arra sem, hogy kritika nélkül kész legyen mentséget találni a társadalom egyes képviselőinek minden igazságtalan, vagy éppen embertelen lépésére.

b) Tanulmányi munkálatainknak gyakori problémája az egyház prófétai szolgálata. De vajjon helyesen határozzuk-e meg az egyháznak a társadalmi rend iránt való feladatait ebben a dologban? Amikor prófétai szolgálatról beszélünk, van egy olyan kísértésünk, hogy nem helyesen találjuk meg az analógiát az ószövetségi Izrael és a ma egyháza között. Izrael prófétái számtalanszor hallatták kéretlenül is szavukat a társadalom életében, de ez a megszólalásuk Isten népének körén belül hangzott el. Ennek a prófétái tisztnek tehát nem minden további nélkül analogonja az egyháznak a társadalomban és az emberi együttélés egyházon kívüli területein érvényes prófétai szolgálata. A ma egyházának prófétai tiszte sokkal inkább emlékeztet Izrael prófétáinak arra az elkötelezetetésére, amellyel a pogányok királyaihoz és általuk ezek társadalmihoz is volt szavuk és szolgálatauk. Ezt a szavukat azonban olyan helyzetekben mondták el, amelyekben előzetesen Isten mintegy bizalmi alapot teremtett a próféta és a pogány társadalmi rend reprezentánsa között, — minden esetre a próféta szolgálata által (Dániel). Egy másik helytelenül értelmezett vonása az egyház prófétái tisztének az, hogy általában tiltakozásnak szokták elgondolni. Így a prófétai tiszt igénylése annak a kísértésnek válik melegágyává, hogy valamiképpen mégis bibliai alapon legali-

zált formában juthasson kifejezésre az egyháznak a társadalmak fölött igényelt, titokban mindig meg is követelt, általában vágyva-vágyott magasabbrendűsége. Az igaz, hogy Isten a megítélt társadalmi rendekben inkább az irtás és gyomlálás szolgálatát bízta a prófétákra (Jeremiás). De ez nem homályosíthatja el azt, hogy az épülő társadalmi rendszerekben viszont ezek minden viszonylagos hiányossága és tisztázatlansága ellenére is az építés és plántálás szolgálatát kapják Isten szószólói. Tehát Isten rajtunk keresztül való megszólalásának mindig az Ő akarata iránt érzékeny és tisztázott lelkiismeretű egyház lehet csak az eszköze. Az ilyen megszólalás célja mindig az emberek javának szolgálása, az ilyen megszólalás tartalma, lényege és iránya szerint építő. Ha nem így történik, akkor hamis próféciává lesz az a prófétai szó igényével fellépő emberi beszéd is, amely egyébként időtlen-tárgyi vonatkozásban igaznak minősíthető (pl. a fogságbeli prófétáknak Babilon pusztulásáról mondott szava). Az egyház a prófétai tiszt betöltésének kísérlete közben föltétlenül hamis prófécia hirdetőjévé válik egyébként tökéletesen korrekt elméleti igazságok megszólaltatásával is a társadalom kérdésében, ha kimondott szava révén olyan emberi csoportokkal kerül egy gyékényre, amelyekkel egyébként egyáltalán nem vállalná a kapcsolatot; vagy amikor kimondott szavával olyan indulatokat ébreszt fel emberekben, amelyeknek láng-ralobbanása nem lehet Isten akarata; vagy amikor igehirdetése által olyan érdekeket szolgál, amelyekkel Isten iránt való engedelmissége jegyében semmi körülmények között nem vállalhatja a közösséget. Mindezekhez csak annyit szeretnénk hozzáfűzni, hogy egyházaink itt saját problémáink, kudarcaik, eleséseik és küzdelmeik hosszú sorában láthatták meg Isten Igéje igazságának felragyogását, és a legmélyebb alázat hangján igyekeznek mindezt elmondani önmaguk és a testvéregyházak megsegítésére.

c) Az egyháznak és tagjainak a társadalmi rend területén végzendő szolgálatával kapcsolatban ismételten fel kell tennünk azt a kérdést, hogy mi ennek a szolgálatnak a végső célja. Ez a cél nem lehet egyéb, csak a segítség. A szocialista országok társadalmi rendjeiben ott látjuk a felelős társadalom egyik kritériumának megmutatkozását, hogy ezek a társadalmi rendek egyáltalában nem lépnek fel a befejezettség igényével, hanem a szüntelen tanulás, fejlődés készségében élnek. Az egyháznak viszont nagyon kell vigyáznia arra, hogy a társadalmi rend ilyen jellemvonásával ne éljen vissza. Az egyház nem kapta azt a feladatot Urától, hogy a társadalmi rend követőit „kitanítsa“. A segítség szolgálatának elsőrendű eszköze nem a beszéd. Ha mégis megszólal az egyház, akkor tudnia kell, hogy a társadalmi rend felelős vezetőihez intézett szava sohasem ezzel a jelszóval történik: *dixi et salvavi animam meam*. Vagyis sohasem azért szólal meg az egyház, hogy ezzel levesse magáról a felelősséget azért az ügyért, amelyben szavát hallatta. Megszólalásának célja az, hogy akiket megszólított, azok valóban azt értsék szavain, amit Isten megbízásából kell szólnia: a szerető segítség készséges beszédét. Ezért az egyház a társadalom felelőseihez intézett szavában nemcsak azért felelős, amit mond.

hanem azért is, ahogyan mondja és azért is, hogy milyen hatást vált ki vele.

d) Az egyháznak és tagjainak szolgálatára a társadalom Isten akarata szerint azokon a pontokon tarthat igényt, amelyekben a felelős társadalomról alkotott keresztyén meghatározásunk vonásai mutatkoznak meg. Itt fonódik össze témánk két köre: a felelős társadalom keresztyén fogalma és a keresztyén ember társadalmi felelőssége. Az egyháznak és tagjainak a társadalomban ezeken a pontokon végzett szolgálatai azok a cselekedetek, amelyekkel az egyház a társadalmat egyre inkább elsegítheti a jóra: arra, hogy Isten szerint való rendeltetését minél inkább betölthesse, és ezáltal minél inkább jeladás lehessen Isten országáról az emberi együttélés területén: vagy arra — és ez is ugyanaz — hogy minél inkább megmutakozhassanak benne a felelős társadalom érvényes meghatározásának vonásai. Ezzel azt is kimondtuk, hogy az adott társadalmi rend jórasegítésének szolgálatában az egyház számára az irányító szempont Isten országának igénye. Ez az igény nem egyértelmű azzal, hogy a társadalmi élet területén Isten nevét minél gyakrabban említsük, Isten Igéje *nem közvetlenül* szól a világnak, közvetlen formában az egyháznak szól. Ha nem értjük félre, akkor így folytathatnók: a világ számára Isten kijelentése maga az egyház engedelmes élete. Az egyház szolgálata tehát e ponton az, hogy mindazt, amit Isten Igéjéből megértett, teljes bizonyágtételében képviselje a körülötte élő és munkálkodó társadalmi rendben. Isten országának ez az igénye a társadalom életében részleteiben az alábbi pontokon mutatkozik meg.

Az emberi társadalom elsődleges célja az emberi javak termelésében és elosztásában az arányos és igazságos részesedés biztosítása. Ezért a felelős társadalom iránt az egyház azt az igényt táplálja, hogy a társadalom egyetlen tagja se vonja ki magát az egész társadalom érdekében végzett munka alól, senki se éljen a másik ember munkájából és rovására; a javak minél több ember, végső fokon pedig minél inkább az egész közösség birtokában legyenek.

Az emberi társadalom másodlagos célja az, hogy a feladatának elvégzéséhez, e hivatásának betöltéséhez a megfelelő rendet biztosítsa az emberek együttélésében. Ennek érdekében az egyház szempontjából annál inkább helyeslendő egy rendszer, minél inkább kifejezésre jut benne az, hogy a neki adott hatalommal *szolgálnia* kell a közösség érdekeit; minél inkább résztvesz a társadalom minden tagja a társadalom rendjének kialakításában, vagyis minél több ember tulajdona a jog, minél több ember osztozik különbségtétel nélkül a jogokban.

Mindezekben a kérdésekben az embereken való gyakorlati segítség szempontja a döntő és ez a döntő szempont végsőfokon magából a megváltás tényéből ered. Isten abban leli dicsőségét, hogy elvégzi az ember és a teremtett mindenség megváltását, a társadalmi és politikai kérdésekben viszont az egyháznak Isten dicsőségéért végzett szolgálata annál inkább helyes, minél több és minél nagyobb segítséget nyújt a szükségben lévő emberiség minél szélesebb rétegeinek.

II. AZ EGYHÁZAK FELELŐSSÉGE AZ EGYÜTTÉLÉSÉRT.

1. Az egyházak együttmaradása.

A konferencia rendezősege az emberi együttélésért való keresztyén felelősséget a nemzetközi, szociális és gazdasági együttélés vonatkozásaiban kívánja vizsgálni. Mivel azonban az egyház felelősségéről van szó ezekben a kérdésekben, egészen természetes, hogy nekünk itt elsősorban az egyházak együttéléséről, — együttmaradásáról és együttléteéről, — kell beszélnünk. Ha az egyház a maga megosztottságában és ennek ellenére is eredményes szolgálatot kíván végezni az emberi együttélés területén, ezt csak úgy teheti meg, ha önmaga egységét igyekszik tisztázni és keresni. Mély megdöbbenéssel kell itt arra gondolnunk, hogy az emberi együttélés területén milyen veszélyt rejt magában a keresztyénségnek felekezetre való oszlottsága. A történelem menete az utolsó több mint másfél évezredes szakaszában beszédes illusztráció ehhez az állításhoz. Ha az egyház belenyugszik megosztottságába, akkor ezzel nemcsak önmagát rombolja. Egy olyan egyház, amelyben megszűnik az egységért való küzdelem, a körötte élő emberi nemzetség számára is örökös bajok forrásává válik. Szüntelenül figyelünk kell tehát ennek a veszélynek a nagyságára. Az egyháznak az emberi együttélésért való felelősségét alapvetően ez a szempont határozza meg. Jaj annak a keresztyén generációnak, amelynek erről elfeledkezve kell majd számot adnia egykor az ítélő Isten színe előtt mindarról az engedetlenségéről, amellyel a népek együttélésének egészséges alakulását akadályozta, vagy éppen lehetetlenné tette. Az egyház számára felekezeteinek együttmaradása és az egységért folytatott küzdelem szinte több, mint létérdek: egyszersmind felelős szolgálatának is egyetlen lehetségesítője. Az együttmaradás és együttléte kérdése most már az egyházak számára kettős irányban jelent problémát: technikai és lelki értelemben. Ezt a látszólag „a minore ad maius” haladó sorrendet az teszi indokolttá, hogy az egyházak együttmaradása és együttléte csak tagjaik, képviselőik valóságos, fizikai értelemben vett találkozásában realizálódhatik. Tudjuk, hogy Pál apostol, aki a maga idejében valóban reálisan hordozta valamennyi keresztyén gyülekezet gondját, sohasem volt hajlandó lemondani a személyes találkozásnak eről a reális megéléséről. Amikor nem tudta személyesen felkeresni az egyes gyülekezeteket, akkor a gyülekezetek képviselői révén maradt együttélésben azokkal a gyülekezetekkel, amelyeknek problémáiban kézzelfogható segítséget kellett nyújtania. Az ilyen személyes kapcsolatoknak köszönhető az is, hogy leveleiben úgy érintkezik a gyülekezetekkel, mintha valósággal ott volna közöttük.

a) Meg kell állapítanunk azt, hogy az egyházak együttmaradása a világ mai helyzetében fizikai értelemben is jelent problémát. Isten fájdalmasan eszmélteti ezzel a ténnyel az egyházat arra a felelősségre, amelyet a világ népei egymáshoz való viszonyának alakulásában hordoz. Megosztott világban az egyházak a saját testükben is kénytelenek érezni annak a megosztottságnak a konkrét következményeit és tüneteit, amelyért Isten őket is, sőt elsőren-

den őket teszi felelőssé. Minél megosztottabb a világhelyzet annál kevésbé van alkalmuk egyházi embereknek is arra, hogy egymás gyülekezeteit felkeressék és egymást saját körülményeik között ismerhessék meg. Ez alapján véve halálos circulus vitiosus-ba vezetne, ha Isten meg nem könyörülne az egyházakon és általuk a népeken: mert az egyház ezt a könyörületet sohasem ragadománnyul kapja, nem arra, hogy önzően használja fel. Hálával látjuk meg Isten könyörületességének jelét abban, hogy a második világháború utáni feszültségekben is készített az egyházaknak alkalmakat a találkozásra. Mi, magyarországi keresztyének eddig szinte nem is tapasztalt mértékét éltük meg a közeli és távoli testvéregyházakkal való kapcsolatok kialakulásának és elmélyülésének. Ezért érezzük át nagyon mélyen azoknak a szavaknak a jelentőségét, amelyeket John A. Mackay írt le a múlt év júliusában a BRITISH WEEKLY-ben: „Amikor az emberek elidegenednek egymástól, akkor semmi sem helvettesséheti a közöttük folyó közvetlen párbeszédet.“ Isten iránt való hálánkat azzal próbáljuk megbizonyítani, hogy adottságainkhoz mérten igyekszünk szaporítani azokat az alkalmakat, amelyek során egyházi emberek egyházaik képviselőitében egymással találkozhatnak és mindezeknek a találkozásoknak a gyümölcsét igyekszünk szüntelenül az egész emberiség együttélése iránt érzett felelősségünk jegyében az egész emberiség javára fordítani.

b) A találkozások fizikai lehetségesítése nem öncél, hanem az egyházak lelki értelemben vett együttmaradására és együttlétére kell elvezetnie. Már szóltunk arról, hogy az Egyházak Világtanácsa nem volna az, aminek neve mondja, ha belenyugodnék abba, hogy az egyházak egységének benne folyó kereséséből a földkerekség egyetlen egyháza, keresztyén felekezete is kivonja magát. Ezért tartjuk nagyon fontosnak mindazokat a gesztusokat, amelyekben az Egyházak Világtanácsa az utóbbi idők folyamán az orosz orthodox egyházhoz fordult. Ezért tartjuk nagyon fontosnak azt, hogy azok az egyházak, amelyek ez idő szerint nem vesznek aktív részt az ökumenikus munkában, legalább megfigyelőkként ott legyenek és más módokon is érintkezésben maradhassanak valamiképpen az ökumenikus mozgalomban végbemenő szolgálatokkal. Sőt: itt említjük meg az „Izrael és egyház“ kérdésével foglalkozó bizottságunknak azt a javaslatát, hogy az Izrael kérdés helyes kezelése érdekében jónak tartanák tagegyházaink, ha az Egyházak Világtanácsa valamilyen módon érintkezésbe lépne a világszerte élő zsidóság teológiai képviselőivel is. Az egyház számára ezen a ponton sem közömbös Izraelhez való viszonya, de tudjuk és hisszük, hogy Izrael számára sem közömbös az egyházhoz való viszonya. Az egyházak lelki egységének keresése közben ennek az egységnek kétféle akadályával találkozunk. Akadályozza az együttmaradást az, hogy az egyházak különböző felekezeti tradíciók között élnek. Itt az Egyházak Világtanácsának munkálataiban két irányban is mutatkoznak ígéretes jelek: a Biblia tanulmányozás munkájának előtérbe vonulásában és az egyházak egységével kapcsolatban ökumenikus ekkléziológiai hitvallás kialakítása szükségességének előtérbe helyezésében. Nem azt jelenti ez, hogy örömmel vennék az

ökumenikus mozgalomban egy öncélú egységkeresés jelentkezését. Hanem éppen arra szeretnénk rámutatni, hogy egy olyan aránylag elvontnak látszó tanulmányi téma is, mint amelyet *Torrance* professzor vetett fel az ekkleziológiai dogma területén, végső fokon abban nyeri el értelmét, hogy az egyházak együttmaradását teszi jobban lehetségessé. Ez viszont a világ népeinek együttélésében is jó gyümölcsöket teremhet. Egy ilyen egységkeresés annál eredményesebb, minél többek számára könnyíti meg az ökumenikus mozgalomhoz való csatlakozást. Ezért nagyon fontos az, hogy ekkleziológiai hitvallásunk valóban ökumenikus legyen. Számoljon le azzal a kísértéssel, hogy csak protestáns felekezetek képviselői szemében tűnjék fel ökumenikusnak. Talán nem is igen tudjuk kellően felmérni a népek együttélése szempontjából adódó jelentőségét annak, ha az Egyházak Világtanácsa kiléphetne egy viszonylagos protestáns izű egyoldalúságból, amelyben olyan szívesen látná a római katolicizmus. — A különböző felekezeti tradíciók mellett van az egyházak lelki együttmaradásának egy másik megnehezítője is. Az Egyházak Világtanácsában jelenleg benne lévő tagegyházak többféle társadalmi helyzetben lévő országokban élnek. Ítélet rajtunk, ha ez elválasztó tényező maradhat közöttünk. Pedig ezidőszerint sokszor még a felekezeti megosztottság határait is átvágja és ezeknél is élesebb választóvonalá válik. Tisztában vagyunk azzal, hogy nem az a helyes, ha politikai, társadalmi különbségek még jobban elmélyítik az egyházak szétszakadozottságát, hanem az, ha az egyházak lelki együttmaradása gyógyítóan hat az emberi együttélés területén jelentkező megosztottságokra. A gyógyulás útja annak felismerésében van, hogy az egyház független a társadalmi rendektől. Ebben a Krisztustól kapott szent függetlenségben tudja igazán magára venni mindazokat a kötelezettségeket, amelyek reá hárulnak a többi egyházzal való együttélés tekintetében és az emberi társadalmak együttélése terén. A magyarországi egyházak készséges szolgálatukat ajánlják fel ebben a dologban a testvéregházaknak, s ugyanakkor azt kéri tőlük, hogy a testvéri segítségnek abban a sok hájlára kötelező magatartásában maradjanak meg irántunk, melynek számos drága jelét volt alkalmunk megtapasztalni az evanstoni világgyűléssel kapcsolatban is

2. A népek együttmaradása.

Az egyházak együttmaradása tehát nem öncél az egyházak életében és szolgálatában. Az egyházakat ugyanis elháríthatatlan szolgálatra kötelezi Urunk, a népek együttmaradásáért. Erre eszméltet bennünket szüntelenül az az összefüggés, amely az egyház és az emberi nemzetség egysége és szétszakadozottsága között van. Azonban a népek együttmaradása a mai világhelyzetben nem kevésbé problematikus, mint az egyházaké. Ez abból ered, hogy ideológiai, társadalmi és gazdasági tekintetben nemcsak különbözőségek, hanem éles és mélyreható ellentétek is jellemzik a mai világhelyzetet. Mindezek nem hagyják érintetlenül az egyházak életét sem. Ha reálisan akarjuk felmérni a helyzetet, akkor az egyházak és társadalmak szempontjából három csoportra kell felosztanunk a

földkerekségen található életformákat: kapitalista, szocialista és gyarmati sorból felszabaduló országok csoportjára. A különböző rendszerek együttélésének problémája aztán különösen ott éleződik ki, ahol a társadalmi rendek kizárólagosság igényével lépnek fel. Fájdalommal gondolunk arra, hogy egyes politikai körök, sőt egyházi személyek úgy kívánják a kapitalizmust képviselni mindkét másik csoporttal szemben, mintha jogos kizárólagossági igénye lehetne más társadalmi formákkal szemben. Az egyházak természetesen benne élnek egyik vagy másik típusú országban. Ezért különösen kell ügyelniük arra, hogy a társadalmi rendszerük részéről megnyilvánuló kizárólagossági törekvésekkel ne azonosítsák magukat és ezeknek semmiféle mértékét vagy fokát ne tartsák helyesnek. Az egyház nem ítéltet rokonszenv és ellenszenv alapján a különböző társadalmi rendszerek viszonyában. Az itt felvetődő kérdéseket szokás a politikai életben koegzisztencia, ökumenikus körökben Evanston óta együttélés néven említeni. Ennek az együttélésnek a fogalmi körét próbáljuk meg tisztázni egy néhány jellegzetes vonásának felmutatásával.

a) A társadalmi rendek fentebbi osztályozásával, illetve a különböző típusú társadalmi rendek megjelölésével tulajdonképpen azt is megállapítottuk, hogy ez az együttélés *van*. Tehát nem csupán követelés, hanem a jelenlegi világhelyzet megállapítható adottsága. Így tarthatatlan minden olyan álláspont, amely mintegy tagadni kívánja olyan országok létét, amelyek ma már a világpolitika megmásíthatatlan tényei. Persze ez az együttélés, mint az eddig mondottakból kitűnik, nemcsak adottság, hanem feladat is, — mind az egyház, mind a különböző társadalmi rendszerekben élő országok népe számára.

b) Milyen értelemben feladat ez az együttélés az egyház számára? Az egyház a maga részéről először is a megoldás minimális fokának tekinti a koegzisztencia politikai fogalmát. Azután annak az egyháznak, amely az egyház fizikai és lelki együttmaradásának igénylésében tesz bizonyosságot a maga egységének munkálásáról, úgy kell befolyásolnia az együttélés tényét, hogy abból minél több jó származzék az emberiségre az egyes népek egymásnak nyújtott kölcsönös segítsége révén. Az együttélés helyes egyházi és még inkább ökumenikus vonatkozású egyházi értelmezése az, hogy a különböző társadalmi rendszerek egymás mellett való létét nem háborúk, feszültségek és romlások forrásának kell tekintenünk, hanem az építő verseny kiváltképpen való alkalmának. Egy ilyen verseny felel meg a társadalmi rendek területén annak a szellemnek, amelyet az ökumenikus mozgalom az egyházak együttélésében képvisel. De nem csupán *versengés* ez a verseny, hanem az ilyenfajta versenyek természete szerint magában foglalja az egymástól való tanulás alkalmait is. Különösen tanulságos példa az indiai nép próbálkozása, amellyel megkísérli a parlamenti demokrácia módszereit egyesíteni a szocialista tervgazdálkodás bevezetésével. Ilyen helyzetben az egyház feladata nyilván nem az, hogy vitássá tegye ennek a kísérletnek a helyességét, hanem az, hogy a már említett módon igyekezzék segítségére lenni a vállalkozás sikerének. De örömmel látjuk a más társadalmi rendektől való tanu-

lás készségét mi a magunk részéről a szocialista társadalmi rendszerben is. A népek közötti érintkezés különféle formáit ezek a társadalmi rendek éppen azzal a céllal sürgetik egyre inkább az utóbbi időkben, hogy a belkörü tapasztalatcsere mellett megindulhasson egy olyan tanulási folyamat is, amelynek során a népek átadják egymásnak értékesíthető tapasztalataikat és egyelőre inkább csak gazdasági téren, a termelés különféle területein.

c) A mondottakból tisztán áll előttünk az a nagy szolgálati alkalom és lehetőség, amely az egyházaknak osztályrészüül jut az emberi együttélés területén. Ad absurdum így volna fogalmazható ez a lehetőség: Ha a világ az emberi együttélés területén eljutna odáig, hogy egyetlen ország sem érintkezne többé a másikkal és mindegyik csak az alkalmas pillanatra várna, hogy megtámadhassa a másikat, akkor még mindig kellene lennie egy végső összekötő kapocsnak az egyes országok között, amely megakadályozhatná a végleges szakítást a népek között: ez a kapocs pedig az egyházak közös hite. Ebből a közös hitből kellene küzdenie az egyházaknak a végleges szakítás ellen. Nézzünk szembe azzal a kérdéssel, hogy vajon ennyire feltétlen komolysággal mérlegeljük-e az emberi együttélésért való egyházi felelősséget és ennek mérhetetlen súlyát? A különböző társadalmi rendszerek feszültségében az egyháznak felelőssége teljes tudatában kell együtt lennie, hogy a felelős társadalom igényével az egyházak ökumenikusan, az egyes országok pedig ebből folyóan az együttélés és a kölcsönös tanulás helyes igényével tudjanak beszélni egymással a gazdasági és társadalmi kérdésekről is.

3. Az együttélés problémái a jelenlegi helyzetben és a változás folyamataiban.

Alkalmazzuk az eddig elmondottakat a fenálló viszonyokra és a világhelyzet változásának folyamataira.

a) A fennálló viszonyokat feszültség, bizalmatlanság és ebből eredő fegyverkezési verseny jellemzi. A fegyverkezési versenyt különösen ijesztővé teszi az atomenergia háborús célokra való fordításának veszélye. Az evanstoni világgyűlés beszámolója nem ok nélkül beszél arról, hogy az atomenergia háborús felhasználásának kísérletei korunkat a borzalmak és félelmek századává teszi. Ez a megállapítás egyáltalán nem túlzás. Nincs semmi okunk az optimizmusra, amikor szaktudósok fejtegetéseit olvassuk vagy halljuk arról, hogy milyen következményekkel járhat ennek a fegyvernek az alkalmazása. Az egyháznak nem feladata ezeknek a veszélyeknek a semmibevétele vagy elleplezése. De arra sincs oka az egyháznak, hogy pesszimista hangulatok áldozatává legyen vagy a végső katasztrófa emlégetésével vesse ki nyakából a világhelyzetért való felelősséget, esetleg ilyesmivel igyekezzék fellendíteni az evangelizáció „sikerét“, vagy megelégedjék azzal, hogy az emberi együttélés területén mutatkozó beteg tünetekből igazolva lássa a világ bűnösségéről tett megállapításait. Mellékesen szólva ezekben a bűnökben maga is részes minden emberrel együtt. Anynyival inkább sem volna helyes magatartás egyik sem az egyház

részéről, mert mindegyikkel csak ítéletet vonna magára Isten az egyház nélkül és rajta kívül is cselekedhetik és cselekszik az egyházzal, és közös erőfeszítésünknek kell arra irányulnia, hogy szembe ne kerüljünk Istennek azokkal a munkáival, amelyeket közvetlenül végez a világgal, és ezeknek a munkáknak a gyümölcseivel.

b) Istennek a világgal való kegyelmes munkái éppen a változásnak azokban a folyamataiban mutatkoznak meg, amelyeknek a második világháború befejeződése óta valamennyien tanúi vagyunk. Ezekben Isten szemmel láthatóan kifelé vezetői a világot a háború nyomában járó kezdeti válság állapotából. Sokszor volt már úgy, hogy ezek kényszerítették vissza a helyes útra és a helyes megoldás kereséséhez a mi rossz útra tévedező indulatainkat is. Még mindnyájan jól emlékezünk arra, hogy a második világháború utáni időszakot mintegy hét-nyolc éven át a feszültség, bizalmatlanság és a fegyverkezési verseny fokozódása jellemezte. 1953-tól kezdve folyamatosan és növekvő mértékben kezdtek teret hódítani azok a gondolatok, hogy a különböző társadalmi rendszerek élhetnek építő versenyben egymás mellett és hogy ebből a versenyből a vitás kérdések elintézésével a háború kiküszöbölhető. Ez a gondolatsor ott folytatódott, hogy mindezek érdekében visszaállítható és növelhető a bizalom a különböző társadalmi rendszerekben élő népek között. Végül pedig abban csúcsosodik ki, hogy ennek érdekében viszont az érintkezést a nemzetek között az együttélés különböző területein minél behatóbbá kell tenni. Ugyanakkor a változás jelenlegi folyamatainak lényeges kedvező tüneteire tartozik az a tény is, hogy gyarmati sorban élt népek önállósági igénye egyre nagyobb arányban érvényesül. Az ökumenikus mozgalom mindezekben — bár bizonyos esetekben csak egyes tájegyházai révén — cselekvő részesként volt benne. Isten iránt való mélyes hálával mondhatjuk el: ökumenikus szolgálatunknak is része lehetett abban, hogy a mi nemzedékünk még most is békében élhet és folytathatja az építés munkáját. De vajon nem lehet-e tovább az ökumenikus mozgalom és nem mehetnek-e tovább tag-egyházaink és az Egyházak Világtanácsának vezetősége annál, amit ezen a téren eddig tettünk? Nem indíthat önelégültségre bennünket az, hogy Isten megáldotta eddigi szolgálatainkat. Sőt éppen arra kell sarkalnia bennünket ennek a ténynek, hogy keressük a több és nagyobb szolgálat lehetőségét. Az Egyházak Világtanácsának a mostani helyzetben nézetünk szerint bátrabban kellene a politikai tényezők előtt járnia a bizalom légköre megteremtésének érdekében. Kétségtől nagy dolog az, hogy az Egyházak Világtanácsa ebben a kérdésben eddig is megtett és elmondott mindent, amit csak lehetővé tett a nagyhatalmak között létrejött egy-egy megegyezés vagy ennek szellemében tett javaslat. Ez azonban az egyház mérlegén kevésnek bizonyul: az ökumenikus mozgalomnak az úttörő szerepét kell vállalnia a továbbjutás érdekében a népek együttélésének kedvező irányban való befolyásolása terén. Konkrét formában arra kívánunk itt javaslatot tenni, hogy az Egyházak Világtanácsa kezdeményezzen és sürgessen találkozásokat Keleten és Nyugaton élő egyházi és nem egyházi szervek között. Ezen a ponton az egyháznak föltétlenül együtt kell működnie nem-egyházi

tényezőkkel. Ezért egy néhány szóban ki kell térnünk arra, hogy a világ keresztyénsége és ennek egyes körei milyen viszonyban vannak az ilyen nem-egyházi tényezőkkel. Ha az Egyházak Világtanácsa a faji kérdés rendezésében komoly eredményeket akar elérni, akkor együttműködést kell keresnie ebben a kérdésben felelős állami és társadalmi tényezőkkel. Ha viszont a béke kérdésében akar eredményeket elérni, akkor együtt kell működnie a háború és béke kérdéséért felelős állami szervekkel és társadalmi mozgalmakkal. Viszont bizonyos egyházi körök előtt még mindig meglehetősen tisztázatlan a nem-egyházi tényezőkhez való viszony kérdése. Például a *Semeur Vaudois* című egyházi lap 1955. augusztus 13-i számában felveti azt a kérdést, hogy azokban a napokban a Béke-Világtanácsnak az Egyházak Világtanácsához intézett felhívása után hogyan alakult a két szervezet egymáshoz való viszonya. Megállapítja, hogy a Béke Világtanáccsal kapcsolatban tisztázatlan, mennyire áll ez a szerv szovjet befolyás alatt. Ezért a cikkíró véleménye szerint az Egyházak Világtanácsa jól döntött akkor, amikor a Központi Bizottság Alekszij patriarcha felhívására bizonyos vonatkozásban lényegében nem-mel válaszolt. Mi mindenesetre örömmel állapítjuk meg, hogy az Egyházak Világtanácsának ez a válasza nagyon helyesen nem volt kategórikusan negatív, hanem további tárgyalások lehetőségét hagyta nyitva. De azt látjuk, hogy azok, akik az említett lap cikkírójához hasonlóan ilyen kérdéseket vetnek fel, elfeledkeznek valamiről. Nevezetesen arról, hogy ha ugyanebben a szellemben nyilatkoznának meg keleti egyházak, hasonló kérdést vethetnének fel olyan szervezetekre nézve, amelyekről az a gyanújuk, hogy nyugati hatalmak befolyása alatt állnak. Ezen az alapon jónéhány Keleten élő egyház megvonhatná az aktív támogatását olyan kezdeményezésektől, amelyekben pedig most benne van. Sőt: nem szabad megfeledkeznünk arról sem, hogy nemcsak az orosz orthodox egyház részéről, de például a kínai protestáns egyházak részéről is joggal merül fel olyan kérdés, bármenynyire megdöbbentően hangzik, hogy vajon az Egyházak Világtanácsa nem áll-e nagyon is nyugati befolyás alatt és vajon egyáltalában alkalmas-e arra, hogy az egyházak egységtörekvéseinek hordozója és az emberi együttélés terén fennálló egyházi felelősség fóruma legyen. Különbben az ügy érdemét illetően azt is megkérdezhetjük: vajon mit változtat a béke keresésének tényén az, hogy ilyen vagy olyan befolyás alatt történik, ha egyszer valóban a békét keressük. Mikor ilyen kérdések vetődnek fel, alighanem jogos az a félelmünk, hogy egy-egy ilyen aggályoskodó kérdészetés végül is csak kibúvó akar lenni. Éppen ezeknek a veszélyeknek és gyanakvásoknak az elhárítására tartanók nagyon jónak, ha az Egyházak Világtanácsa közös értekezleteket kezdeményezne a nemzetközi feszültség okainak elhárítására az ENSZ Baráti Társasága, az Interparlamentáris Unió, a Béke Világtanács, a különböző egyházi és nem-egyházi hagyományos pacifista szervezetek képviselői között. Ennek a kezdeményező szerepnek a vállalásával az Egyházak Világtanácsa valóban úttörővé lehetne a népek együttéléséért való fokozottabb szolgálat területén.

4. Néhány szempont a kormányzatok közötti érintkezések megkívánható szempontjaihoz.

Vessünk egy pillantást azokra a szempontokra, amelyek szerint az egyház az együttélés problémakörében a kormányok egymással való érintkezését inspirálhatja. Az első dolog amit kívánatosnak kell tartanunk és minden rendelkezésünkre álló eszközzel sürgetnünk is kell: a közvetlen érintkezések kormányzatok vezetői részéről, tehát lényegében a tanácskozások igényének ébrentartása. Egyházainknak a kormányfők és külügyminiszterek genfi értekezlete alkalmából egészen sajátos tapasztalatai voltak azon a téren, hogy gyülekezeteink milyen komolyan érezték át e téren adódó felelősségüket az ügyek menete iránt való érdeklődésben, imádságban és a tájékozódás igényében. Az Egyházak Világtanácsának kívánatos lehetősége van ezen a téren arra, hogy ezt a lelkiületet megnyilatkozásai révén tovább fejlessze a tag egyházak gyülekezeteiben.

Egy másik igen lényeges dolog a tanácskozásokból az erőszakkal való fenyegetés eszközének kikapcsolása. Tehát a fegyverkezési verseny megtiltása, a hidegháborús módszerek kiküszöbölése, az atomfegyver mindenféle, így kísérleti formája alkalmazásának is az eltiltása. Túl azon, hogy az Egyházak Világtanácsa itt a nemzetközi fórumokhoz intézett szózatokkal is nagy eredményeket érhet el, továbbra is sajátos feladatának kell ismernie azt, hogy folytassa a háború megelőzése kérdésének tanulmányozását tanulmányi szerveiben. Eben a témakörben most csak két dologra szeretnék rámutatni a magunk részéről. Az egyik annak a megállapítása, hogy az atomfegyver *vakfegyver*, tehát semmiképpen nem tartozhatik a fegyvereknek abba a kategóriájába, amelyet a Rm. 13. 1—7, mint Istentől adott fegyelmező eszközt említ az állam kezében. A másik annak a kérdésnek az ébrentartása, hogy mi az egyház döntő mondanivalója a háború és béke kérdésében, éppen a pacifista és a nem-pacifista álláspont feszültségében. Tanulmányi bizottságunk egyik részlege foglalkozott tüzetesebben is ezzel a kérdéssel, tanulmányozta az amerikai történelmi békeegyházaknak a háború -s béke kérdésében kiadott tanulmányát (*Peace is the Will of God*), valamint Angus Dun és Reinhold Niebuhr erre adott válaszát (*God Wills both Justice and Peace*). Munkájának eredményeiből itt éppen csak egy néhány szempontot kívánunk felvetni. Először is tudnunk kell, hogy a hadviselés valóban csak ultima ratio, határeset az állam kötelességei között. A háború mindenképpen bűnnel van terhelve és szennyezve. A háború az államnak nem feladata, hiszen a feladatot meg kell valósítani: a háború az állam életében az ítélet kényszerhelyzete. Az állam Istentől rendelt feladatai sorában is, mint mondtuk, az a pozitívum, hogy polgárai javát szolgálja s az ehhez szükséges rendet fenntartsa. Itt kétségtelenül van olyan megbízatása is, hogy szükség esetén a gonosz hatalmi eszközökkel is fékentartsa. De ez újra határeset. Az állam feladata nem a tolvajok és gyilkosok elítélése elsősorban, hanem a rendre való vigyázás, a bűnözés megelőzése, az emberek jólétének munkálása. Az egyháznak tehát a Szentírás tanítása alapján a háború és béke kérdésében azt kell hirdetnie, hogy ezen a ponton nem

tételek felállítására a feladatunk, az igazságos béke vagy az igazságos háború kérdéseiről, hanem az, hogy megelőzzük a háborút. Ezt a feladatot kell a legnyomatékosabban hangsúlyoznunk a háború és béke kérdésében. Ez pedig úgy lehetséges, ha az állam betölti Istentől rendelt hivatását, az egyház és tagjai pedig szolgálattal segítik ebben. Vagyis az igazán pozitív feladat nem az, hogy tétlenül nézzük a háború csírázását a társadalmak belső életében és egymáshoz való viszonyában, s majd csak akkor kezdjünk kapkodni szolgálataink után, mikor már küszöbön van a háború. Hanem az, hogy a háború ellen való küzdelmet a társadalmak életén belül és a társadalmak egymás mellett való életében végzett szolgálattal szüntelenül végezzük: olyankor is, amikor a háborúnak talán még a lehetősége sem kerül említésre.

Végül még két lényeges pontját kívánjuk megemlíteni ezen kívül a kormányzatok közti kapcsolat megkívánható szabályainak. Ha az emberi együttélés zavartalanságát biztosítani akarjuk és a háború említett módon való megelőzéséért akarunk szolgálni, ennek elengedhetetlen velejárója az, hogy az egyes országok kölcsönösen tartsák tisztelőben egymás érdekeit s ne avatkozzanak bele egymás belügyeibe. Az egyház ebben ismét ott lehet úttörő, hogy igyekszik megteremteni a bizalmat és az egyenlő elbánás elvét törekszik érvényesíteni a népek egymáshoz való viszonyában. Az egymás ügyeibe való beavatkozás tápláló talaja ugyanis mindig az, ha az egyik társadalmi rendszerben élő ország népe, vagy még inkább kormányzata a saját rendszere kizárólagosságának igényéből tekint a másik ország társadalmára. A kormányfők együttműködésének lényeges célja és következménye végül az, hogy komoly erőfeszítések történjenek a vitás kérdések és az emberi nyomor problémáinak megoldása érdekében. Társadalmaink fejlett kultúrája kerül hazugságba akkor, amikor a kultúra fejlődésének szükségszerű áráként elfogadják azt, hogy az egyik ember igényéért a másik embernek nyomorral kell fizetnie. De ugyanez a bűn bekövetkezhetik a népek egymáshoz való viszonyában is, az egyház nem egvezhetik bele egy olyan nemzetközi helyzetbe, amelyben hagyományos civilizációval rendelkező népek gazdagságáért és hatalmáért gyarmati és félgymati népek nyomorral és elnyomással fizetnek.

ÖSSZEFOGLALÁS.

Az egyháznak az emberi együttéléseért való felelőssége az a kérdés, amely a szó legszorosabb értelmében a közösség problematikáját vetette fel mindenütt. Tanulmányozása közben alapvetően azt tanultuk, hogy az egyháznak azért kell mindent elkövetnie saját kérdései tisztázására, egységének megvalósítására, mert éppen ez által végezheti legjobban Isten szerint való szolgálatát az egyes társadalmak és a népek együttélése területén. Isten ma hatalmasan eszméltet rá bennünket arra, hogy ez a probléma csak az egész egyház, az Una Sancta egységes és egyöntetű bizonyágtételével oldódhat meg. Meg kell értenünk Istennek azt a sürgető egységrehívását, mert csak ennek az egységnek a hűséges szolgálatában válhatik az egyház azzá, aminek Isten ma is akarja: áldássá a népek számára.

Prozelitizmus és vallásszabadság az Egyházak Világtanácsa keretében

A magyar protestáns egyházak hozzászólása a központi bizottság főtémájához

Megtárgyalta a kérdés tanulmányozására kiküldött bizottság, melynek tagjai D. Dezséry László evangélikus püspök elnökletével dr. Czeglédy István református teológiai tanár, dr. Súlyom Jenő evangélikus teológiai tanár, dr. Haraszti Sándor baptista teológiai tanár és Iványi Tibor szolnoki methodista lelkész. — Készítette dr. Súlyom Jenő.

Hozzászólásunk három részből áll. Az első részben utalunk a magyarországi protestáns (az ágostai hitvallású evangélikus és a helvét hitvallású — református —) egyházak etekintetben bírt hagyományára. A második részben reflektálunk az előiratokra. A harmadik részben részt venni kívánunk a Központi Bizottságnak a témára vonatkozó munkálkodásában.

I.

1. A magyarországi evangélikus és a magyarországi református egyház már több mint egy évszázad óta törekszik azoknak a nehézségeknek a kiküszöbölésére, amelyek az Egyházak Világtanácsának keretében is szükségessé tették a téma tárgyalását.

Miután 1831-ben két protestáns egyházkerület (superintendentia) már egyezséget kötött egymással bizonyos esetekre az egyházi szolgálatok tekintetében egymás kisegítésére, 1833-ban nagyobb jelentőségű, hosszú időre kiható egyezés jött létre az ország dunántúli területén működő ágostai hitvallású evangélikus superintendentia és a református (helvét hitvallású) superintendentia között. Az egyezséget Nagygeresden kötötték. Ezért egyszerűen a Nagygeresdi Egyezés szóval szoktak róla szólni, és ez a megjelölés fogalomná vált a magyarországi protestantizmus, a két evangélikus egyház együttműködése történelmében.

A Nagygeresdi Egyezés azoknak az egyháztagoknak egyházi-gyülekezeti viszonyaira vonatkozik, akik olyan helységekből élnek, amelyekben csak az egyik egyháznak van helyi gyülekezete, illetőleg működik lelkésze. Az Egyezés úgy igyekszik biztosítani az egyháztagok lelki gondozását (az egyházi cselekményekben részesülé-

Proselitism and Religious Freedom in the World Council of Churches. — Contribution made by the Hungarian Protestant Churches to the main theme of the Central Committee. This was discussed by the committee appointed to study this question. The members of this committee were Bishop László Dezséry (Lutheran), Dr. István Czeglédy theological professor (Reformed), Jenő Súlyom D. D., theological professor (Lutheran), Sándor Haraszti Dr., theological professor (Baptist) and Rev. Tibor Iványi a pastor (Methodist). The paper was made by Jenő Súlyom D. D.

sét), hogy ez ne veszélyeztesse, ne érintse a saját egyházukhoz tartozásukat.

Nevezetesen az Egyezség kimondja a következőket:

a) A lelkészek és az iskolai tanítók „ne merészeljék“ a tanulókat az ő hitvallásukból kitéríteni, a magok hitvallására megnyerni.

b) „A proselytusok keresésére törekedés vagy lélekvadászás, mint a protestantizmus lelkével és az evangéliomi szeretettel is ellenkező, félszeges munka, mind a két részre általában eltiltatik.“ Ha valaki 18 éven felüli korban belső meggyőződésből, minden erőltetés vagy rábeszélés nélkül lép át a másik egyházba, ettől ne tiltassék el, és emiatt semmiféle vizsgálat, eljárás alá ne vonassék. Tehát a szabad lelkiismeretre és belső meggyőződésre alapozott választás a két testvér hitvallás között nem tilos. Ellenben tilos a bármily szín alatt történő rábeszélés és erőltetett visszatartóztatás. A 18-ik életéven aluli korban levő gyermekek csak az esetben mehetnek át a másik egyházba, ha a szülők is átlépnek, de ez is csak a konfirmálatlan gyermekekre vonatkozik. Egyébként a vegyes házasságokban a fiúk kövessék apjukat vallásában, a lányok anyjukat. (Sexus sexum sequitur). Ezzel ellenkező tértvényeket (reverzálisokat) ne adjanak, ne vegyenek.

2. A Magyarországi Evangélikus Egyház és a Magyarországi Református Egyház legfelsőbb hatóságai 1900-ban egyezséget kötöttek egymással, hivatkozván a Nagygeresdi Egyezségben megállapított elvekre, abból a célból, hogy a két protestáns egyházban a teológia és az egyházi szertartások körül fennforgó hagyományos különbségeknek a kölcsönös tiszteletbentartása mellett, „egyfelől a békesség és testvéri szeretet a két egyház között tovább is fenntartassék és megszilárdíttassék, másrészről a hitélet egymás segélyével kölcsönösen ápolttassék és fejlesztessék.“

Ebben az Egyezségben nincsen olyan részletes szabályozása a két egyház közötti átlépésnek, mint volt a Nagygeresdi Egyezségben, de ez is tiltja a konfirmáló lelkésznek, hogy a másik egyház ifjú tagját a maga egyházába befogadja, „átkonfirmálja“, ezt még a szülők határozott kívánására sem szabad tennie. Egy másik idevágó rendelkezés: „A lelkészeknek a csatlakozott egyházhívek gyermekeit még a szülők határozott kívánására sem szabad a keresztesítés, vagy a konfirmálás alkalmával más egyház tagjául bejegyezni, mint amelyikhez az állami törvény szerint tartoznak.“

De ezeknél a részleteknél sokkal jelentősebb az a tény, hogy amiről 1833-ban még csak két egyházkerület (két kisebb területű egyházi szervezet) tárgyalt egymással, most már országos viszonylatban tárgyaltak és egyeztek meg.

Ez az Egyezség — főképpen gazdasági természetű nehézségek miatt — 1914-ben hatályát veszítette. Az erre vonatkozó határozat azonban megengedte, hogy a nehézség nélkül fenntartható együttműködés folytatódjék.

3. A két előbb megnevezett hatóság 1935-ben külön-külön, de egyező tartalommal ismét hozott olyan határozatot, amely a prozelitizmus ügyével kapcsolatos.

E hatóságok felhívták a lelkészeket, tartózkodjanak attól, hogy rábeszéljék a másik egyház tagjait az átlépésre vagy a gyermekek vallására vonatkozó megegyezésre. Kívánatosnak mondták ki, hogy az egyik

egyházból a másikba átlépni szándékozók szándékáról az érdekelt lelkészek egymást előre értesítsék.

Ezt a közös megállapodáson nyugvó határozatot megelőzték egyes helyi megállapodások. Ezek közül a legnevezetesebb az a megegyezés, amely a balassagyarmati evangélikus és az ugyanottani református egyházköztség tanácsai között létesült 1929-ben. Innen történt a felterjesztése az ügynek a felsőbb egyházi hatóságokhoz, ez volt a kézdeményezése az 1935-ös országos viszonylatú egyetértésnek.

4. Bármilyen hosszú is már Magyarországon ez a hagyomány a prozelitizmussal kapcsolatos egyetértő magatartásra és egyezkedésre vonatkozóan, mégis azonosak a létrehozó és fenntartó tényezők benne. Leginkább a római katolikus egyháznak az a törekvése hatott közre, hogy a protestánsokat megszerezze a maga számára. 1833-ban még segítségére voltak neki ebben az állami törvények, nevezetesen a valláscserére és a vegyes házasságok megkötésére vonatkozó állami rendelkezések. De e törvények megváltoztatásai sem változtattak a római katolikus egyház törekvésén és többségi helyzetén. 1918 után pedig a Codex Juris Canonici rendelkezései kiterjedtek Magyarországra is. A római katolikus egyház általában erős prozelitáló tevékenységbe kezdett, különösen erős harcot vívott azért, hogy a római katolikus — protestáns viszonylatú vegyes házasságból születendő gyermekekre nézve az állami jog szerint is érvényes egyezségek köttessenek. Ennek óriási jelentősége volt a kötelező iskolai vallásitanítás rendszerében. A protestánsok e harcban súlyos veszteségeket szenvedtek. A kisebbségben levő protestáns egyházak védelmet kerestek egymásban; inkább rábízták a maguk egyháztagjait a helyben levő másik egyházbeli lelkészre és gyülekezetre, mintsem hogy elveszítsék őket a protestántizmus közös vesztségére.

A másik tényező a fokozott, többszörös szórványhelyzet volt. A protestánsok nemcsak a római katolikus egyházzal szemben voltak kisebbségben, országos arányszámuk tekintetében, hanem ezen felül még az ország különböző területein különböző mértékben egymással való viszonylatban is szórványhelyzetben éltek.

5. A magyarországi egyházak tanulságai kétségtelenné teszik, hogy az aspektusok közül semmiképpen sem hagyható ki a római katolikus egyház magatartása. Erről az oldalról nézve a magyarországi egyházaknak sok és bizonyára másutt is érvényes, hasznosítható tapasztalatuk van.

a) Sokkal jobban tanulták megbecsülni a vallásszabadságot és a lelkiismereti szabadságot, semhogy ezek érvényesítését a prozelitizmus veszélyeinek kikerülése érdekében bárhol is csorbíthatónak láthassák.

b) Azt is megtanulták, hogy a vallási közömbösség, a sajátosságok lebecsülése nagyon könnyen zsákmányává teszi a protestánsokat a római katolikus vallási prozelitálásnak.

c) Az önmagunk hibáinak készséges elismerésével meg kell alapítanunk, hogy világszerte nem szabad felejtetni, hogy a római katolikus egyház unfair prozelitálása áthat a többiekre, a többi egyház

a védekezés céljából hasonló módszereket alkalmaz, és azután átviszi ezeket a módszereket a többi egyházakhoz való viszonyára.

6. Olyan vagy hasonló megegyezések, mint amelyek Magyarországon az evangélikus és a református egyház között jöttek létre a kölcsönös tartózkodó magatartásra vonatkozóan, eddig még nem létesültek az előbbieket, másfelől a baptista és a metodista egyházak között. Ez a tény a következőkben bírja magyarázatát:

a) A második világháború befejezéséig különböző volt az állami helyzete egyfelől az evangélikus és a református, másfelől a baptista és a metodista egyháznak, még a két utóbbié sem volt azonos. Az evangélikus és a református egyház úgynevezett recipiált (közjogi) egyház, a baptista úgynevezett „törvényesen elismert” egyház volt, a metodista még az utóbbi kategóriába sem tartozott. A metodista egyház 1947-ben lett úgynevezett „törvényesen elismert” egyházzá. A szintén 1947-ben keletkezett állami törvény elrendelte, hogy a törvényből vagy más jogszabályból eredő különbségeket, amelyek a bevett és a törvényesen elismert vallásfelekezetek között az elismert vallásfelekezetek hátrányára fennállnak, meg kell szüntetni.

b) Az evangélikus és a református egyház máig fenntartotta a beleszületéses egyháztagság gyakorlatát. Viszont a baptista és a metodista egyház az egyháztagság tekintetében az önkéntesség elvét hangsúlyozza.

Mindenesetre az Egyházak Világtanácsának magyarországi tag-egyházai és a Magyarországi Ökumenikus Tanácsban velük együttműködő egyházak egyház-szociológiai jellegbeli különbségük tényével nyilvánvalóvá teszik annak a szükségét, hogy a téma aspektusai szaporítottassanak.

7. Azzal a kérdéssel kapcsolatban, hogy melyek a „nyilvánvaló szekták”, a Magyarországi Ökumenikus Tanács segítő anyagot kér atekintetben, hogy miképpen próbálja megközelíteni ezt a kérdést, kéri a kérdésre vonatkozó legújabb kutatási anyagot.

II.

8. Az eddigi vizsgálódást, hozzászólásokat — az általunk tanulmányozott ökumenikus iratok tanúsága szerint — nagymértékben határozta meg a missziói társaságok tapasztalata a prozelitizmus terén. Az erre vonatkozó állásfoglalások megfontolásában kifejezésre jutottak bizonyos indítók. Szükséges, hogy ezeket a feltárt motívumokat szemügyre vegyük.

Említve van egyik motívumként annak a szükségessége, hogy a régi vallások reneszánszának és a vallásszabadság veszélyeztetettségének idején a keresztyének szorosabb együttműködésre lépjenek. Felvetődik a kérdés, hogy ez a szoros együttműködésre irányuló vágy nem takarja-e a keresztyénség politikai egységfrontjának a propagálását.

Az idősebb egyházakban fellépő ébredési mozgalmak felvetik a kérdést, hogy olyan mozgalmakról van-e szó, amelyek ezeknek az idősebb egyházaknak az önmentését célozzák, vagy pedig olyanok-

ról, amelyek valóban a Krisztus missziói parancsát kívánják teljesíteni saját érdekük keresése nélkül.

Harmadik motívumként említve van „sok érintett egyház közös tagsága az Egyházak Világtanácsában“. Félő, hogy ez erkölcsi pressziót rejt magában a tagegyházakra; a Világtanács „hatalmát“ növeli, még a vallásszabadság és a lelkiismereti szabadság veszélyeztetésével is.

Végül motívumként van említve az a tény, hogy sok olyan egyház, amelyik prozelitákat gyűjtött, most olyan szektás csoportok prozelitizmusát szenved, amelyek egyáltalán nem hajlandók együttműködésre és semmire sincsenek tekintettel. Kérdés, hogy ez a motívum nem takarja-e el azt a helyzetet, hogy egyes egyházak olyasmit rónak fel szektás csoportoknak, amit előzőleg maguk is helyénvalónak tartottak, valamint nem takarja-e azt a törekvést, hogy a maguk egyháztagjait elidegeníthetetlen birtokállománynak tekintsék, meg akarják tartani még akkor is, hogyha nyilvánvalóan az egyházi szolgálat elégtelensége miatt vannak bennük közönyös tömegek.

9. A vizsgálat eredetileg egymagában a prozelitizmusra irányult. A tanulmányozás közben világossá lett, hogy azt a vallásszabadsággal korrelációban kell vizsgálni. Megállapítást nyert az is, hogy a témát szűkíteni kell, korlátot kell adni neki: „az Egyházak Világtanácsa keretében“ Még később az is nyilvánvaló lett, hogy a bizonyágtétel ügyét bele kell vonni a vizsgálatba, így kell biztosítani, hogy a bizonyágtétel szabadsága ne veszélyeztessék az által a törekvés által, hogy bizonyos gátat vessenek a Világtanács tagegyházai között az egyházi hovatartozás felcserelésének.

Ezzel kapcsolatban rá kell mutatni arra, hogy szükséges a tekintet a lelkiismereti szabadságra is. A prozelitizmus elleni küzdelmet nem lenne helyénvaló úgy folytatni, hogy az egyfelől sértse a lelkiismereti szabadságot, másfelől csak a Világtanács tagegyházai tagjainak a vallásszabadságára volna figyelemmel.

10. Az eddigi hozzászólásokban általában elismerték a tagegyházak között az egyháztagok átlépésének a lehetőségét valamilyen unfair prozelitálás nélkül. De megnyilatkozott olyan nézet is, amely általában helyteleníti a hovatartozás-változtatást a tagegyházak között, arra hivatkozván, hogy egy ilyen átlépés megengedése veszélyezteti a tagegyházak egymás iránti becslését és együttműködését. Rá kell mutatni arra, hogy az átlépések tudomásulvétele semmiképpen sem bontja meg a lehetőséget az együttműködésre, és nem érinti azt a kérdést, hogy a tagegyházak elismerik-e egymást egyházház vagy sem.

11. A tanulmányozás során szükségessé vált egy fair és egy unfair prozelitálás megkülönböztetése, miután nyilvánvaló lett, hogy a prozelitizmus szó használatát, értelmezését lehetetlen egyöntetűvé tenni.

E tekintetben számot kell vetni azzal a ténnyel, hogy a tagegyházak között sokrendbéli különbség van. Amíg az előiratokban főképpen a fiatal és az idősebb egyházak közötti különbségre esett

figyelem, addig most már az is kétségtelen, hogy figyelni kell a népegyházak (illetőleg többé-kevésbé népegyházak) és az önkéntes-ségi (más szóval: szabad) egyházak közti különbségre is. Remélnünk lehet azonban, hogy meg lehet találni a közös nézetet e tekintetben.

Az egyháztagoknak más egyházi közösségek felé orientálódásában a következő szempontok hatnak közre:

a) Nem kapják meg azt a lelki táplálékot előbbi egyházukban, amely véleményük szerint hitéletük fejlődéséhez szükséges.

b) Igényelik, de nem találják meg egyházukban azt a közösségi életet, amely lehetőséget nyújt az egymás hite általi épülésre, közös bibliatanulmányozásra, közös imádságra és bizonyágtevésre.

c) Nem kapnak lehetőséget lelki munkálkodásra egyházukban, sőt esetleg ilyen tevékenységüket egyházuk gyanakodva fogadja.

d) A Biblia tanulmányozása közben bizonyos hitigazságokban vagy gyakorlati utasításban más véleményre jutnak, mint amit egyházuk képvisel.

e) Egyházi szokások vagy egyházkormányzati szempontok tekintetében más nézet alakul ki bennük.

f) A házasság és családi élettel együttjáró lelki közösség jobb megvalósíthatásának az érdeke.

Kérdés marad azonban, hogy az így felsorolt és valószínűleg szaporítható szempontok révén történő átlépéseket csak a minősített hitű egyháztagnaknál tekintsük-e fair-eknek, vagy általában minden egyháztagnál. Az előbbi esetben felbukkan az a nehézség, hogy mi legyen a mértéke a hitrejutásnak, a Krisztusba vetett hitnek. Viszont az utóbbi esetben egykönnyen tág kaput nyitunk a méltatlan motívumoknak.

Mindez a megfontolás azonban annyi tanulsággal kétségtelenül szolgál, hogy az Egyházak Világtanácsa csak elvileg állapíthatja meg a fair és az unfair prozelitizmus különbségét, de nem vállalkozhatik arra, hogy hatóságként, bíróságként döntsön konkrét esetekben, sőt jogszerű megállapodások javasolásától is tartózkodnia kell.

Szembe kell nézni azzal a kísértéssel, hogy a jogszerű megállapodások következményeképpen jogorvoslati procedurák indulhatnak meg vagy alakulhatnak ki, — ennek előzetes végiggondolása nélkül; a Világtanács majd az UNO természetét és funkcióját fogja felvenni, olyan természetű működés alakul ki a Világtanácsban, mint amilyen az UNO Biztonsági Tanácsának a funkciója, hogy tudniillik az egyik megtámadott fél, ez esetben az egyik hátrányba került tagegyház védelmet, vétkességmegállapítást kér stb.

Ezenkívül a romanizmus valamiféle kísértése is együttjárhat ezzel.

12. A Világtanács túllépne feladata és illetékessége körén, ha olyan javaslatot tenne a tagegyházak felé, amely az egyháztagság megváltoztatása tekintetében a tagegyházak bármelyikét az egyháztagság fogalmáról kialakult eddigi felfogásának módosítására kényszerítené.

13. Külön is figyelemmel kell lenni a fair prozelitizmus meghatározásában arra a tényre, hogy megfigyelhető az egyházak között az asszimiláció, illetőleg disszimiláció, vagyis az a jelenség, hogy az egyik egyház tagjai voltaképpen élményszerű nézetváltozás nélkül kerülnek át a másik egyházba, legfeljebb a már végbement asszimiláció jogi konzekvenciáját vonják le a formális átlépéssel, ha erre az állami jog vagy az egyházak rendtartása szerint szükség van.

14. Ami azt a kérdést illeti, hogy vajon az állam beavatkozása a prozelitizmus dolgába mindenkor védhető-e, avagy mindenképpen elvetendő-e, számot kell vetni olyan tényekkel, amelyeket az Egyházak Világtanácsa meg nem változtathat. Nevezetesen számot kell vetni azzal a ténnyel, hogy egyes országokban államegyházak, közjogi egyházak vannak, az átlépést egyik vallásból a másikba állami törvények szabályozzák, továbbá azzal a ténnyel is, hogy olyan országokban, amelyekben több nemzeti nyelvű és műveltségű nép él együtt, és ezek a vallás szempontjából is különböznek egymástól, az állami hatalom rendszerint bizonyos korlátokat vet az átlépések elé. Lehet, hogy az ország lakosságának békés munkálkodása érdekében fékezi az állami hatalom a vallások propagandáját. Már most lehetséges az, hogy az állam beavatkozása egybesik a Világtanácsnak azzal a törekvésével, hogy a tagegyházak között, sőt általában az egyházak között az unfair prozelitizmust megszüntesse. De lehetséges ennek ellenkezője is.

Mindenképpen azon kell lenni, hogy a Világtanács ne a vallásszabadság, ne a lelkiismereti szabadság, ne az ige hirdetési — bizonygató szabadság rovására küzdjön a tagegyházak közötti, unfairnek minősített felekezetsere ellen. Úgy látszik, hogy a legcélszerűbb az egyházhoz tartozás változtatása szabadságának korlátlan biztosítására törekedni.

III.

15. A Magyarországi Ökumenikus Tanács kész arra, hogy a témával kapcsolatos magyarországi egyháztörténelmi emlékeket összegyűjtse és az illetékes bizottság rendelkezésére bocsássa. Ugyancsak kész a téma teológiai vonatkozásaival foglalkozni.

16. Helyes, hogyha a Központi Bizottság mindenekelőtt nyilatkozatot tesz a fair és az unfair prozelitálás megkülönböztetéséről, az utóbbinak az elítéléséről. Ennek a nyilatkozatnak a prozelitizmus-sal úgy kell foglalkoznia, hogy annak a vallásszabadsággal és a lelkiismereti szabadsággal, valamint az ige hirdetési — gyülekezési szabadsággal való korrelációja teljességgel világos legyen.

17. Helyes, hogyha a Központi Bizottság felhívja a tagegyházakat az unfair prozelitálás kerülésére, továbbá a maguk részéről való nyilatkozattételre: szükségesnek tartják-e, hogy egyetértésre és megegyezésre jussanak a prozelitizmus dolgában azokkal az egyházakkal, amelyekkel területileg együttélnek.

18. Helyes, hogyha a Központi Bizottság javasolja az egyezségkötést arra vonatkozóan, hogy a tagegyházak ne egymás rovására törekedjenek magukat erősíteni, ne bírálják egymást rosszhisz-

műen, ne kisebbítsék egymást, hanem inkább segítsék egymást szeretettel a közös bizonyoságtételben: Jézus a Krisztus, Jézus Krisztus az Úr, az Úr Krisztus Jézus a világ reménysége.

19. Mind a nyilatkozatnak, mind az egyezségnek feltétele az a várakozás, hogy az, amit az egyházak képviselői mondanak és ígérnek, meg is valósul az egyház munkásai és tagjai részéről. Ezért mind a nyilatkozatnak, mind pedig az egyezségnek legfontosabb eleme az egyes egyházakon belül az idevágó hibák, mulasztások, szeretetlenségek, szűkkeblűségek feltárása, megszüntetése, a belső propaganda az unfair prozelitizmus ellen, — ennek egyházközi bizottsági formát is lehetne adni, valószínűleg máris több országban, mint ahogy Magyarországon ennek is van hagyománya, — továbbá a szeretet hirdetése a más egyházakban élők iránt.

Őskezesztyén emlék Aquincumban

Az egykori Aquincum területén találták ezt a római téglát Hadrianus (a későbbi római császár) helytartói palotájának feltárása közben. A helytartói palota Kr. u. 108–110 körül épült. A téglára az ismert SATOR-négyszöget karcolta rá égetés előtt a téglavető. A SATOR négyszög betűi a latin Miatyánk kezdőszavait („Pater noster“) és az A—O („kezdet“ és „vég“) bibliai szimbólikus betűjeleit reitik kereszt alakban. A téglát a keresztvénség legrégebb emléke az egykori római északi Pannónia, ill. Magyarország területén.

EARLY CHRISTIAN RELIC IN AQUINCUM. This Roman brick was found at the ancient Aquincum (the ruins of the Roman settlement at Budapest—Óbuda) digging up the Hadrian palace. (Hadrian became later one of the Roman emperors.) The governor palace was built between 108—110. A. D. The wellknown Sator-quadrangle was carved by the bricklayer previous to the burning. The letters of SATOR quadrangle include the biblical symbolical signs in the form of a cross with the first words of the Lord's prayer in Latin (Pater Noster) and „A—O“ the beginning and the end. This brick is the oldest Christian relic found in the Roman Northern Province i. e. Hungary today.

Egyház és „egyházak” az Újszövetségben

I.

Az egyház kérdése századunk teológiájának nagy témája. Ez ugyan nem látszott meg még a század elején, amikor a teológiai kutatás főként a keresztvétség keletkezésével kapcsolatos valástörténeti problémákkal viaskodott, azonban egyre nyilvánvalóbb lett az első világháborút követő évektől fogva. 1926. decemberében jelent meg *Dibelius Ottó* híres könyve, melynek már címe is jellemző: „Das Jahrhundert der Kirche“, s két év alatt öt kiadást ért meg. *Dibelius* szólaltatta meg alapvető módon és az egész világra, valamint az akkor induló ökumenikus mozgalmakra nyíló perspektívával a nagy témát: mi az egyház és mi a küldetése mai világunkban.

Az egyház kérdésének felvetésénél két alapirányvonal találkozott. Egyik a teológiai kutatást határozta meg s egyre-másra jelentős gyümölcsöket érlelt. A másik az egyházi szolgálatban mutatkozott s mint legszélesebb mederben, az ökumenikus mozgalmakban vált az egyházak életét megtermékenyítő folyammá.

A teológiai kutatás egyfelől felmérte az előző korszak munkáját: ez leszámolást is jelentett. Egy svéd teológus, *Linton Olof* „*Das Problem der Urkirche in der neueren Forschung*“ (1932) címen nemcsak felvázolta több mint félszázad protestáns teológiai munkáját az ősegyházra vonatkozó kutatás terén, hanem azt le is mérte és kereste az új elindulás lehetőségét. Az azóta eltelt negyedszázad folyamán a teológiai tudomány a második világháború bénító hatása ellenére is nagy lépésekkel jutott előre ezen az elhanyagolt kutatási területen. Fontos mérföldkőnek számít e tekintetben a svéd teológusok nagyszabású tanulmánykötete, mely 1943-ban háborús idők közepette jelent meg „*En bok om Kyrkan*” címen, s melyet 1950-ben németül is kiadtak („*Ein Buch von der Kirche*“). De az egyház témájával foglalkozó teológiai munka nem szorulhatott be az evangélikusság, de még a nemzetközi protestantizmus keretei közé sem, hanem kitágult ökumenikus vonatkozásban és hullámaival átcsapott a katolikus egyház területére is, amint annak egyebek közt bizonyosága a XII. Pius pápa által 1943-ban kiadott enciklika is „*Jézus Krisztus misztikus testéről és abban Krisztussal való kapcsolatunkról*“.

Az egyház kérdését a teológia nagy — és szinte minden egyebet átfogó — témájává az tette, hogy nem „elvonat”, „tudományos” téma, hanem közvetlenül belejátszik az egyház életébe és azt állandóan mozgatja, izzalomban tartja. Ez különösen is kitűnt az ökumenikus mozgalmak során.

Az egyház nem a reformáció korában szakadt felekezetekre. Eltekintve a nagy egyházszakadástól — a „szizmától” —, mely a keleti és nyugati egyházat választotta szét, már az ókorban sorra keletkeztek

Dr. phil., lic. theol., Károly Karner, professor of the New Testament in his article on „Church and churches in the New Testament” gives an exegetical study of the N. T. meaning of the word „ecclesia”.

többé-kevésbé nagy „felekezetek“, mint a marcioniták, ariánusok, monofiziták, nesztoriánusok, donatisták, stb. Ezek — ha modern szóhasználatot alkalmazunk —, részben évszázadokon keresztül fennálló és „virágzó“ „egyházak“ voltak, míg nagyjából teljesen el nem pusztultak. Az egyház mibenlétének és egységének kérdését azonban ezek az eretnekségeknek nyilvánított és az államegyháztól levált egyháztestek igazában nem tették problémává sem a keleti, sem a nyugati egyházban. Annál élesebbé és annál égetőbbé vált azonban az korunkban. Mert most ébredt rá a felekezetekre tagolódott keresztyénség széttöredezettségének nemcsak tragikus és erejét romboló fájdalmasságára, hanem még inkább arra, hogy jelenlegi helyzete mennyire ellentétben van Krisztus akaratával, amint az az Újszövetségben világosan és határozottan kifejezésre jut. A katolikus egyház kitér a kérdés elől, amikor hagyományosan és mintegy a formai „jog“ elvét alkalmazva az apostoli *successio* jogfolytonosságára hivatkozva eretnekségnek nyilvánít a nyugati keresztyénség területén mindent, ami nem ismeri el a pápa primátusát. Közben azonban maga a pápaság hajlik el az apostoli keresztyénségtől, amint azt — egyebektől eltérően — legújabbán az új dogma Mária „mennymeneteletről“ nagyon is eklatánsan bizonyítja. Ezért az egyház egységét nem kereshetjük a Róma által mutatott úton, — hiszen akkor még jobban elszakadnánk az apostoli keresztyénségtől és az Újszövetségtől —, hanem vállalnunk kell az egyház egysége keresésének nehéz és sokszor fájdalmas útját. Ezért válik égetővé számunkra a kérdés: *mít mond és mit tanúsít az Újszövetség az egyházra nézve?* Ennek a kérdésnek tulajdonképpen három főcsomópontja van. Az egyik az „egyház“ mibenléte, — ebbe, mint látni fogjuk, beletartozik az „egyházak“ kérdése is —, a másik az egyházi „szolgálat“ vagy „hivatal“, a harmadik az „istentisztelet“ kérdése. Jelenlegi összefüggésünkben azonban csak az első kérdéssel foglalkozunk.

II.

Amikor a mai ember az „egyház“ szót kiejti, első sorban templomra, „papokra“ és püspökökre (egyszóval „hierarchiára“) és megfogható, körülírható „szervezetre“, bizonyos tevékenységekben megnyilatkozó testületre gondol. Az egyházi gondolkodásban is az egyház fogalmának első mozzanataként a szervezetre vagy legalább is testületre szoktunk gondolni. Ezt juttatja eszünkbe az Ágostai Hitvallás ismert meghatározásában a „*congregatio*“ szó, erre utal a modern protestantizmus számára oly döntő fogalmazás *Schleiermacher* „Glaubenslehre“-jében, amely szerint „a keresztyén egyház oly módon képződik, hogy az egyes újszülöttek *társulnak* rendezett egymásrahatás és együtt munkálkodás érdekében“. De XII. Pius pápa említett enciklikája is Krisztus által alapított „társaságnak“ mondja az egyházat s ezzel tanúsítja, hogy az alapszempontra tekintetében alig-alig van különbség a protestáns és katolikus közfelfogás közt.

Ezt a „szervezett“, vagy szociológiai értelemben vett egyházat keressük az Újszövetségben is. Hajlandók vagyunk esetleg feltételezni, hogy kezdetben az egyház szervezete vagy megjelenési formája a világ felé egészen kezdetleges volt s hogy legfeljebb a csirái voltak meg a később kifejlődött társadalmi formáknak. Azonban mégis úgy véljük, hogy az egyház teológiai fogalmához máris hozzátartozik a szociológiai mozzanat. Ilyen értelemben szoktuk feltenni azt a kérdést is, hogy Jézus alapított-e

egyházat. Az egyház „alapítását“ csak abban az értelemben tudjuk elgondolni, hogy az valamiféle szociológiai képlet elindítását jelenti. Csak ebből a gondolkodásból érthető meg a híres francia katolikus teológus, Loisy sokszor idézett, fájdalmas csalódást tükrözőtető mondása, hogy Jézus az Isten királysága eljövételét prédikálta, de az egyház lett belőle. Ez is azt jelenti, hogy Jézus csodálatos isteni „eszmét“ prédikált, de tanítványai kezén az eszme elsikkadt s helyette valami nagyon is e világi, földi valóság jött létre, t. i. az egyház mint szervezet és hatalmi eszköz.

Valóban, ha Jézus igehirdetésének központja Isten királyi uralmának ekközéltéte volt s ha ő maga is feszült várakozással tekintett arra az időpontra, amikor Isten felszámolja ezt az aiónt, hogy megvalósítsa és nyilvánvalóvá tegye az egész világban királyi uralmát, akkor bajosan érthető, hogyan illeszkedik bele ebbe az „evangéliumba“ valamiféle földi szervezet, t. i. az egyház. Hiszen az egyház mint szervezet csak ebben az aióban kaphat értelmet, Isten királyságának megvalósulása pedig ennek az aiónnak a végét jelenti. De ettől eltekintve is: milyen értelmet kaphatna az „egyház“ fogalma Jézus igéjének keretében, ha az egyház-fogalomban a szociológiai mozzanat a döntő? Hiszen az mindenképpen feltételezi a jeruzsálemi kultuszközösség antikválását akár oly módon, hogy az felszámoltassék, akár oly módon, hogy annak mintegy versenytársává lesz. De mindegyik elgondolás ellentétben van nemcsak az ószövetségi ígéréttel, amely Jeruzsálem eszkatológikus restaunációját hirdeti (v. ö. Ezs. 60; Zak 14, 8—11 stb.), hanem Jézus messiási igényével is. Hiszen a messiási igény értelmet csak az ószövetségi ígéretből és így Izráelen, mint Isten választott népén belül kap, nem irányulhat tehát egy új szervezetként értett „egyház“ alapításával Jeruzsálem és Izráel ellen. Valóban, az evangéliumokban nem találunk egyetlen olyan mozzanatot sem, amely szerint Jézus szembefordult volna a jeruzsálemi kultuszközösséggel vagy Izráellel. Ellenkezézőleg, hangsúlyozta, hogy küldetése Izráelhez szól (Mt 15, 24) és a törvény és próféták „beteljesítésére“ azaz teljes megvalósítására irányul (Mt 5, 17). Volt ugyan Jézusnak egy, a templom pusztulását megjövendölő ígéje, amelyet póre során fel is használtak ellene (v. ö. Mk 14, 58). Azonban tanulságos, hogy Jn 2, 21 azt Jézus „testének templomára“ vonatkoztatja. Ez is azt mutatja, hogy az evangélista szükségesnek tart elhárítani Jézus felől minden olyan gyanút, amely kérdéssé teszi Izráelhez és a jeruzsálemi kultuszközösséghez való hűségét. De nemcsak Jézus, hanem halála után tanítványai sem váltak ki a jeruzsálemi kultuszközösségből, még akkor sem, amikor már az első gyülekezet — tehát az „egyház“ — megvolt: ezt világosan tanúsítja a Csel tudósítása.

Mindezzel azonban még sokkal élesebbé válik a kérdés: mi az egyház az Újszövetség szerint és van-e annak köze Jézushoz.

III.

1. Ismeretes, hogy a görög *ecclesia* eredetileg nem vallásos jellegű szó. nincs köze sem istentisztelethez, sem a vallásos élet egyéb mozzanataihoz. Annyit jelent, mint „összegyülekezés“ és „együtt levő gyülekezet“. Ilyen értelemben jelöli meg a tanácskozó és határozatokat hozó „népgyűlést“ is. Az Újszövetség is ismeri ezt a szóhasználatot, v. ö. Csel 19, 32 kk. De az első keresztyén gyülekezetek nem ezt a szóhasználatot vették alapul és nem is ehhez kapcsolódtak hozzá, amikor magukat *ecclesia*-nak nevezték. — bár e szó eleven és mindennapi jelentése ott csengett a gyülekezetek fülében és annak sajátlagos jelentéséhez hozzájárult. Ez érezhető

is, különösen Pál apostol leveleinek egyes helyein főként abban, hogy az ecclesia az istentiszteletre összegyülekezett és együtt lévő „gyülekezetet“ jelöli meg. Talán így értendő 1. Tess 1,1 megjelölése: „a tesszalonikaiak *ecclesiá*-ja“, amit talán (helyesebben) így is fordíthatnánk: „az (istentiszteleten) összegyűlt tesszalonikai (keresztyének)“; v. ö. pl. Róm 16,1 és 5 megjelöléseit is. Ezért lehet az *ecclesiá*-t „összehívni“ (Csel 15,30) és az „összegyülekezni“ (1. Kor 11,18; 14,23).

Azt, hogy az Újszövetségben az *ecclesia* nem valami profán összejövetelt, népgyűlést jelöl meg, világossá teszik azok a jelzők és közelebbi körülírások, melyek értelmét világosan meghatározzák. Ilyen jelzők és hozzátételek pl. „az Isten *ecclesiá*-ja“ (1. Kor 1,2) vagy „a tesszalonikaiak *ecclesiá*-ja az Atya Istenben és az Úr Jézus Krisztusban“ (1. Tess 1,1; 2. Tess 1,1); vagy többszámban: „az Isten *ecclesiá*-i“ (Gal 1,22) stb.

2. Amikor az első görögül beszélő keresztyének azoknak a közösségeknek, melyekben összegyülekeztek és éltek, a megjelölésére az *ecclesia* szót választották, akkor ebben döntő módon befolyásolta őket a görög Ószövetség, a Septuaginta. Ez az *ecclesia* szót alkalmazta általában a héber *káhál* fordításául, melynek szótári jelentése „összehívás“, „gyűlés“, „összehívott gyülekezet“, „népközösség“. A héber *káhál*-nak is van profán használata, de vele jelölik meg az istentiszteletre egyberegelt népet, tehát az istentiszteleti „gyülekezetet“ is (pl. Zsolt 22, 23, 26; 35, 18; 40, 10—11). Mivel pedig a jeruzsálemi templomban mindig az egész nép jelent meg az istentiszteleten — legalább is kiküldött képviselői révén, — azért a *káhál* tartalmilag szinonim Izráellel. Erről a *káhál*-ról mondja Dt 23,2kk., hogy az „*kehál JHVH*“, „az Úr gyülekezete“. Ez a kifejezés Izráelt úgy jelöli meg, mint az Isten által egybehívott népet, melynek törvényt adott, hogy aszerint éljen. „Káhál“ tehát az egész népet egybefoglaló megjelölés az Isten színe előtt álló Izráel számára. Más szóval azt is lehet mondani, hogy a *kehál JHVH* „Isten népét“ jelöli meg, melyet kiválasztott, vele szövetséget kötött és amelyet törvényével engedelmségre kötelez.

Amikor az első keresztyének görög területen az *ecclesia* névvel jelölték magukat, akkor ezzel felújították és rögzítették mindazt a jelentéstartalmat és igényt, amelyet az ószövetségi *kehál JHVH* magában foglal. Ezt nemcsak „az Úr *ecclesiája*“ megjelölés (1. Kor 1,2) mutatja, mely annak pontos fordítása, hanem az olyan párhuzamos kifejezések is, mint „Izráel“ (Rm 9,6), „Isten Izráele“ (Gl 6,16), „Ábrahám magva“ (Gl 3,29) vagy „a tizenkét nemzetség“ (Jk 1,1).

Az *ecclesia* szó alkalmazásában mutatkozó igény értelme és jelentősége különösen is érezhető, ha figyelünk arra, hogy a zsidóság Jézus és az apostolok korában a zsinagógában gyülekezik össze és foglalódik össze.¹ Jézus korában a *kehál JHVH* már csak történeti emlék volt, mely az egykor a Sinai hegy alatt egybegyűlt népet jelölte meg. A Jézussal egykorú zsidóság nem ejtette ugyan el a *kehál JHVH* emlékét, de önmagát a törvény megtartására elkötelezett *synagógé*-nak tudta.

A keresztyén gyülekezet sem mint istentiszteleti gyülekezet, sem mint közösség nem nevezte magát *synagógé*-nak. Az egyetlen kivétel talán

¹ A görög *synagógé* megjelöli az összegyülekezési helyet és épületet (így Mt 4,32; 6,2, 5; Mk 3,1 stb.), azután az istentiszteletre összesereglett zsinagógai gyülekezetet (Csel 13,43) és az istentiszteleten kívüli zsinagógai gyülekezetet (Csel 6,9) általában is.

Jk 2,2: ez is inkább „erősíti a szabályt“.² A zsidó *synagógé*-vel szemben a keresztyén *ecclesia* érvényesíti azt az igényt, hogy benne jelenik meg „Isten népe“, a választott *kehál* JHVH, „Isten Izráele“.

3. Vajon hogyan viszonylik a Jézus hirdette evangélium a *kehál* JHVH értelmében vett *ecclesiá*-hoz? Van azzal valamiféle kapcsolata vagy reá vonatkozólag valami üzenete? Csak fel kell vetni ezt a kérdést, hogy azonnal eszünkbe jusson Jézus küldetése „Izráel házának elveszett juhaihoz“ (Mt 15,24). Jézus „könyörületességre indul“ a sokaságon, mert „elgyötörtek és elhagyatottak voltak, mint a pásztor nélkül való juhok“ (Mt 9,36, v. ö. Mk 6,34). Jézus küldetése, hogy ezt a pásztor nélkül maradt nyáját, Izráelt összegyűjtse (v. ö. Mt 12,30; 25,32) és pásztori szolgálattal vezesse. Innét kapja meg értelmét Jézus ismert példázata (Lk 15,4—7), főként pedig Jn 10,11—18: „Én vagyok a jó pásztor!“

Az elgyötört és ehagyatott nyájnak hirdeti Jézus Isten királysága evangéliumát, tehát Isten szabadításának közelségét és pedig nemcsak mint valami „tant“ vagy „eszmét“, hanem úgy, hogy az messiási igéjében és annak befogadásában, valamint a saját messiási cselekedetében eszkatológikusan valósul. Nem úgy valósul, mint ennek az aiónnak lehetősége vagy mint annak egy része, történeti formája és eseménye. Nem is ezen az aiónon belül valósul, hanem úgy mint Isten új aiónjának betörése ebbe az aiónba. Isten királysága Jézus igéjében és személyében, messiási cselekedetében valóság. Ez Isten királyságának eszkatológikus titka.

E királyságba gyűjti Jézus a népet: ez az egybegyűjtött nép Isten népe. Munkájának osztályos. társaivá teszi tanítványait, a „tizenkettőt“, akiket szétküld, rájuk bízva az evangélium üzenetét és hatalmat adva nekik a „démonok“ felett (Mt 10, 5—16; Mk 6, 7—13; Lk 9, 1—6). A „tizenkettő“ nemcsak jelképezi Izráelt mint Isten népét, hanem csírája a „messiási gyülekezet“-nek is és mint ilyen részesedik Jézus küldetésében és felhatalmazottságában (*exousiá*-jában).

E vázlatosan odavetett vonások is mutatják, milyen szoros egységbe fonódik Jézus messiási küldetése, Isten királyságának evangéliuma és Isten népe, melyet Jézus hív, keres és gyűjt. Éppen ezért nem véletlen, hanem inkább szoros tárgyi összetartozás jele, hogy az *ecclesia* képzete éppen akkor tűnik fel, Mt-nál, amikor Péter Jézusról, mint az Isten küldötte Messiásról tesz tanúbizonyságot (Mt 16, 16—18).

Jézus feleletében, melyet Péter vallástételére ad, az *ecclesia* annyi mint „Isten népe“, eszkatológikus megújítása a *kehál* JHVH-nak. De Jézus azt az ő *ecclesiájá*-nak mondja, mert annak összegyűjtése neki messiási küldetése és az az ő messiási hívására segrelik össze. Jézus azt igéri szavában, hogy „fel fogja építeni“ az ő *ecclesiá*-ját mint Isten templomát vagy házát. Ez az új, eszkatológikus — úgy is mondhatnánk: pneumatikus — templom. Benne

² „Synagógé“ ezen a helyen talán inkább „összejövetelt“ jelent, úgy mint Ignat. ad Polyc. 4,2 és Hermas, mand. XI, 9; v. ö. Bauer: Wörterbuch, 4. kiad. 1424. lap.

Péter az első „építőkö“, mert vallástétele mintegy kiindulópontul szolgál Isten igazi eszkatológikus templomának felépítéséhez.

4. Jézus küldetése Isten népét feltételezi és követeli is. Feltételezi, mert hiszen ez a választott nép, neki szól Isten hívása és kiválasztása, hozzá küldötte Isten a prófétákat és neki adta ígéreteit. De követeli is Jézus ígéje ezt a népet, „Ábrahám gyermekeit“ (v. ö. Mt 3,9; Jn 8,37). Jézus nem azt tudja küldetésének, hogy az egykori *kehál JHVH*-t mintegy restaurálja. Ha erre törekedett volna, akkor messiási küldetésének átfogó és eszkatológikus jellege leszűkült volna prófétai szintre vagy éppenséggel megrekedt volna a zsidó messiásváró nacionalizmus önzésében. Bármennyire is korlátozza magát cselekedeteiben Izráel házának elveszett juhaira, küldetése eszkatológikus univerzalizmusban teljesedik ki, mert messiási cselekedetei megnyitják a kaput a „népek“ felé és „sokan eljönnek napkeletről és napnyugatról és asztalhoz telepednek... a mennv királyságában“ (Mt 8,11).

Igy lesz a Jézus által létesített eszkatológikus váltság (Mk 10,45), Jer 31,31 ígéreteinek beteljesítéseképpen „új szövetséggé“ Isten és népe, az új, eszkatológikus „Izráel“ között. Az „új szövetség“ záloga pedig Jézus áldozatul adott élete, melyet az úrvacsorában megtört kenyérrel és a megáldott kehellyel ad ajándéku tanítványainak és népének.

5. Az elmondottak tanúsítják, hogy az *ecclesia* alapképzete az eszkatológikus *kehál JHVH*, Isten új népe. Anélkül, hogy az evangéliumokban sokszor hallanánk róla, az mindenütt ott van és természetes, magától értetődő előfeltétele Jézus messiási művének. Az *ecclesiá*-nak ez a képzete húzódik végig az egész Újszövetségen. Az első gyülekezet számára pedig a Jézus messiási művében adott eszkatológikus ajándék csodálatos kiteljesedése volt az, hogy Isten Jézus váltságul adott élete árán valóban új népet gyűjt magának nemcsak zsidókból, hanem pogányokból is. „Az Isten nem személyválogató, hanem minden (pogány) népben kedves előtte, aki féli őt és igazságot cselekszik“, — Péternek ez a felismerése az *ecclesia* nagy csodája, mely visszhangzik az egész Újszövetségben (Csel 10,34; v. ö. Rm 2,11; Kl 3,25; Ef 6,9; Jk 2,1). Pál erről ír Róm 9—11-ben, amikor idézi Ézs 65,1-et, hogy Istent megtalálták a „népek“, melyek őt nem keresték (Róm 9,20) és amikor arról ír, hogy azok, akik Istentől távol voltak, Krisztusban Istenhez közel kerültek, mert Krisztusban leomlott a zsidókat és a népeket egymástól elválasztó válaszfal (Ef 2, 13—14). Istennek ez az új népe, a zsidókat és pogányokat fajra és társadalmi különbségekre való tekintet nélkül egybefoglaló *ecclesia* a „választott nemzetség, királyi papság“, „a nép, melyet Isten sajátjának ismert“ (1. Pt 2,9). Ezt az új népet, az új „Izráelt“, „a nagy sokaságot... minden népből“ látja János is Isten trónusa előtt (Jel 7, 4—12).

Ha meg akarjuk ismerni és érteni, mi az egyház az Újszövetség szerint, akkor ebből az alapképzetből kell elindulni és ezt kell az eredeti értelme szerint mindig magunk előtt tartani: Isten új — eszkatológikus — népe, melyet maga Isten választ ki magának és

amely Krisztus váltsága árán és annak alapján sereglik össze. Eből az alapképzetből indul ki mindaz, amit az Újszövetség az *ecclesia*-ról mond s ez ott van minden mögött, amit róla olvasunk. Állapítsuk meg már itt: az *ecclesia* sem profán görög jelentése, sem az ószövetségi *káhál*-hoz kapcsolt értelme szerint nem jelöl meg „szervezetet“, állandósult szociológiai képletet. Ugyanez áll az újszövetségi *ecclesia*-ra is. Mert az egyház mint Isten új — eszkatológikus — népe nem ennek az aiónnak a keretei közt valósul, hanem Isten kiválasztásában valóság.

IV.

1. Az Újszövetség különféle képeket használ, hogy az *ecclesia* mi-benlétét körülírja. Így az „Isten építménye“ (1 Kor 3,9; Ef 2,21) az „Isten temploma“ (1. Kor 3,16 k k., 2. Kor 6,16) és „Isten háza“ (1. Tim 3,15; Zsid 3, 1—6; 1. Pt 2, 3—5; 4,17) képét. E képek gyökere talán magának Jézusnak azon szavaira nyúlik vissza, amelyekben egyfelől Péternek az *ecclesia* „felépítését“ ígérte (Mt 16,18), másfelől pedig a jeruzsálemi templom pusztulását és az (eszkatológikus) templom megépítését jövendölte meg (Mk 14,58; Mt 15,29; Mt 26,61; 27,40; Jn 2,19).

A fent idézett helyek egyfelől arra figyelmeztetnek, hogy az *ecclesia* mint építmény és templom, ill. „ház“ Isten műve. Isten hozza azt létre és ő maga építi. Nem egyszersmindenkorra kész építményről vagy templomról van szó: az *ecclesia* épül. Ezért esik hangsúly a intelemre: „épüljetekek lelki házzá, legyetek szent papsággá, áldozatok lelki áldozatokkal“ (1. Pt 2,5). Ezért kap az apostoli igehirdetésben olyan nagy nyomatékot az „épít“, „épül“ ige. Az *ecclesia* maga a „szent papság“ és a „lelki“ (azaz a Szentlélek által véghezvitt, megszentelt) „áldozatok“ az egész emberi egzisztenciát átfogó életfolytatás, a magunk odaszánása Krisztusnak. Ezért az építés, melyről az apostoli igehirdetés beszél, nem reked meg abban a lelki gyönyörködésben, belső emberünk érzelmi hullámlásának felaizásában, amelyet gyülekezeti szóhasználatunk szokott „épülés“-nek nevezni, hanem elsősorban a gyülekezet „építése“, a Krisztussal való életközösség gyümölcset hozó élése, szeretetben járás és felbarátunk megsegítése, előbbrevitele, magunk és mások meggyökerezése és meggyökereztetése Krisztusban, mert „a szeretet épít“ (1. Kor 8,1). Így kell az *ecclesiában* a tanítványoknak „élő“ kövekként beleépülni az Isten templomába, hogy „szent papsággá“ legyenek.

Másfelől figyelni kell arra, hogy az *ecclesia* templomának „szegeletköve“ maga Jézus Krisztus. „Általa“ azaz műve és szolgálata által „növekszik az egész épület szent templommá az Úrban“ (Ef 2,20—22). Az *ecclesiá*-nak nincs önmagában, építőjétől és a „szegeletkőtől“ függetlenített vagy függetleníthető léte. Csak Krisztusban és Krisztus által van, van ereje és gyarapszik. Ezt úgy is lehet mondani: nem mint egyszer létrehozott épület tölti be funkcióját mintegy a saját szerkezete vagy szervezete által, hanem egyedül a „szegeletkő“, Krisztus által. Csak Krisztus által épül meg „Isten hajlékává“, olyan „lelki“ (azaz a Szentlélek által munkált,

megszentelt) házzá (1. Pt 2,5), mely lakóival Istennek szolgál és őt dicsőíti. Mindebben jelentkezik, hogy az *ecclesia* léte kezdettől fogva feltételezi a Szentlélek ajándékát és művét. Isten minden műve a Szentlélek munkája. De az Újszövetség tanúsága szerint a Szentlélek eszkatológikus ajándék, az új aión betörését jelenti ebben a világban. Az *ecclesia* és a Szentlélek ajándéka ezért tartoznak össze szétválaszthatatlanul. Az Újszövetség ezt már a pünkösdi történettel is tanúsítja. Az *ecclesia* a Szentlélek ajándéka révén születik meg, a tanítványok serege a Szentlélek ajándéka által lesz *ecclesiá*-vá. Péter beszéde pedig külön is hangsúlyt tesz arra, hogy a Szentlélek ajándékával a Jóél prófétának adott eszkatológikus ígéret teljesedett be (Csel 2, 16 kk.).

Az *ecclesiá*-nak és a Szentlélek ajándékának erről az elválaszthatatlan összetartozásáról szoktunk megfeledkezni akkor, amikor az egyházban „ú; pünkösdt” emlegetünk s úgy véljük, hogy az egyház létezhetik és élhet Szentlélek nélkül is! Ha az egyház nem tud a Szentlélekről, mint Isten benne és általa munkálkodó ajándékáról, akkor önmagát veszítette el.

2. Amikor az apostoli ige az *ecclesiá*-ról mint Isten templomáról és házáról beszél, akkor ezek a megjelölések, noha képek, ill. képszerűek, mégis túlmennek a költői képek szokványos hasonlatain. Az *ecclesia* valóban pneumatikus templom. „Isten háza” és ilyen értelmű *realitás*. Fokozott mértékben áll ez a megállapítás arra a megjelölésre, amely az ilven jellegű kifejezések közt a legfontosabb és legszemléltetőbb: az *ecclesia* „Krisztus teste”. Pál apostol a korintusiakat ennek a kifejezésnek a keretein belül emlékezteti arra, hogy a test egyes tagjai nem függetleníthetik magukat a test egészétől, ill. egyik tag sem léphet fel azzal az ígénnel, hogy ő a test maga. A kifejezésnek ezek a fordulatai emlékeztetnek az ismert ókori mesére, amely a testtagok lázadásáról szól. Azonban az egyháznak, mint Krisztus testének megjelölése nem gyökerezik az említett mesében s belőle annak értelme sem vezethető le.

Míg a latin „*corpus*” szónak van olyan átvitt jelentése, amely utat nyit a „*corporatio*” felé (mint ahogyan a magyarban a „test”- „testület” kapcsolat is jól érthető), addig a görög *sóma*=test szónak nincs ilyen átvitt jelentése. Ezért annak a megjelölésnek, hogy az egyház „Krisztus teste”, sem lehet az az eredeti jelentése és értelme, hogy az egyház tagokból álló „test” vagy „testület”, „organizmus” vagy „szervezet”. E megjelölés gyökere másutt, sokkal mélyebben rejtőzik. 1. Kor 10, 16—17 mondja: „A kenyér, melyet megtörünk, nem Krisztus testével való közösség-e? Mert *egy* kenyér, *egy* test vagyunk sokan; mert mindnyájan az egy kenyérből részesedünk”. Talán az „*egy* kenyér, *egy* test” kapcsolat adja meg e titokzatos megjelölés gyökerét. A „megáldott kenyérből” való részesedés, részesedés Krisztus „testében” és e részesedés értelmében „község” Krisztussal. Ezt kiegészíti 1. Kor 12, 13, amely szerint „a Lélek által mindnyájan egy testté kereszteltettünk”. A keresztesség által Krisztus tulajdonaivá és így „testének” tagjaivá leszünk, az úrvacsora során pedig mint testének tagjai „részesedünk” Krisz-

tusban, vagyis mindig új és eszkatológikus valósággá lesz vele való közösségünk.

Az *ecclesia* Isten népe s mint ilyen Krisztus teste, mivel e „test“ tagjai „Krisztus tagjai“ (1. Kor 6, 15) a keresztség és az úrvacsora által. Már ez figyelmeztet arra, hogy az *ecclesia* mindenekelőtt az úrvacsorában jelenik meg mint Krisztus teste. Itt az úrvacsorában az *ecclesia* Isten népe, mert a hálaadás pohara, amelyet megáldunk, és a kenyér, amelyet megtörünk, Krisztus vérével és testével való közösségünk. A Kriszttal való közösség értelmében részesednek testének tagjai a Lélek különböző ajándékaiban, hogy azokat Krisztus szolgálatában a gyülekezet „építésére“ használják és érvényesítsék (v. ö. 1. Kor 12, 4 kkk. kül. 7; Rm 12, 3—8).

Krisztus testében a hangsúly azonban nem a tagokon van, hanem magán Krisztuson, aki „a feje a testnek, az *ecclesiá*-nak“ (Kl 1, 18). Krisztusban tör be e világba Isten királysága, az új aión, ő „a kezdet, az elsősülött a halottak közül“, a „kezdeményezője“, „megalapozója“, „fejedelme“ az életnek, az üdvösségnek és hitnek (Csel 3, 15; Zsid 2, 10; 12, 2). „Teste“, az egyház is tőle, a megalapozó kezdeményezőtől, a „fejtől“ indul el, él és gyarapszik. Ő tartja össze, mintegy „egybeszerkeszti“ (Kl 2, 19) és eltölti önmagával, „aki mindent betölt mindenekkel“ (Ef 1, 23). Krisztus által *egy* test az egyház s benne *egy* Lélek, *egy* Úr munkálkodik, *egy* hit, *egy* keresztség érvényes és mindez attól az egy Istentől van, aki „mindeneknek Atyja, mindenek felett van és mindenek által és mindenkiben munkálkodik“ (Ef 4, 4—6).

Krisztus és az egyház kapcsolatáról vagy másként az egyházzól mint Krisztus testéről ennél még többet kell mondanunk. Erre különösen Ef 5, 22 kkk. figyelmeztetnek. Ebben az összefüggésben az apostol főként három mozzanatot hangsúlyoz: 1. Krisztus olyan értelemben „feje“ vagyis Ura az egyháznak, hogy az egyház neki engedelmeskedik; 2. Krisztus szerette az egyházat és önmagát adta érte váltságul; és 3. Krisztus meg akarja szentelni és tisztítani az egyházat a keresztséggel az ige által, hogy mint szentet és feddhetlent állítsa önmaga elé „dicsőségben“, tehát mint olyat, amely részese saját isteni dicsőségének.

Krisztus Ura egyházának és az neki engedelmeskedik: az egyházban — úgy szoktuk mondani — Krisztus akaratának, „parancsá“-nak kell érvényesülnie és annak kell engedelmeskednünk. Hozzátehetjük: Krisztus az *egyetlen* Úr az egyházban. De ez félreérthető volna és azonnal hamis értelmet kapna, ha nem figyelnénk két döntő mozzanatra. Krisztus nem olyan értelemben „úr“ az egyházban, mint ahogyan valamely önkényúr parancsol a meghódított tartománynak és vele úgy rendelkezik, hogy azt saját uralkodói céljainak szolgálatába állítja. Krisztus nem a törvénnyel parancsol egyházának. Szeretettel tette azt magáévá, önmagát adta érte, felemelte önmagához, mert a szeretetet teszi annak uralkodó „parancsolatává“ (Jn 13, 34). Krisztus nem olyan értelemben úr az egyházban, hogy azt mint új Mózes a törvény igájába kényszerítené, hanem olyan értelemben, hogy a Szentlélek ajándékát adja neki. Így teremt benne Isten engedelmes új szívet és új elmét. Ehhez kapcsolódik szorosan a második mozzanat, melyet már ebben az összefüggésben is ki kell emelnünk. Krisztus a Szentlélek ajándéka által szenteli meg az egyházat és állítja azt maga elé „dicsőségben“. A „szentség“ és „feddhetetlenség“ eszkatológikus reménysége az egyháznak (v. ö. 1. Kor 1, 8). De nem olyan eszkatológikus reménység, amelynek nincs köze Istennek ebben az aiónban

vándorló népéhez vagy ezt a népet mintegy a sivatagba varázsolja, ahol egészen önmagára hagyatva élhet nem törődve másokkal. Ellenkezőleg, Krisztus maga is állandóan behelyezi tanítványait a világba (Mt 5, 13—16; Jn 17, 11—18 stb). Az apostoli igehirdetés pedig következetesen figyelmezteti a gyülekezet tagjait arra, hogy mi a feladatuk, küldetésük a „többiekhez“, a „felebaráthoz“, a „világhoz“ való viszonyukban. Azok az intelmek, melyeket egyrészt a felsőbbséghez való viszonyról, másrészt az ú. n. „házi táblákban“ a szociális élet különböző viszonyulatairól olvassunk, beszédes példái ennek.

Az elmondottakat némileg kiegészítve tehát röviden ezt mondhatjuk:

a) Az egyház mint Krisztus teste a keresztség által jön létre és az úrvacsorában éli Krisztussal való közösségét.

b) Az egyház „feje“, Ura Krisztus, aki szeretetének áldozatával szerezte meg magának az egyházat, Lelkének ajándékával pedig élteni azt.

c) Krisztus az egyházat, mint saját testét megszenteli, hogy szent és feddhetetlen legyen s mint ilyen részesüljön dicsőségében, legyen ott, ahol ő van (v. ö. Jn 17, 24).

3. Krisztus és az *ecclesia*, mint az ő teste nem úgy tartoznak össze, mint pl. a király és szolgánépe. Bármennyire is összetartozik a kettő és bármennyire egymásra is van utalva, adott esetben mindegyik keresheti a másiktól függetlenül is a saját létformáját. Krisztus és az *ecclesia* azonban szétválaszthatatlanok. Az utóbbi nem élhet Ura nélkül és nem kereshet magának Urától függetlenül létformát: Urától való elszakadása nem új létformát, hanem megsemmisülést jelent rá nézve.

Ez kettős értelemben is áll.

Egyfelől Krisztus élteni állandóan egyházát. Ez nemcsak azt jelenti, hogy a keresztség által gvarapítja, az úrvacsora által pedig a vele való közösségben részesíti és a Lélek által megszenteli, — noha mindez alapfeltétele annak, hogy az egyház Krisztusban éljen, — hanem azt is, hogy az *egyházban mint Krisztus testében folytatódik és állandóan valósul Krisztus váltsága*. Krisztus halálának ajándéka, feltámadásának diadala az egyházban válik konkrét ajándékká, konkrét diadallá Isten népe számára. Itt nyilván meg az út Isten bűnbocsátó kegyelméhez, itt tör be az új aión a bűn és halál aiónjába. Itt „meglesz“ Isten akarata és mint remény eszkatológikus bizonyosság Isten királyságának elérkezte. *Az egyházban, mint testében Krisztus maga él és a saját életével árasztja el testének minden tagját*. Amíg e tagok valóban tagok, nem lehetnek holtak, hanem Krisztusban élnek és élniük kell.

Ez éppen a másik mozzanat, amelyre figyelniünk kell. Az egyház nem a szervezet-jellegénél fogva Krisztus teste, nem is azért válik szervezetté, mert mint test tagokkal működő organizmus. Ha így gondolkodnánk, akkor ismét csak valami olyan létezésre gondolnánk, amely mintegy önmagában bírja a létfeltételeit, úgy ahogyan pl. az életre megszületett eleven szervezet is a születés után már szülőjétől függetlenül is megtalálhatja létfeltételeit. Krisztus testének nincs „saját“, Krisztustól független vagy függetleníthető

vérkeringése. Ezt az Efezusi és Kolossej levél kifejezési módjához alkalmazkodva úgy is mondhatjuk: az egyház sohasem lehet „feje“, tehát Ura és Krisztusa nélkül, aki az egyházban minden élet forrása.

Viszont az egyház él a tagjaiban, nemcsak „létezik“, „van“, még kevésbé „vegetál“. A Szentlélek, mely által „mindnyájan egy testté kereszteltettünk“ (1. Kor 12,13), „megelevenít“ (2. Kor 3,6; v. ö. Jn 6, 63): ahol a Szentlélek munkálkodik, ott eleven élet van. Ebben az eleven életben van tagolódás, együtt munkálkodás, egybekapcsolódás, egymás segítése, egymás megelevenítése. Ezért vannak Krisztus testének „tagjai“, melyek mindegyikének megvan a maga életfunkciója. Egyik tag sincs funkció, életfunkció nélkül: nincsenek felesleges és nem lehetnek „holt“ tagok. De mindegyik tag a maga funkcióját végzi. Ezáltal szerkesztődnek egybe a tagok és válnak egységgé, „egy testté“ (1. Kor 12,12). A tagokon keresztül él az egyház és végzi a maga szolgálatát, de úgy hogy egyik tag sem gőgösködhetik a másik rovására, „hogv ne legyen meghasonlás a testben, hanem a tagok kölcsönösen gondoskodjanak egymásról“ (1. Kor 12, 25).

Krisztus testének tagjai azokat a funkciókat végzik, amelyeken keresztül él, gyarapszik, önmagát építi az egyház s amelyeken keresztül szolgálatát is végzi kifelé, a „világ“ felé. Ezeken a funkciókon keresztül árad a testbe Isten szeretete, Krisztus váltságának ajándéka. Ezeken a funkciókon keresztül szenteli meg, tisztítja meg és teszi saját életének részeseivé Krisztus az egyházat, testének minden tagját. Testének tagjain keresztül árad a világba is Krisztus megváltó szeretete, általuk hívja és gyűjti Krisztus Isten népét és hív e közösségbe mindenkit, általuk szolgál ma is váltságával és kínálja azt minden embernek.

Krisztus viszonya testéhez nem teljesen azonos testének hozzá való viszonyával. Mert amíg teste nem test nélküle és még kevésbé „él“ nélküle, addig Krisztus szuverén ura az egyháznak, Őr azok nélkül is, akik őt Úrnak vallják, mert „öbenne teremtetett minden az égen és a földön“ (Kl 1,16). Ezért Ura és bírója az egyháznak is. Sőt az ítélet „az Isten házán“ kezdődik (1. Pt 4,17), mert annak fokozott a felelőssége Urához való viszonyban. Azonban mindez nem változtat azon, hogy az egyház és pedig egyedül az egyház Krisztus teste. Krisztus rajta és nem más eszközön vagy szerveken keresztül munkálkodik, rajta keresztül hív megterésre és kínál életet, üdvösséget. Ebben van az egyház szolgálatának felülmúlhatatlan felelőssége, de egyúttal „dicsősége“ is. Ezért osztozik az egyház mindig Krisztus sorsában: alacsonyágában, megvetettségében, a mindennapos halálra adatásban, — amint az az Újszövetség szerint apostolainak sorsában is megmutatkozik (v. ö. pl. 1. Kor 4,9—13; 2. Kor 4, 8—12), — de ugyanúgy van része életében is, mert hiszen él és pedig a szó igazi értelmében. Ezért bizonyos a felől is, hogy senki és semmiféle hatalom, még a halál sem szakíthatja el Unától és Istentől (v. ö. Rm 8, 38—39).

Barth alkalmilag az egyházat mint Krisztus testét „az ő másodlagos létformájának“ mondta.³ Ez a valóban találó megjelölés emlékeztet arra az elválaszthatatlanul szoros kapcsolatra, mely

³ V. ö. „sekundäre Existenz Jesu“ és a „sekundäre Form seiner Existenz“ megjelöléseket, „Kirchliche Dogmatik“, II, 1, 1940, 543. lap.

az egyházat Krisztushoz fűzi, és egyúttal arra a magas méltóságra, melyet az egyháznak Krisztus ad. Ugyanakkor azonban figyelmeztet arra is, hogy az egyház — nem Krisztus. Az egyház nem önmagában, hanem egyedül Krisztusban és Krisztus által él. Az egyház maga nem részeltethet senkit az élet vagy a Szentlélek javaiban, de ezeket nem is tagadhatja meg senkitől: mindez egyedül és kizárólagosan Krisztus műve — akkor is, amikor ezt az egyházon, mint testén keresztül cselekszi.

V.

1. Eddig az újszövetségi *ecclesia*-ról beszéltünk és lehetőleg kerültük e szó magyar megfelelőit. „Egyház“ és „gyülekezet“, egyformán megfelelhetnek a görög *ecclesiá*-nak. A görög Újszövetségben nincs két különböző szó az „egyház“ és a „gyülekezet“ számára, de a görög Újszövetség is beszél többes számban az *ecclesia*-ról és ezzel maga is felveti a kérdést, mi a különbség az *ecclesia* és az *ecclesiák* között és mi az *ecclesia* egysége az *ecclesia*-kban. Mert az *ecclesia* egy: nincs és nem is lehet vita arról, hogy Istennek egy népe, Krisztusnak pedig *egy* teste van (vö. Ef 4, 4). Mégis vannak *ecclesiák*. pl. Judeában vagy Galáciában (C1 1.2.22; 1. Tess 2,14; 1. Kor 16,1 stb.), de hallunk *ecclesiák*-ról különösebb jelzői hozzátétel vagy megjelölés nélkül is (pl. 1. Kor 14,34; Csel 15, 41; 16, 5 stb.).

Hogyan érthető ez a szóhasználat? Vajon olyan értelemben beszél az Újszövetség *ecclesiá*-król, hogy azok a „gyülekezeteket“ jelölik meg, mint az egy *ecclesia* helyi megjelenési formáit? S ha így van, akkor milyen értelemben egység az *ecclesia* és milyen értelemben helyi formái annak az *ecclesiák*? Vagy talán helytelen az „egyház“ és „gyülekezet“ nálunk szokásos megkülönböztetése és a fordításban következetesen egyházzól és egyházakról vagy esetleg gyülekezetről és gyülekezetekről kellene beszélni. Az utóbbi megoldást követte bibliafordításában Luther, aki következetesen és kizárólag a „Gemeinde“ szót használta és ezzel egyúttal elkerülte a „Kirche“ megjelölést, melyet már az ő idejében is túlságosan leterhelt a hosszú egyháztörténeti fejlődés. Luther szóhasználatát nemcsak megőrzi az újszövetségi szóhasználat egységét, hanem figyelmeztet arra is, hogy az újszövetségi *ecclesia* fogalmába, gondolat-tartalmába, történeti és teológiai valóságába nem szabad belevinni a későbbi történeti fejlődés eredményezte változásokat. Viszont az újszövetségi szóhasználatban az *ecclesia* egyes- és többesszámú használatában érezhető feszültség megkívánja azt, hogy világosan tisztázzuk az e feszültségből adódó kérdést. Magyar szóhasználatunkban ezt a feszültséget érzékelteti az „egyház“ és „gyülekezet“ fogalmi összetartozása és mégis a kettő közti megkülönböztetés. Ez a feszültség egyúttal alkalmas arra, hogy világosságot vessen olyan kérdésekre is, amelyek jelenlegi egyházi és teológiai helyzetünk szempontjából — főként az oekumenikus kérdések tekintetében — jelentősek.

2. Induljunk ki e kérdések megvilágítása érdekében abból a körülményből, hogy Pál apostol a korintusi „gyülekezetet“ úgy jelöli meg, hogy az „Isten *ecclesiá*-ja, mely Korintusban van“ (1. Kor 1, 2; 2. Kor 1, 1). Ez a megjelölés világossá teszi, hogy a korintusi „gyülekezet“ teljesen és maradéktalanul „Isten *ecclesiá*-ja“, tehát „Isten népe“,

„Krisztus teste“ s mint ilyen „egyház“. Mi teszi ezt a gyülekezetet „egyházzá“? Talán az, hogy beletartozik valamely a gyülekezeteket átfogó egészbe vagy éppen „testületbe“, „szervezetbe“? Ha így volna, akkor lehetne azt mondani, hogy a gyülekezet az egyház része vagy még inkább helyi megjelenési formája. De sem a korintusi levelekben, sem egyebütt az Újszövetségben nem válik láthatóvá az az „átfogó egész“ vagy éppen „testület“, „szervezet“, amelybe az egyes gyülekezetek mint annak helyi részei vagy megjelenési formái beletartoznának.

A korintusi gyülekezet önmagában „Isten egyháza“. Úgy is mondhatnánk önmagában *maradéktalanul* Isten egyháza: a nélkül, hogy valamilyen nagyobb „átfogó egészbe“ vagy „testületbe“ való tartozásra szorulna annak érdekében, hogy Isten egyháza legyen. Hogyan lehet ez? Emlékeztetünk kell arra, hogy *az ecclesia* szóban mindig ott cseng még a „gyűlés“, „összegyülekezés“ profán értelme is. Ez döntő a szóban forgó kérdés tisztázása tekintetében. A korintusi gyülekezet is olyan értelemben *ecclesia*, hogy összegyűlt gyülekezet: amikor a megkereszteltek összegyülekeznek és együttlétükben megtörik a kenyeret, amikor köztük felhangzik az evangélium és az apostoli ige, maga a feltámadott és megdicsőült Krisztus van köztük jelen. *Krisztus a maga jelenléte által teszi az összegyűlt gyülekezetet Isten népévé, az ő testévé*: ebben az összegyűlt gyülekezetben válik valóságossá és konkrétá az *ecclesia*. Talán egy példa kissé meg tudja világítani ezt a helyzetet: valamely zenemű — tegyük fel Bach Máté-passiója — konkrét „valósággá“ az előadás esetében válik. A Máté-passió „létezik“ az előadás nélkül is, — létezett akkor is, amikor évtizedeken keresztül sehohsem adták elő, elfeledték és nem ismerték. Létezhetik zenekar is, amely már előadta, elő tudja adni és esetleg elő is fogja adni. De akármennyire „létezik“ a Máté-passió és „létezik“ az a bizonyos zenekar, „valóságossá“ a Máté-passió csak az előadás során válik. Lehet, hogy az előadás hibás, fogyatékos, tele van hamis elképzelésekkel, lehet, hogy a zenekar tagjai az előadás folyamán sokszor melléje fognak vagy hogy a karmester sem ért elég jól a dolgához stb.: de az, ami az előadás során mégis hangzik és mint ilyen „valóság“, az a Máté-passió.

Hasonló a helyzet az *ecclesia*-val is. Ez is akkor és csak akkor valóság, amikor együtt van, tehát amikor „gyülekezet“ és amikor ezt az együttlétet Krisztus a jelenlétével „egyházzá“ teszi. Az *ecclesia* tehát sem nem úgy „valóság“, mint valamely „eszmei valóság“, amely bizonyos külső formákban valósulást keres, sem nem úgy, mint valamely „testület“, vagy „szervezet“, amelynek különféle részei, helyi forrásai vagy esetleg helyi szervezetei és szervei vannak. Az *ecclesia* egyedül úgy valóság, hogy a gyülekezetet Krisztus Isten népévé és a maga testévé formálja a jelenléte által. Ezt a jelenlétét pedig Krisztus kegyelmesen ajándékozza a „kenyér megtörésé“-nél — vagy ahogyan mi szoktuk mondani: az úrvacsorában —, igéje hirdetésekor és a keresztségben. Az úrvacsora, ill. az istentisztelet tehát nem a „gyülekezet“, ill. „egyház“ egyik ténykedése egyebek között és egyebek mellett, hanem a tulajdonképpen *ecclesia*. *Mindenütt és mindenkor, ahol és amikor Krisztus az ő jelenlétét ajándékozza, valóság az ecclesia*. Ezért nincs az *ecclesia* sem helyhez, sem időhöz kötve: az újszövetségi „egyház“ megtalálhatja önmagát az ószövetségi gyülekezetben is (vö. Csel 7, 38), aminthogy megta-

lálja a keresztség és úrvacsora antitipusait is az Ószövetségben (vö. 1. Kor 10, 1—4). De nincs kötve az *ecclesia* az egybegyűltek számához sem: ahol ketten vagy hárman összegyülekeznek az ő nevében, ott Krisztus ajándékozza kegyelmes jelenlétét (Mt 18, 20). S ahol Krisztus tanítványa egyedül hajol Isten ígéje fölé és hallja Urának szavát, ott sem szakadt ki a „gyülekezet“-ből, akkor is tagja Krisztus testének.

Mivel az „összegyűlt gyülekezet“ az aktuális konkrétságában és az ebből folyó állandóságában is Krisztus jelenlétének ajándéka teszi *ecclesiá-vá*, „egyházzá“, azért beszélhet az apostol „Isten egyházáról, mely Korintusban van“. Korintusban azonban nemcsak esetről esetre „van“ az egyház, hanem „van“, mert Krisztus a Szentlélek ajándékai által élte: azt. Keresztség, úrvacsora, Isten ígéje, ill. a bennük és általuk munkálkodó Szentlélek emelik át az összegyűlt gyülekezetet az esetleges összegyülekezésből az egyház állandóságába.

Ezen a helyen is figyelmeztetni kell arra, hogy az ilyen értelemben vett „gyülekezet“ és „egyház“ feltételezik nemcsak az „*istentisztelet*“, melyben az egyház aktualizálódik és konkretizálódik, hanem azt a „*szolgálatot*“ is, amelyben Krisztus úrvacsorán, keresztségen és Isten ígéje hirdetésén keresztül szolgál a gyülekezetben. Mert a gyülekezetben maga Krisztus szolgál, — Lk 22, 27 nemcsak az első tanítványi seregére, hanem a mindenkori egyházra is áll. A gyülekezet pedig mint Krisztus teste csak úgy eleven, ha „tagjai“ vannak, melyek végzik sajátos funkcióikat. Ezért „rendelt“ Isten az egyházban némelyeket apostolokul, másokat prófétául, másokat tanítókul és rendelt különféle tagokat egyéb, a Lélek által teljesített szolgálatokkal is (1. Kor 12, 28). Az istentisztelet és a szolgálat kérdése tehát elválaszthatatlanul beletartozik az egyház kérdésébe, — noha jelen összefüggésünkben vele nem foglalkozhatunk.

3. Viszonylag könnyű arra a kérdésre felelni, amely az eddigiek után közvetlenül tolu az ajkunkra: miben van az egyház *egysége*, ill. mi biztosítja az egyház egységét?

Az egyház „egysége“ kettős értelemben veendő: egyfelől abban az értelemben, hogy az egyház egy, másfelől pedig abban az értelemben, hogy az egyház egység, ill. egységes.

Az *egyház egy*: Istennek csak egyetlen népe, Krisztusnak *egy* teste van. Az egyház egyetlen voltának oka pedig abban van, hogy az egy Jézus Krisztus ugyanazon egy váltságával váltotta meg az egész emberi nemzetséget. Ahogyan Ádám bűnesete következtében az egész emberi nem megromlott, úgy szerzett Isten az egész emberi nemre kiható váltságot Jézus Krisztusban. Ezért hangsúlyozza Ef 4, 4—6, hogy „*egy* test és *egy* Lélek“, vagyis hogy ugyanabban az egy egyházban Istennek ugyanazon Lelke végzi művét és hogy ez mindannyiunkat egy és ugyanazon reménységgel tölt el. Mert ebben az egyházban ugyanazon keresztség által kereszteltetünk meg egy testté s ugyanazon egy Úr váltsága és váltságának záloga, az úrvacsora által részesít minket Isten a bűnbocsánat ajándékában.

Ahogyan az egyház egy Krisztus által és Krisztusban, ugyanúgy egységes is. Ahol Krisztus szolgál az egyházban kegyelmének ajándékai-
val és ahol a Lélek által „megszenteli“, azaz saját testévé építi a gyü-

lekezetet, ott mindenütt ugyanazon egy egyház van. Az Újszövetség szerint ebben van az egyház egysége.

Az elmondottakat azonban nem kiegészíti, hanem csak új oldalról világítja meg az a megfigyelés, hogy az egyház egysége az Újszövetség szerint nemcsak teológiailag megállapított valóság, hanem az „egyházakat” — az *ecclesiá*-kat egységbe foglaló „közösség” — görög szóval *koinónia* — is. Vagy más szóval: az egyház egysége aktuális konkrét valóságként a *koinóniá*-ban nyilatkozik meg.

Az *ecclesiák* az Újszövetség szerint *koinóniában* élnek. Nem úgy, mint az ókori misztérium-közösségek, amelyek tudtak ugyan egymásról, de közösségben egymással — legalább tudomásunk szerint — nem voltak. Az egyház *koinóniá*-ja azonban kettős. Először is „közösség” Krisztussal, mert az úrvacsorában részesedés az ő testéből és véréből (1. Kor 10,16). De éppen ezért és ezáltal — másodsor — közösség egymással is: közösség egyazon gyülekezet (egyház) tagjai és közösség a gyülekezetek és azok tagjai közt. Nincs helyünk ennek a részletes kifejtésére, csak arra kell rámutatnunk, hogy az Újszövetség követeli a közösséget a gyülekezetben és a gyülekezetek közt olyan esetekben is, amikor annak egyébként az előfeltételei nem volnának meg, mint pl. zsidók és nem-zsidók közt, — amint azt Péter esete Antiochiában tanúsítja (Gl 2,11–21). S ahogy ez a közösség valósult a Lélek ajándékainak terén, úgy megmutatkozott a kisázsiai és görögországi gyülekezetek gyűjtésében a jeruzsálemi „szentek” számára (v. ö. Róma 15,27). A későbbi és mai — egyházi helyzet szemszögéből nézve ezt úgy is kifejezhetjük, hogy az újszövetségi gyülekezetek közössége éppúgy volt a Lélek ajándékainak, a kerestségnek és úrvacsorának, az evangéliumnak, a hitnek és a közös vallástételnek (1. Kor 12,3; Róma 10,9) közössége, mint az egymás segítésének, elismerésének és tiszteletben tartásának közössége.

Anélkül, hogy — hangsúlyozom, — mindezt részletesen kifejthetném, mégis hozzá kell tennünk azt is, hogy minek a közösségét nem említi vagy legalább nem hangsúlyozza az Újszövetség.

Nem említi — mindenekelőtt — a szervezeti közösséget. Pál apostol levelei a gyülekezetek életének igen sok és különböző kérdéseire térnek ki, de nem foglalkoznak *gyülekezeti szervezeti* és *gyülekezetszervezési* kérdésekkel. Csak a pásztori levelekben jelentkezik először halványan a szervezeti kérdés. Ott is inkább abban a formában, hogy milyeneknek kell lenniök azoknak, akik a gyülekezetben tisztségükkel szolgálnak (v. ö. 1. Tim 3,1–13; 4,17 kk.), mint a kimondott szervezési utasításban (v. ö. Tit 1,5 kk.). Hasonló a helyzet a többi újszövetségi iratban is. Még kevésbé hallunk valamilyen *gyülekezeteket átfogó egységes „szervezet”*-ről. A „gyülekezetek” azért sem részei egy közös egyháztestnek és azért nem helyi testületei vagy megjelenési formái valamilyen fölöttük álló „egyház”-nak, mivel nincs olyan közös vagy közösen elismert szervük, amely a gyülekezeteket irányítaná, utasítaná, stb. De éppen azért is, mivel ilyenek nincsenek, azért minden „gyülekezet” egyház — nem valamilyen independentizmus értelmében, ahol az egyes „egyházak”-at legfeljebb valamilyen szükségszülte szövetség köti egybe, — hanem abban az értelemben, hogy az *ecclesiák* az egyazon *ecclesia* közösségében élnek együtt.

Nem említi az Újszövetség a gyülekezetek által közösen megállapított vagy elfogadott „tant” sem. Ez számunkra — főként evangélikusok számára — talán különösen is feltűnő. Mert azt még inkább el tudjuk képzelni, hogy az első gyülekezetekben nem volt közös szervezet és közös irányító szerv, mint azt, hogy nem volt közösen elismert „tan” vagy ha úgy tetszik: „hitvallás”. Hiszen világos, hogy pl. Pál apostol leveleiben ismételten harcol olyan irányzatok és „tanítások” ellen, amelyeket „tévtanításoknak” szoktunk mondani. Ennek ellenére is meg kell állapítanunk: sem Pál, sem más újszövetségi tanítók nem „tanokhoz igazodnak”, amikor az evangéliumot prédikálják és Krisztusról tesznek bizonyosságot, vagy „tévtanítók” ellen harcolnak. Kétségtávol megvannak az Újszövetségben a későbbi ún. Apostoli Hitvallás elemei. De az Újszövetségben nem hallunk még „tanokról”, vallási „igazságokról” és tanyszerűen formulázott hitvallásról. Az újszövetségi egyház egysége nem a „tan” egysége, hanem — mint már említettük, — a vallástétel egysége.

Mindez annál feltűnőbb, mert már az Újszövetség korában is lehetett volna szószervezeti egységről is, és — legalább bizonyos fokig — tanbeli egységről is.

Pál emlékezteti a korintusiakat arra, hogy „húsvéti bárányuk, Krisztus megáldoztatott”. Ugyanakkor felszólítja olvasóit, hogy „a tisztaság és igazság kovásztalanságával” „ünnepeljenek” (1. Kor 5,7—8). Ezek a mondatok feltételezik, hogy a korintusi gyülekezetben megünnepelték húsvétot. Honnét „irányították” a gyülekezeteket, hogy mikor tartsák a húsvét ünnepét? Nem készíthetett és nyilván nem is készített minden gyülekezet naptárt magának, melyben megállapította, mikor esik húsvét ünnepe. Mégis kialakult a gyülekezetekben közös gyakorlat a húsvét ünneplésére nézve. Igaz, hogy a 2. század 2. felében kétféle gyakorlatról hallunk. De tanulságos, hogy a kiszásiai gyakorlat képviselői (az ún. quartodecimáni) az efezusi János által kialakított gyakorlatra hivatkoztak. Hasonlóan egységes gyakorlat alakult ki már az Újszövetség korában a hét első napjának, a vasárnapnak, mint az Úr napjának megtartására nézve. Mindezekben volt apostoli útbaigazítás és az egyházi gyakorlat meggyökereztetése. De ez nem volt felsőbb egyházi hatósági rendelkezés.

Pál apostol — és feltehetőleg más apostolok és egyházi tanítók számára is — súlyos feladatot jelentett a gyülekezetekben jelentkező „pártoskodások”, elsímítása, „tévtanítások” felszámolása, „szakadások” — „haeresis”-ek és „schísmá”-k — elegyengetése vagy éppenséggel olyan súlyos vitakérdések megoldása, mint amilyen az őszvetségi törvény megtartásának a kérdése volt. De még az utóbbi vitakérdést is úgy oldották meg az emlékezetes jeruzsálemi tanácskozáson, hogy a jeruzsálemi gyülekezet és annak vezetői — noha ők maguk nyilván továbbra is ragaszkodtak a törvény megtartásához — megtartották a közösséget az antiochiai gyülekezettel, annak vezetőivel, nevezetesen magával Pál apostollal és az általa alapított gyülekezetekkel, anélkül, hogy ezeket kötelezték volna a törvény megtartására. (v. ö. Gal 2,1—10). Sem a viszálykodások és „tévtanítások”, sem a törvény megtartása körüli vitakérdésben nem hallunk a „tisza tan” megállapításáról. Apostolok és tanítók, zsidó és nem-zsidó származású gyülekezetek mégis egyértelműen hirdetik az evangéliumot és tesznek tanúbizonyosságot Krisztusról, az Úrról: egyek és egységesek „a Lélek közösségében” (2. Kor 13,13).

4. Mindez már átvezet arra a kérdésre: voltak-e különbözőségek is az *ecclesiák*, az „egyházak“, a „gyülekezetek“ közt?

Pál apostol ismételten hangsúlyozta, hogy „Krisztusban“ — s ez nemcsak azt jelenti: az új aióban, hanem azt is: az egyházban — megszűnnek a különbeni népi, faji, szociális, sőt teremtésbeli különbségek a gyülekezeti tagok között, v. ö. Rm 10, 12; 1. Kor 12, 13; Gal 3, 28; Kl 3, 11. Ennek ellenére voltak különbségek az egyes gyülekezetekben, — pl. Rómában az „erősek“ és „gyengék“ közt (Rm 14, 1—15, 13) — és *ecclesiák*, „gyülekezetek“, ill. „egyházak“ közt, — pl. a zsidó és nem-zsidó származású „gyülekezetek“, ill. „egyházak“ közt a törvény megtartása tekintetében. De a pogányságtól való elszakadás sem ment mindenütt egészen egyformán, szinte sablonosan végbe: ezt tanúsítják azoknak a kisázsiai gyülekezeteknek a rajzai, melyeket Jel 2—3 állít eléink. Így a pogány származású gyülekezetek közt is lehettek olyan különbségek, melyeket ma már nem ismerünk és nem tudunk érzékelni. Azonban ezek a különbségek nem érintették a közösséget azokban a gyülekezetekben és azok között a gyülekezetek között, amelyekről az Újszövetségben hallunk.

Az úrvacsorában és a keresztségben, az evangélium hirdetésében és a Krisztusról való vallástételben megnyilatkozó koinónia az újszövetségi egyház számára nemcsak olyan valóság, melyet Krisztus, az ő szolgálata a gyülekezetben és a Lélek ajándékai létesítenek, hanem egyúttal *állandóan feladat és cél is*, mely felé az egyháznak állandó megszentelésben kell törekednie (v. ö. Ef 5, 25—27). Ilyen értelemben imádkozik Krisztus is tanítványaiért, „hogy mindnyájan egyik legyenek“; éspedig, hogy „tökéletesen egységre jussanak“ (Jn 17, 21—23). Mert az egyház belső egységét kezdettől fogva veszélyezteti a bűn, viszálykodás, szakadások és az evangéliumtól elhajló „tanítások“. Ezért kapnak az apostoli igehirdetés során különös nyomatékot a *sarx* cselekedetei ellen folytatózó harcra, az egyetértés megőrzésére irányuló buzdítások, valamint azok a különféle fogalmazásokban egyre visszatérő felszólítások, amelyek arra emlékeztetnek, hogy a gyülekezet „megszenteltetése“ Isten akarata (pl. 1. Tess 4, 3; v. ö. Zsid 12, 14; 1. Pt 3, 15, stb.). Mindezek távolról sem csak erkölcsi intelmek a gyülekezetek és az egyes keresztyének felé, hanem bennük az egyház egészére és egységére irányuló féltés is megszólal.

Mindez még nagyobb nyomatékkal mutat rá arra, hogy az első keresztyénség számára a közösség Krisztussal és általa a testvérekkel, az élet Krisztusban és szeretetben, egymás megértésében, megbecsülésében és megsegítésében, az érzület és a gondolkodás azonossága csodálatos ajándék, de egyúttal keresztyén létüknek nélkülözhetetlen alapfeltétele is volt. Az a *koinónia*, melyről az Újszövetség tanúságot tesz, exkluzív volt: ez áll elsősorban az úrvacsorai közösségre. De exkluzív volt kifelé, a világ felé. Ellenben éppen ez biztosította, hogy befelé, a gyülekezetekben és a gyülekezetek közt — vagy ha úgy tetszik az egyházakban és egyházak közt — egymást felkaroló szeretet lehessen: „Fogadjátok be egymást, amint Krisztus is befogadott minket!“ — írja Pál apostol (Rm 15, 7).

VI.

Manapság a keresztyénség egyre jobban rádöbben szétszakadozottságának tragédiájára, de egyúttal mélységes bűnére is. Egyre inkább fel kell ismernünk azt is, hogy szétszakadozottságunk nemcsak nehezíti,

de sok tekintetben egyenesen gátolja is az egyházat abban, hogy az evangélium örömhírét, a megbékélés ígését valóban és hitelesen tolmácsolja befelé és kifelé egyaránt.

Ebben a helyzetben alapvetően fontos, hogy figyeljünk arra, amit az Újszövetség tanúsít az egyházra vonatkozóan. Mert embri egységkereséssel — legyen az bármilyen tiszta és jószándékú is — nem tudunk legyőzni olyan hibákat és bűnöket, amelyek évszázados terhükkel meghaladják az egyéni és kollektív erőfeszítések képességeit. De még kevésbé lehet célt érni akármilyen finom és ügyes egyházi „diplomáciával“, mert ez mindig az önfenntartás és a maga biztosításának alapjáról indul ki és tárgyal. A mai ökumenikus törekvésekben az az ígertes, hogy az egyházak egyre inkább törekednek az Ige üzenetének meghallására. Ha pedig hajlandók vagyunk megragadni azt, amit Krisztus kínál és ajándékozik az ő *ecclesiá*-jának és az *ecclesiák*-nak — „egyházának“ és „egyházainak“, — akkor Krisztus testének van közössége, akkor azt tudja élni, építeni és fejleszteni.

E rövid vázlat erre akart rámutatni. De hangsúlyoznunk kell, hogy e vázlat is fogyatékos, mert hiányzik belőle az, amit elengedhetetlenül meg kell mondani az egyház szolgálatáról (más szóval: az egyházi hivatalról) és az istentiszteletről. Az igazi közösséget Krisztussal és Krisztusban az egyház nem tudja élni „az egyházakban“, ha azok a szolgálatokat kölcsönösen nem ismerik el és ha keresztyén életük központjában, az istentiszteletben nem találkoznak. Annak azonban, aki az Ige üzenetére figyel, fel kell ismernie, hogy a szolgálat kölcsönös elismerése és az istentiszteletben való találkozás nem érhető el sem a történetileg, esetlegesen — s ez azt is jelenti: a bűn uralma alatt — kialakult helyzet tudomásulvételével, sem valamely történetileg kialakult forma abszoltnak minősítésével. Igazi megértés és igazi találkozás csak akkor lehetséges, ha mindannyian meghajlunk Isten ígéjének emberi történetünket megítélő, de embereket és egyházakat megújító, megszentelő hatalma előtt. Ebben a vonatkozásban is újból meg kell tanulnunk, de meg is tapasztalnunk, amit az apostol a kegyelmi ajándékok és szolgálatok különbségéről és a Lélek és az Úr egy-voltáról tanúsít (1. Kor 12,4 kk.).

Amit előző fejtegetéseinkben ki tudtunk emelni az Újszövetség tanúbizonyoságtételéből az egyházra vonatkozólag, lehet általános érdekű teológiai fejtegetés is. De ezen túl közvetlenül szól hozzánk, ha nincs is elegendő helyünk annak közvetlen alkalmazására. Az Újszövetség ígéje mindig akkor ige számunkra a szó igazi értelmében, ha azt tudjuk magunkra vonatkoztatni. Mert akkor a Lélek által szól hozzánk. Adja Isten, hogy ez is ilyen ige legyen.

Segédkönyvek a Biblia tanulmányozásához c. sorozatban a Református Egyetemes Konvent kiadásában megjelent Kiss Sándor koci református lelkipásztor és teológiai magántanár 476 oldalas újszövetségi görög—magyar szómagyarázata. A mű az Újszövetség Nestle-szövegének minden szavát magyarázza. Részletes ismertetésére visszatérünk.

Hogyan látjuk a keresztyén egység kérdését?

A mátrai találkozó még inkább megmozgatta gyülekezeteinkben az amúgy is eleven érdeklődést a keresztyén egység kérdése iránt. Akadnak ugyan elzárkózók és pesszimisták, akik idegenkedve néznek az ökumenikus mozgalomra, semmit sem várnak tőle. Vannak szép számmal tüzes optimisták is, akik a meglévő nehézségeket és ellentéteket lekcicsinyelve közeli keresztyén reünioról szönek ábrándokat. A gyülekezeti tagok többsége azonban józan várakozással és bizakodó reménységgel kíséri a világkeresztyénség egységmozgalmának nagy megmozdulásait, a mátrai találkozót is; mert hitével Isten rejtett munkáját látja bennük.

Melyik álláspontnak van igaza? Hogyan tekintsünk a világkeresztyénséget átjáró egységtörekvésekre? Miben kell felismernünk egyházunk, gyülekezeteink, a magunk tennivalóit? A következőkben ezekre a kétségtelenül időszerű kérdésekre próbálunk válaszolni. Előbb azonban röviden szólni kell az ökumenikus mozgalom mai világhelyzetéről.

Hol tart a világkeresztyénség egységmozgalma?

1. Az ökumenikus mozgalomnak „hallatlanul forradalmi lépése“ volt (Schlink), hogy az egyházak különállásának minden szemmel látható ténye és jele dacára az egyházak már *meglévő egységéből* indult ki. Ez a meggyőződés Stockholmtól Evanstonig minden világkonferencián kifejeződött. „Kinyilvánítjuk, hogy a meglévő szakadások ellenére megvan már az egész keresztyénségben egy bizonyos egység: Isten ezt Krisztusban adta, akiben az eljövendő világ erői már most hatékonyak közöttünk“.¹ Ez az egység nem tapasztalati, látható valami. De nem is üres szólam, szentimentális érzés vagy pusztán jövőbeli reménység. Ez az egység *hitbizonyosság*. Hisszük, hogy Jézus Krisztus a közös keresztség erejével és a közösen használt Szentírás igéjével minden emberi tévedés, szakadás és elhomályosítás ellenére is munkálkodik a világ keresztyénegységében és Szentlelkével mindenünnen hívja, gyűjti belőle népét.²

Ennek az „adott egységnek“ azonban *meg is kell nyilvánulnia*. „Nem lehet az egységet folyton hangoztatni és közben megmaradni elkülönült állapotunkban. A felismert egység indikativusza mindig magában fog-

¹ A lund Faith and Order-világkonferencia (1952) jelentéséből. Lund, 36. lp.

² Ennek a rejtetten meglévő egységnek a természetére nézve vö. Az anyaszentegyház egysége. Lelkipásztor (LP), 1955, 155—160. lpk.

lalja az eggyé válás megvalósításának imperativusát is. Tiltott dolog, hogy az egyházak egységét az egységbe vetett pusztá közös hitben keressük. Ha ezzel megelégednénk, ez nem volna más, mint doketikus egyház-fogalom és meg nem engedett spiritualizmus. Mert a „Krisztus teste“ mindig a tagok látható egysége is az igében, a szentségben és az egyházi hivatalban³. Ez a Krisztusban adott, rejtett egység *részben kifejezésre jut* a keresztyének között, amikor elismerik a keresztség egyetemleges érvényét, együtt imádkozzák a Miatyánkot, közösen használják a Szentírást, nagyrészt együtt vallják az óegyházi hitvallásokat és együtt tudnak munkálkodni a szeretet cselekedeteiben. De ez a részleges egység annál fájdalmasabbá és kiáltóbbá teszi azt a még több *elválasztó különbséget*, azokat az ellentéteket, amelyek megvannak köztünk. Ha bizonyos különbségeink tekinthetők is a „Krisztus-test“ gazdagsága organikus megnyilvánulásainak, más különbségek viszont bűnös szakadások, a bűnrontásának következményei. Ezek fölött nem térhetünk napirendre. Ilyen mindenekelőtt az úrvacsorai közösség hiánya. Az a legfájdalmasabb szakadás köztünk, hogy éppen az egység kötelékéül rendelt szentségben (1. Kor 10, 17) nem tudunk egyek lenni. Ezeknek a különbségeknek valamilyen módon el kell tűnniök az útból, hogy Krisztusban nyert egységünk nyilvánvalóvá lehessen! De hogyan? Egyetértenek az Ökuméné tagegyházi abban, hogy a Krisztusban való egység nem követeli meg feltétlenül az egyházi szervezet, az istentiszteleti formák és az egyházi szokások, tradíciók egyformaságát. Viszont rögtön megszűnik az egység köztük, amikor az egyházak reüniónájának az elengedhetetlen feltételei kerülnek szóba. Azt mondhatjuk: az *egyházak újraegyesülése* kérdésében az ökuménikus mozgalmon belül jelenleg *három jellegzetes felfogásbeli típus* található.

2. *Ázsia és Afrika fiatal keresztyén egyházai* közt erős az a meggyőződés, hogy az egyházak egyesítése kérdésében a legfontosabb hitbeli és szervezeti kérdésekben történő megegyezés alapján előbb cselekedni kell; a teljes hitvallási, teológiai és szervezeti egységrejutás csak későbbi fejlődés gyümölcse. Ezeket a különbségeiket az únióra lépő egyházak magukkal vihetik. Együttélésük során majd megmarad, ami Istentől van, és fokozatosan „elhal“, ami emberi. A lundi világkonferencián az „ifjú egyházak“ küldötteinek egy csoportja közös nyilatkozatot tett és ebben megállapítja: „Megtapasztaltuk a Szentlélek vezetését olyan módon, hogy melyebbre vezetett bennünket a teljes igazságban, amikor vitáink határához értünk, s egymás iránti bizalomban, a hit merészségével vállaltuk az együttélést egy egyesült egyházban. Nagy örömmel tanúsíthatjuk, hogy ajándékképpen olyan egyház vált láthatóvá, amelyben a püspöki, a presbiteriális és a kongregacionalista elem egy egyesült egyház életén belül egyformán megkapta a megfelelő helyet“⁴. Ennek a típusú reüniónak a „mintapéldája“ a Délindiai Egyház, amely négy különböző (anglikán, methodista, presbiteriánus és szabadegyházi jellegű) egyházból végleges formában 1947-ben alakult meg. Az „ifjú egyházaknak“ ezek a képviselői

³ E. Schlink beszéde a lundi világkonferencián. Lund, 108. lp.

⁴ Lund, 80—81. lpk.

alkotják az ökuménikus mozgalomban a „türelmetlenek“ csoportját, akik elégedetlenek az ökuménikus mozgalom tempójával és a teológiai egység elé helyezik az únió megvalósítását.

Velük a legteljesebb ellentétben vannak az Ökuménében képviselt *keleti-orthodox egyházak*. Ezek a reünio elengedhetetlen feltételének tekintik az előzetes teljes megegyezést minden dogmatikai és alapvető szervezeti kérdésben. „Ha tehát az egyház egységének a kérdését vitatjuk meg, ezt mi csak a teljes hit és az egyház teljes püspöki felépítése helyreállításának láthatjuk: ezek az egyház szentségi életének alapjai... Meg vagyunk győződve arról, hogy ezeknek a közösségeknek (ti. a reformáció egyházainak és más egyházi közösségeknek) a hét egyetemes zsinat régi, egy és oszthatatlan egyházának hitéhez, az atyák tiszta, változatlan és közös örökségéhez kell visszatérniök s ez teremtheti meg egyedül az egész szétszakadt keresztyénség újraegyesülését.“⁵ A lundi és evanstoni világkonferenciákon az orthodox küldöttek a kérdések vitájában nem is vettek részt, csupán arra szorítkoztak, hogy készséggel felvilágosítást adjanak „az egy, szent, apostoli és egyetemes egyház tanításáról; ez — az apostolok idejétől kezdve változatlanul — a keleti-orthodox egyház.“⁶

A harmadik jellegzetes típus, az „erős-közép“ többségi iránya ma az ökuménikus mozgalomban a *Hit és Egyházszervezet (Faith and Order) irányzata*. Az a határozott meggyőződés vezeti, hogy az egyházak igazi egységéről addig nem lehet beszélni, amíg egységre nem tudnak jutni a keresztyén igazságban és az egyház életének rendjében. Nem arra törekszik tehát, hogy ügyes formulákkal vagy szervezeti úniókkal áthidalja a belső-hitbeli és külső-szervezeti ellentéteket, hanem hogy ezek mélyére hatoljon. A Hit és Egyházszervezet mozgalma *történetének első szakaszában* azt tűzte ki célul, hogy tiszta képet alkosson az egyházak közt a tanítás, az istentisztelet és szervezet terén meglévő egyezésekről és különbségekről. Ennek a munkának a gyújtópontjában 1937 óta elsősorban az egyházzal szóló tan, az istentiszteleti élet és az intercommunio kérdései álltak. Ez a törekvés először meglepő és örvendetes egyezéseket hozott napvilágra. Később azonban mélyreható ellentétek tárultak fel, elsősorban az egyház és az úrvacsoratan kérdésében. A „statistikus-összehasonlító módszer“ — amint ezt az eljárást a lundi világkonferencián Schlink elnevezte⁷ — végül is krízisbe jutott. Az ún. „nemteológiai tényezők“, tehát a különféle szociális, kulturális, nemzeti és más együtt-hatók hatása az egyházakat elválasztó különbségekre, ugyan érdekes fényt vetett sok feladhatatlannak tartott egyházi jellegzetesség emberi, történeti eredetére. Ezekről eltekintve is megmaradtak azonban az egyházak nagyszámú olyan lényegbevágó teológiai, hitvallásbeli és mélyreható szervezeti ellentétei, amelyeket nem lehetett ilyen „emberi tényezőkre“ visszavezetni. Úgy látszott, hogy az egységtörekvések ezen az úton végül is leküzdhetetlen akadályokba ütköztek.

⁵ Az orthodox delegátusok nyilatkozata az evanstoni világkonferencián (1954). *Christus — die Hoffnung der Welt*, 367. lp.

⁶ Athenagoras thyatirai érsek hivatalos nyilatkozatából a lundi világkonferencián. *Lund*, 79. lp.

⁷ *Lund*, 105. kk. lp.

El lehet mondani, hogy a Hit és Egyházszervezet mozgalmának és vele az *ökuménikus mozgalomnak egészen új szakasza* kezdődött akkor, amikor világossá vált, hogy a fordított utat kell járni, mint addig tették. Nem az egyházak meglévő különbségeit egyeztetve kell közeledni a Krisztusban való egység felé. Hanem a Krisztusban való egységből, a Szentírás igéjéből kiindulva kell „előretörni“ az egyházakat elválasztó tanítási-hitbeli és szervezeti különbségek leküzdésére. Ez azt jelentette, hogy az egyházaknak ellentéteik egyeztetése helyett közösen Krisztus igéje köré kell gyülekezniük s ebben az igében kell együttes imádsággal és tanulással keresniük Krisztus egyé tevő igazságát. Ez bizony türelmes, nehéz teológiai munkát kíván! Sem az egymás iránti szeretetnek és az imádságnak, sem az igazságért való megfeszített fáradozásnak nem szabad meglankadnia az egyházaknak ebben a közös ökuménikus munkájában!

Hogyan foglaljunk állást

az egységtörekvések különböző formái között?

1. Az Újszövetség tanúságtétele szerint az egyház a „Krisztus teste“, s ezt a testet a tagok, a szentek és hívők alkotják (1. Kor 12, 27). Jézus a Pásztor, az övéi a nyáj (Jn 10, 11 k). Krisztus a szőlőtő, a tanítványok a szőlővesszők (Jn 15, 1 k). Mindezek a „képek“ többet jelentenek, mint pusztá hasonlatokat: azt fejezik ki, hogy Krisztus egyháza a hívők közössége Fejűkkel és Urukkal, és Őbenne egymással. Ezt a közösséget nem maguk létesítik, hanem Krisztus teremti és tartja fenn (Csel 2, 47). Eszközei ebben egyfelől az élőszóval hirdetett ige (Jn 15, 3. 7; Rm 1, 16; 10, 17,) másfelől a keresztség (1. Kor 12, 13; Ef 4, 5) és az úrvacsora (1. Kor 10, 15 k). Nélkülözhetetlen az egyház életében az egyházi hivatal is, de nem önmagáért, hanem a reábizott ige és szentségek továbbadásának szüksége miatt.

Mindebből az következik, hogy az egyház létéhez és fennmaradásához *elengedhetetlenül szükséges az igének és a szentségeknek tiszta megőrzése és továbbadása. Ahol Krisztus szava és a keresztség, úrvacsora ajándékai háttérbe szorulnak vagy elhomályosulnak, ott az egyház léte és egysége kerül veszedelembé.* Így értjük meg Pál apostol kíméletlenül éles szavait: „Csodálkozom, hogy Attól, aki titeket Krisztus kegyelme által elhívott, ily hamar más evangéliumra hajlotok... ha szinte mi, avagy mennyből való angyal hirdetne is néktek valamit azon kívül, amit néktek hirdettünk, legyen átok“ (Gal 1, 6 k). A Jézus Krisztus evangéliumától elszakadni annyi, mint magától Krisztustól elszakadni. Krisztus rendelésétől az úrvacsorában elszakadni annyi, mint Jézus Krisztus ellen vétkezni (1. Kor. 11, 29). Ezért teljesen az Újszövetség síkjában marad az Ágostai Hitvallás, amikor ezt vallja: „Az egyház a szentek gyülekezete, amelyben az evangéliumot tisztán tanítják és a szentségeket helyesen szolgáltatják ki“ (VII. cikk). Találónan vallja ezért Luther is: „... hiszem, hogy létezik a földön egy szent keresztyén egyház, vagyis minden keresztyén gyülekezete, száma vagy közössége a világban, Krisztus egyedüli menyasszonya és lelki teste, melynek Ő a feje; szét van ugyan szórva

testileg a pápa, a török, a perzsa, a tatár hatalma alatt és mindenütt e keresztyénség, de lelkileg mégis össze van gyűjtve az *egy evangéliumban* és *hitben* az egyedüli Fő alatt, aki a Jézus Krisztus⁸. Keresztyének között az egység feltétele tehát az, hogy egyek legyenek az evangélium helyes tanításában és a szentségekben, röviden: egyek legyenek az evangéliumban. Elismerve az egyházak közt úniók lehetőségét és sürgető szükségét is, elsősorban a missziói területeken, az ökümenikus törekvések említett első típusával kapcsolatban mégis azt valljuk: *amíg keresztyének és egyházak nem jutottak teljes tanítás- és hitbeli egységre Krisztus evangéliuma, a keresztség és az úrvacsora dolgában, addig nincs igazi egységük sem Krisztussal, sem egymással*. Mert Krisztus nemcsak azt mondotta, hogy az övéinek szeretniök kell egymást, hanem azt is: „Én vagyok az igazság!” (Jn 14, 6). Elgondolható az egyház egysége eltérő szervezeti formák ellenére, — bár lehetséges olyan egyházszervezet, amely Krisztus egyedüli főségét homályosítja el. Elgondolható az egyház egysége eltérő egyházi tradíciók, szokások és istentiszteleti formák mellett is, — bár lehetnek olyanok is köztük, amelyek elviselhetetlenek, mert megrontják az evangéliumot és a szentségeket. Az apostolica successio-t nem tekinthetjük az egyház egysége elengedhetetlen feltételének; de annál inkább az apostolica fides-t, az apostoli bizonyágtételen alapuló hit tiszta megőrzését. Csak olyan módon *nem gondolható el az egyház egysége, keresztyének vagy egyházak közti reünio, ha nem történik egységrejutás az evangélium tartalmában, a keresztségben és az úrvacsorában, tehát az igazság kérdésében*. A „consensus de doctrina evangelii et de administratione sacramentorum“ az egyház igazi egységéhez az egyedül szükséges és az egyedül elégséges feltétel¹. Mert csak az evangélium és csak ezek a szentségek teremthetnek igazi hitet és kapcsolhatnak össze ebben a hitben Krisztussal és egymással.

2. Nem rejtjük véka alá, hanem nyíltan és őszintén megvalljuk: *mi ezt a tisztán tanított evangéliumot és a szentségek helyes kiszolgáltatási módját egyházunk hitvallási irataiban látjuk összefoglalva*. Ezért *nem tudjuk egyszerűen „ültetni magunkat“ ezeken az iratokon mint valami idejétmúlt egyházi tradíción, amitől meg kell szabadulnunk*, hogy a keresztyén egység megvalósulhasson köztünk és mások között. Ezzel azonban egyáltalán nem kívánunk csatlakozni az ökümenikus mozgalmon belül jelentkező, említett keleti-orthodox állásponthez! *Hitvallásaink maguk is nemcsak megengedik, hanem egyenesen köteleznek arra, hogy ne bizonyos dogmákhoz és tradicionális egyházi rendhez kössük magunkat, hanem egyedül Istennek a Szentírásban kinyilatkoztatott igéjéhez*. Az Ágostai Hitvallás sokat emlegetett ökümenicitása abban rejlik, hogy a Krisztus egyházát nem köti egy bizonyos egyházi típushoz, egyetlen egyházi formához, csak egyedül az evangélium tiszta hirdetéséhez és a szentségek Krisztus akaratának megfelelő kiszolgáltatásához. Ahol tehát — az evangélikus egyház határain túl is — szól az evangélium és így élnek a szentségekkel, ott jelen van a Krisztus egyháza, vannak szentek és hívők. Ahol viszont — akár az evangélikus egyház határain belül is —

⁸ Luther, WA 26, 506.

elhallgatna a tiszta evangélium és megvetnék a keresztséget, az úrvacsorát, ott megszűnnék a „Krisztus testével“ való egység, elszakdnának a Krisztus egyházától. Az Ágostai Hitvallás nem valami felekezeti szűkeklőség vagy túlzó konfesszionalizmus táplálója. Éppen ellenkezőleg: megnyitja szemünket a keresztyén testvérek meglátására mindenütt, és állandóan figyelmeztet arra a veszedelemre, hogy a Krisztus egyháza veszendőbe mehet köztünk. Vannak szükséges szakadások a keresztyén-ségben: ott, ahol az evangélium meghamisításától, eltorzításától kell elszakadnunk. Viszont önmagunktól, beidegzett vagy öntelt tradícióinktól és konfesszionalizmusunktól is el kell szakadnunk, ha ez akadály abban, hogy feltétlenül engedelmeskedjünk Isten igéjének.

Innen nézve egészen egyetérthetünk az ökümenikus mozgalom mai főirányával. Szívvel-lélekkel részt tudunk venni az „erős középnek“ abban az egységkeresésében, amelyet az ökümenikus mozgalmon belül a Hit és Egyházszervezet Bizottsága képvisel. Hitvallásaink megbecsülése nem jelenti azt, hogy mindenáron csak a magunkét, a magunk teológiai látását és egyházi tradícióit akarjuk érvényesíteni, amikor keresztyén testvéreikkel beszélgetésben vagyunk! *Őszintén és minden hátsó gondolat nélkül késznek kell lennünk arra, hogy komoly egzotikai és szisztematika-teológiai munkával Isten igéje együttes, jobb megértésére jussunk el, és ilyen módon közeledjünk egymáshoz. Hitvallásaink ebben nem hogy akadályoznának, hanem inkább segítenek.* Tartalmilag azzal, hogy a kegyelemből, Krisztusért, hit által való megigazulás tanításával a Szentírás igéjének centrumára mutatnak és megőriznek attól, hogy lényegtelenebb kérdések körüli vitákba bonyolódjunk. Formailag viszont azzal, hogy a Szentírás igéjének egyedül feltétlen normativitását tanítva mindig újra átsegítenek emberi és tradicionális egyházi megkötöttségek, beidegzétségek és szokások akadályain.

3. Próbáljuk levonni az elmondottak néhány gyakorlati következményét!

Krisztusban adott egységünkől következik, hogy meglévő különbségek és szakadások ellenére a keresztyén testvért kell látnunk minden keresztyén felekezet tagjaiban. Gyakorolni kell irántuk szüntelen a türelmet és jóakaratot, *az imádság és a szeretet szolgálatát!* Ne felejtsük el: a mi keresztyén egységre való készségünket mindig azon lehet lemérni, hogy a mindennapi életben tudunk-e így testvérek lenni a velünk egyet nem értő, sőt talán ellenségesen szembeforduló másik keresztyénnel?

Ez a szeretet azonban semmiesetre se vigyen abba a másik — a türelmetlenséggel ellentétes — kísértésbe, hogy hamis „szerelemből“ megtagadjuk az evangéliumot, Krisztus igazságát. Az olyan szeretet, amely könnyű szívvel feláldozza az igazságot, nem Istentől van! *Mindaddig, míg egy másik keresztyénnel vagy egy másik egyházzal való egységrejutásunk ára a tisztán felismert evangélium és a Krisztustól adott szentségek megtagadása, háttérbe szorítása, vagy elhomályosítása lenne, a szakadás köztünk és köztük nem hidalható át.* Szeretet ilyenkor is egymás mint személyek iránt, de ugyanakkor hűség az evangéliumhoz — ez mindennapi magatartásunk mértéke azok felé a keresztyének és egyházak felé,

amelyek nem hajlandók velünk együtt feltétel nélkül odaállni Isten ítélő és kegyelmező igéjének mérővesszeje alá!

Végül, Isten iránti hálával kell vennünk, hogy az „ökuménikus egyházak“ az elzárkózás és szembenállás hosszú évszázadai után világviszonylatban, itthoni viszonylatban is vállalták a közösséget egymással a szeretetben, a Krisztus igazságának együttes keresésében. Tudjuk, hogy ez az egységre törekvés egyfelől új, „ökuménikus lelkületet“, magatartást követel, szemben minden önző, elzárkózó és a saját hatalmi érdekeit hajszoló hamis konfesszionálizmussal. De vajon éljük-e már ezt a testvéri magatartást a számban gyengébb másik felé szörványokban, házasságkötéseknél, a „lélekkhalászás“ és számbeli erőnk érvényesítése kíséretével szemben? Tudjuk, hogy az ökuménikus mozgalomban létünk másfelől az egyház hitét és meggyőződését minél teljesebben megismerni és Isten igéjének kényszerítő igazsága alatt elismerni is kész, közös teológiai munkára kötelez. Vajon megtettünk-e mindent egymás elfogulatlan megismerésére, és a saját meggyőződésünk és a másik vallástétele Isten igéjén keresztül történő megközelítésére? Megkezdődött köztünk „magas szinten“ ez a munka, de valóban még csak a kezdetén vagyunk. És azt sem szabad elfelejtenünk, hogy „az ökuménikus mozgalom életerejét azon lehet lemérni, hogy miként nyilvánul meg és lesz valósággá helyi vonatkozásban“, a helyi gyülekezetekben. Messzebbre jutott-e egyházaink egységkeresése sok gyülekezetünkben néhány alkalmi szószék-cserénél és az úrvacsorai közösség néhány ünnepélyes alkalmánál?

Indítson a közeli nagy ökuménikus esemény, amikor a világkeresztyénség figyelmének kereszttüzébe kerülünk, komoly szembenézésre ezekkel a kérdésekkel! Kérjük Istent, hogy a világkeresztyénség egységmozgalmával, a nyári tanácskozás résztvevőivel és a „hazai ökumén“ egyházaival ismeresse meg akarátát, és adja hozzá kegyelmét, hogy járni is tudjunk a felismert igazságban! Mert ettől függ a keresztyén egységmozgalom jövője.

Dr. Nagy Gyula

Irodalmi tájékoztatásul: Adam, K.: Una Sancta in katholischer Sicht. 1948. — Aulén, G.: Die Einheit der Kirche. In: Ein Buch von der Kirche (1951). 466—488. lpk. — A History of the Ecumenical Movement 1517—1948. (1954). — Evanston speaks. Report from the II. Assembly of the WCC. 1954. — Hromádka, J.—Obendieck, H.: Szétszakadozottságunk szociális és kulturális tényezői. Lelkipásztor (LP) 1952, 388—397. lpk. — Lund: III. Weltkirchenkonferenz der Kirchen für Gauen und Kirchenverfassung (1954). — Nicholls, W.: Ecumenism and Catholicity. 1952. — Nygren, A.: Luthertum und Ökumene. Luthertum, Heft 1. 5—16. lok. — Nygren, A.: Szétrobbantja-e a lutheri hitvallásosság az ökuménikus gondolatot? LP 1949, 97—99. lpk. — Pröhle, K.: A hit világa. 1948. — u. a. Keresztyénség és protestantizmus az Agostai Hitvallásban. Hitvallás és Tudomány. 1930. 49—67. lpk. — Schlink, E.: Christus und die Kirche. 12 Thesen für ein ökumenisches Gespräch. Kerygma und Dogma, 1955. 208—225. lpk. — u. a. Az Agostai Hitvallás egyházának szélessége (Az ökuménikus kérdés dialektikája). LP 1950, 142—150. lpk. — Visser't Hooft W. A.: Az egység különböző jelentései és az egység, amelyet az EVT akar. LP 1955, 643—657. lpk. — Wislöff, C. F.: Die Einheit der Kirche in der Christusbotschaft und in der Christusverkündigung. Ev.-Luth. Kirchentag 1956. 185—190. lpk. — Christus, die Hoffnung der Welt. Ein Bericht über die II. Weltkirchenkonferenz. 1954. — Nagy Gy.: A Biblia tanítása az egyházról. Az egyház a világban. 1948. 83—95. lpk. — Az Una Sancta útján. Ev. Theologia, 1948. I. 7—17 lpk. — Hiszek egy angyaszentegyházat! Az ökuménikus kérdés az egyházról szóló lutheri-reformátori tanítás megvilágításában. LP 1950, 231—245. lpk. — Az angyaszentegyház egysége. Az ökuménikus mozgalom dogmatikai alapproblémája. LP. 1955, 156—160. lpk. — Az egyház léte. LP 1956, 87—96. lpk.

⁹ Lund, 38. lp.

A TÖRVÉNY HASZNA

LUTHER TANÍTÁSA DÉVAI TANÍTÁSÁNAK TÜKRÉBEN

Az *usus legis* feletti vitáról folyóiratunk legutóbb idei áprilisi számában adott tájékoztatót, *Groó Gyula* tollából, *Walter Geppert* dolgozata alapján. *Geppert* cikke az *Evangelisch—Lutherische Kirchenzeitung*ban igazán sokat mutatott meg a *tertius usus legis* feletti teológiai diskusszióból, mégis kár, hogy a cikkíró tendenciája időben is, mélységben is korlátot szabott a vita ismertetésének. Nem derült ki a tanulmányból, hogy a vitát voltaképpen egy finn teológus, *Pinomaa* kezdte 1940-ben, és hogy az igazi nagy lökést a svéd *Ragnar Bring* adta annak 1943-ban. Jó tudni azt is,

hogy a vita tárgya milyen sok gyökerű, és milyen sok irányban támasztott visszhangot. Még azt is ajánlatos számotartani, hogy a római katolikus teológia is figyeli a vitát, amint erről *Bernhard Häring* „*Das Gesetz Christi*” című *theologia moralis*-a tanuskodik (1954.)

Mindenképpen bizonyos azonban az, hogy az evangélikus teológusok közt világszerte erős az érdeklődés a *tertius usus legis*, sőt általában az *usus legis*, a *lex et evangelium* problémái iránt. Ebben a helyzetben bizonyos az érdekesség igényével kerülhet elének Dévai Mátyás magyar reformátor tanítása a törvény ususairól. Dévai Luther tanítványa, üldözöttségében védettje és asztaltársa volt. Dolgozatomban megkísérlem megmutatni, mennyire tükröződik tanításában Luther tanítása.

I. Dévai tanítása a törvény hasznáról

Dévai Mátyás tanítása a törvény hasznáról annál inkább figyelemre méltó, minthogy ugyanúgy vitában formálódott, mint Lutheré, és ma is vitában tisztulnak a nézetek róla.

1. Dévai 1531-ben tért haza Wittenbergből, ahová már mint felszentelt pap ment ki 1529 őszén. Hazatérte után Budán két, valószínűleg latin nyelvű irat került ki keze alól. Kéziratok könyvecskék voltak-e, vagy nyomtatottak, nem tudjuk. Sajnos, mind a két irat elveszett. Az egyik ötvenkét tételt foglalt magában az üdvösségről. Tartalmát egyfelől *Szegedi Gergely* ferences barát, a reformáció egyik erős ellenfele, „*Censurae*” című könyvéből, másfelől Dévainak erre adott, „*Disputatio*” című válaszból ismerjük. A „*Censurae*” 1535-ben jelent meg, Bécsben. A „*Disputatio*” feltevés szerint 1537-ben, valahol külföldön. Dévai talán még itthon, 1535—1536-ban megírta feleletét Szegedinek, de válaszirata csak újabb németországi tartózkodása alatt vagy után jelent meg. 1536 őszén utazott ki, előbb Nürnbergben időzött *Veit Dietrich*-nél, majd György

Jenő Solyom D. D., professor of the Church History presents a study on Luther's teaching on the office of the law in Mátyás Dévai's (a Hungarian reformer in the 16th century) theology under the title „The profit of the law“.

brandenburgi őrgroftot látogatta meg, Wittenbergben pedig 1537-ben tartózkodott, valószínűleg az év elejétől kora őszig.

Dévai maga így idézte 1531-beli munkáját: „A törvény usus-a vagy officium-a hármias; megláttatja a természet tisztátalanságát; fékezi a testet, hogy ne éljen a maga vágya szerint; odairányít a Krisztushoz“. Szegedi hosszabban, de tartalmilag egyezően idézte ellenfelét: „A parancsolat nem hasznos a gonosz eltávoztatására, nem erősít a jó cselekvésére... Mózes olyan orvos, aki megláttatja betegségeinket, Krisztus olyan orvos, akihez ha menekülünk, elveszi felismert betegségeinket... A törvény parancsol: ezt tedd, azt kerüld. De nem nyújt segítségül erőt, hogy képes légy cselekedni, olyan orvosként működven, aki megláttatja ugyan a betegséget, de nem képes gyógyítani, azonban mégis odairányít az igazi orvoshoz, akinek ha hiszünk, meggyógyulunk“.

Szegedi aztán hosszan vitázott Dévai e tételével. „Ime a fideisták titkos tanításai úgy terjednek, mint a rákfekély, úgy csúsznak be, mint a skorpió! (Dévai) három hasznosságát állítja a törvénynek, azaz a parancsolatoknak, hogy elrejtse a negyediket, elhallgassa a törvényből való megigazulást, hogy azt egyedül a hitnek tulajdonítsa. A törvény parancsa, a parancs megcselekvése hasznos a betegség eltávoztatására és meggyógyítására...“ Aztán bibliai helyeket idéz a maga nézetének igazolására. „Lásd, így térítik meg a törvényből való cselekedetek a lelkeket, megtisztítják a bűn betegségéből. Erőt adnak segítségül.“ Majd bevonja írásába az evangéliumi törvény fogalmát, hangsúlyozza a különbséget Krisztus törvénye és Mózes törvénye között. „Mózes törvénye pedagógus volt az új törvényhez, Krisztushoz.“ Végül is azzal vádolja „ezt a fideistát“, vagyis Dévait, hogy a maga tévedésének igazolására nem szégyelli mind a két törvény számára igénybevenni azokat a sajátosságokat, amelyeket Pál apostol pontosan a mózesi törvénynek tulajdonított.

Dévai ezt felelte Szegedi censurájára: „Szólhattam volna a törvény négy officium-áról vagy usus-áról, kettőt a belső, kettőt a külső emberre vonatkozóan. Az első az, hogy megláttatja velünk természetünk tisztátalanságát, legyen ugyanis a bűn módfelett bűnös a parancsolat által. A második az, hogy a Krisztushoz irányít. A harmadik és a negyedik a „politicus“ (usus), az, hogy fékezi a testet, a törvény ugyanis a nem-igazak számára adatott, mivelhogy az igazak nem szorulnak rá a törvényre vagy a hatósági büntetésre, hanem a védelemre. Önként megcselekszik ugyanis mindazt, ami Isten dicsőségének előmozdítására és a testvérek épülésére való. És tanítja (a törvény), hogy milyen cselekedeteket kell cselekedni“. Ezekről itt nem szól, — folytatta Dévai —, de a barát kedvéért igenis szól a negyedikről, hogy ti. a törvény nem igazít meg. Figyelmeztetni akarja olvasóit, hogy a törvény megigazít civiliter az emberek előtt. De nem igazít meg spiritualiter az Isten előtt. Idéz a Bibliából és az egyházatyákból. Úgy tér aztán vissza a szerzetes írására; viszonzásul arra, hogy őt fideistának nevezte, elmondja azt operistának és „igazságszerző“-nek (iusticiarius).

2. Ebből a rövid ismertetésből is látszik, hogy Dévai csak a vita kedvéért, szinte gúnyból beszélt a törvény négy ususáról. Egy magyar nyelvű könyvében, amely Krakóban és feltevés szerint 1538-ban je-

lent meg „A tíz parancsolatnak, a hit ágazatának, a miatyánknak és a hit pecsétinek röviden való magyarázatja” címmel, megint három haszonról tanít. A káté menete hozta magával, hogy itt a parancsolatok, ill. a parancsolat három hasznáról beszél. De mégsem másról, mint a törvényéről. Ez abból is bizonyos, hogy a részletes kifejtésben a parancsolat szót egyes számban használja. De mi sem jellemzőbb Dévaira, mint az a kifejtésbeli rugalmasság, hogy még e kátén belül sem következetes a törvény hasznainak felsorolásában. Bevezetőül így ír: „Mi végre adta nekünk az Isten a parancsolatokat? Három végre. Első: bűnös voltunknak ismeretére. Másik: emberek között való jámbor életre. Harmadik: hogy vezérünk legyen az orvoshoz.” A részletes tanítás után, a szabad akaratról szóló fejezetben a kifejtéshez igazodva már így sommáz: „Meghallók az isteni parancsolatnak három hasznát; első: bűnünknek ismeretét; második: a Krisztushoz való vezérlését; harmad(ik): jámbor életre való akaratodat.”

A kifejtésben így tanított Dévai: A parancsolat első haszna, hogy általa van a bűnök ismerete. Megismerjük erőtlenné váltunkat. Csak a Krisztus az, aki a parancsolatot beteljesítette! Amint dicsérik az orvost, aki betegségünket megmondja, dicsérik az Istent, aki parancsolatával bűnünk ismeretére visz. „Itt pedig a parancsolaton értse minden ember az ő szívét, az ő lelkiismeretét, mert mindenkinek az ő szíve tanuja, aki mindenkit megment vagy kárhoztat, ha nem előbb, halálának óráján, és az utolsó ítéletkor megment a te szíved tégedet, ha Krisztusban bízol; kárhoztat, ha őbenne nem bízol. Ez azért első haszna a parancsolatnak, hogy bűnünket és bűnös voltunkat megismerjük.” — Második haszna, hogy vezérünk a Krisztushoz. „Itt okosok legyünk, hogy bűnünknek esmeretéből támadt félelmönkből tudjunk a Krisztushoz folyamnia (= folyamodni), mert kétség nélkül mindennek el kell vesznie, valaki Krisztushoz nem tud folyamnia.” Bűnös voltunk megismerésében megfélemlünk, minden teremtett lény és a magunk érdemére nézve kétségbe is kell esnünk, de „vedd hozzád az Istennek ígérését, ez a Krisztus, ki minden keresztyének érdeme, áldozatja, elégtétele; higgy az evangéliomnak...” — A harmadik haszonról szólva, Dévai nem ad úgy sommát, mint előző fejtegetéseiben. Így foglalhatjuk össze mondanivalóját: a parancsolatnak harmadik haszna a különbségtétel a jó és a gonosz között. A hangsúly azon van, hogy meg kell tudnunk, mi az Istennek és a természetnek a törvénye, a természet törvénye pedig nem egyéb, mint mindenkinek a lelkiismerete, szívének ítélete: mi a jó és mi a gonosz. „E szívnek ítéletét akár természet törvényének mondjad, akár lelkiismeretnek, akár okosságának, mind egyet mondasz.” „Semmi nem egyéb a tíz parancsolat, hanem a természet törvényének magyarázata, azaz, amivel Istennek, amivel atyánkfiának tartozunk.” „Az isteni törvény ugyanegy a természetnek törvényével”. Mindezek jobb megértésére Dévai itt belefog egy fejtegetésbe a lélek két erejéről, az értelemről és az akaratról, de ebből csak annyi tartozik ide, hogy az embernek van valamelyes ereje, hogy birkózni tudjon bűnös kívánságával. A következő, a szabad akaratról szóló fejtegetés még nyilvánvalóbbá teszi, hogy Dévai ezt a „harmadik” hasznát, „a jámbor életre való akarat”-ot nem korlátozta a megigazultakra, a „szentek”-re, mert hiszen éppen azt

hangsúlyozta, hogy az üdvösség útjának semmi köze sincs a parancsolat teljesítéséhez.

II. Dévai tanításának tanulságai

Dévai tanítása a törvény hasznáról a következő tanulságokkal szól:

1. Dévai számára egyáltalában nem volt jelentősége annak a kérdésnek, hogy a törvénynek hány hasznáról beszéljünk. Először háromról szólt, aztán kész volt négyet megkülönböztetni, ezt meg úgy tette, hogy két-két hasznot összetartozónak mondott. Végül újra háromról tanított, de ez a hármasság nem volt azonos az 1531-belivel, sem Melanchthonnak, sem az 1538. január 12-i Disputatiónak a hármasságával. Mellesleg azonban érdekes, hogy az usus-ok négyes számával jól megelőzte a hervadó orthodoxia kiváló teológusát, Hollazot.

2. Dévai már 1531-ben beszélt a törvény hármasságáról. Az evangélikus teológia történelmében tehát nem tartható fenn az a közkeletű nézet, hogy a törvény három hasznáról 1535-ben, Melanchthon akkori Loci-jában, esik szó először.

3. A törvény hasznáról szóló reformátori tanítást nem elég Luther és Melanchthon, Luther és Kálvin, Luther és az antinomisták, Luther Galata-kommentárjai és a Formula Concordiae viszonylatában vizsgálni, hanem tanulmányozni kell azt a római katolikus tanításhoz viszonyítva is. Sőt elsősorban azt a különbséget kell nézni, amely a középkori (Tridentinum előtti) római katolikus és a lutheri-reformátori tanítás között van. Történetileg is ez a helyes eljárás, de nélkülözhetetlen a vizsgálat eredményének ellenőrzésére is. Például: azzal a nézettel kapcsolatban, hogy a törvény a megigazult embert informálja, hitbeli döntéseiben tanácsolja, az új életben vezeti (és már nem vádolja!), érdemes felvetni a kérdést, hogy vajon nincsen-e valamilyen hasonlóság a Szegei Gergely által tanított iustificatio legis és aközt, amit így is kifejezhetünk: sanctificatio praeceptorum (a praeceptum itt az entolé némelyek szerinti értelmében).

4. Dévai Wittenbergből hazatérve írt 1531-ben a törvény három usus-áról, megint Wittenbergben járva, talán éppen ott írta újabb, fenn is maradt munkáit és bennük tanítását a törvény három hasznáról. El sem képzelhetjük, hogy nem ismerte Melanchthon 1535-ös Loci-ját és abban annak tanítását a törvény három usus-áról. Az 1538. január 12-én tartott disputatiót már nem hallhatta, de a vita megindulásáról 1537 nyarán értesülhetett. Mindenképpen tény, hogy közvetlen kapcsolata volt a „wittenbergi“ teológiával. Tehát ha másképpen tanított e ponton, mint Melanchthon, és viszont úgy tanított, ahogyan a Galata-kommentárok és a Schmalkaldeni Cikkék bizonyossága szerint Luther, akkor Dévainak nyilván állást kellett foglalnia ebben a kérdésben. Igen tanulságos, hogy mit írt erről még 1915-ben Révész Imre, akkor még a kolozsvári református teológiai fakultás professzora: Dévai ezen a ponton világosan meg tudta őrizni Melanchthonnal szemben önállóságát, és a lutheri gondolatot érvényesítette. „A törvénynek ő is háromféle usus-át ismeri ugyan, de az usus-ok között a harmadik, a megigazultak életében való egyáltalában nem szerepel (bár így aztán az egész hármasság fel-

osztásnak nincs sok értelme, mert hiszen a „Krisztushoz vezérlés“ usus-a logikailag igen jól elfér a két másik usus akármelyikében). Hogy a Melanchthon felosztásáról kétségtelenül tudott, az nemcsak magától értetődik, de kitűnik világosan a Dévay szavaiból is, amikor e kérdésben a barátal vitázva, azt mondja, hogy ő is felvehette volna a törvénynek négyféle usus-át, amelyek közül az egyik volna: *docere, quae opera sint facienda*. Azonban siet megjegyezni, hogy azt az állapotot, amelyben a törvény szab jócselekedeteket, egyáltalában nem tartja valódi „benső“, Isten előtt való megigazulásnak...“ Révész Imre e nézetének ellene lehetne vetni, hogy nem ismerte az 1538. január 12-i Disputatiót, amelyben Luther — állítólag — Melanchthon értelmében szólt a törvény három hasznáról. De viszont Révész Imre nézetének éppen az a jelentősége, hogy ettől a vitás hitelű Disputatiórészlettől és a hitelesség Elert által megindított vitájától függetlenül, mintegy elfogulatlanul, arra támaszkodott, amire ma is támaszkodnia kellene minden ide nyilatkozóknak, nevezetesen Luther össz-teológiájának ismeretére. További jelentősége Révész Imre idézett nézetének, hogy ő 1915-ben Dévait egyébként inkább Melanchthon követőjének tartotta, mint Lutherének. Kikerülhetetlen hát a kérdés, hogy minek van nagyobb súlya Luther reformátori tanításának kutatásában: egy kétes hitelű feljegyzésnek e, vagy Luther reformátori tanítása, teológiája egészének.

5. Dévai a magyar nyelvű kátéban a parancsolatok, ill. a parancsolat három *hasznáról* beszél. Nyilvánvaló, hogy ugyanazt értette a hasznon, mint latin nyelvű irataiban az *usus-on*. Ennek pedig szinonimája nála az *officium*, Szegedinél az *utilitas*. Vajon Dévai sajátossága a *haszon* szó alkalmazása? A magyar nyelvű evangélikus teológiai irodalomban a „törvény hasznát“ -nak legkorábbi jelenséggül Masznyik Endre „Evangélikus dogmatiká“-ját (1888) ismerem. A törvény *haszna* kifejezés van pl. a Formula Concordiae Epitoméjének 1598-beli nyomtatott fordításában is. Ifjabb Ács Mihály is még, 1709-ben, a törvény hasznáról írt „Magyar theologia“-jában. Az 1735-i pietista magyar káté is még így kérdezi: „Mit *használ* valyon ezen tíz parancsolat?“. (Aztán másfél évszázadból nincs sem ilyen, sem olyan adatom.) A magyar nyelvű református teológia mindmáig őrzi e nyelvi örökséget, azzal az érdekes jelenséggel, hogy Victor János teológiai tanár néhány évvel ezelőtt már szűknek érezte a „haszon“ szót, és ezért etikai előadásaiban „a törvény átkáról és hasznáról“ tanított.

A német filológusok feladata, hogy megvizsgálják a *Brauch*, *Gebrauch* szavak XVI. századi jelentését ebben a szókapcsolatban. De e nélkül is bizonyosok a következők: a) Az *usus* szónak a latin—német szótárak bizonyossága szerint van *Nutzen* jelentése is. b) A *Brauch* szónak egyes német értelmező szótárak a *Nutzen* jelentést is adják. A Grimm-szótár, ha nem igazolja is, de megengedi azt a nézetemet, hogy a *Brauch*, ill. *Gebrauch des Gesetzes* kifejezések jelentése: a törvény haszna. (Vö. 2, 313kk; 4/1, 1820kk.) c) Luther maga talán egyszer sem alkalmazta a *Brauch*, ill. *Gebrauch des Gesetzes* kifejezést, ellenben leginkább ezt: *Amt des Gesetzes*. Még többet nyom a latba a Schmal-kaldeni Cikkekben olvasható kettős kifejezés: „das fürnehmste *Ampt*

oder Kraft des Gesetzes“. d) Fr. Hauck „Theologisches Fremdwörterbuch“-ja (1950) az usus jelentését így adja: Gebrauch, Nutzen, Gebrauchswert, az egyes usus legis-ek értelmezésében pedig többnyire a Gebrauchswert, kétszer éppen a Nutzen szót alkalmazza. e) Ha a Brauch, ill. Gebrauch des Gesetzes kifejezéssel találkozunk, mindegy, hogy régi vagy jelen századi szöveggel van is dolgunk, „a törvény haszná“-val kell fordítanunk.

De van tennivalónk az „usus legis“, „officium legis“ terminus technicus-ok kialakulásának vizsgálata terén is. Szegedi nem ütközött meg rajtuk, az usus, ill. officium triplex-en sem formai szempontból botránkozott meg. Gyanítom, hogy ez a hármastagolás, elemzés is középkori örökség. Az idevágó kutatás valamilyen eredményéig is tanulságos, hogy Aquinói Tamás a törvény *effectus*-airól tanított, igaz mindössze kettőről. (Summa theologica, Prima secundae, qu. 12.)

6. Dévai tanításában nyoma sincs annak a mesterkedésnek, amely a „parancs“ szót kijátssza a „törvény“ szó ellen. Bizonyára jól tudta, hogy a megigazultak számára fenntartott, kiváltságos, szankciók nélküli „parancsok“ (intések, tanácsok, irányelvek) emlegetése nem más, mint visszacsempészése a római katolikus veretű nova lex tanításnak, annak, amelyet Szegedi Gergely így fejezett ki: a lex evangelica, a lex Christi, a lex christiana megtisztít, erőt ad a jónak cselekvésére, vigasztal, életet, felmagasztal. Elképzelhető, hogy Luther nem tartotta magától távol élete végéig ezt a római katolikus kovászt?

7. Dévai azt tanította, hogy a tízparancsolat nem más, mint a természet törvénye. Ez a tanítás híven tükrözi Luthernak azt a tanítását, hogy a tízparancsolat tulajdonképpen a természeti törvény, Mózes által megfogalmazva Izrael népe számára. Ebben az összefüggésben különösen is tanulságos az újabb német teológiai irodalomból Hayo Gerdes dolgozata: „Luthers Streit mit den Schwärmern um das rechte Verständnis des Gesetzes Mose“ (1955). Aki tudja, hogy Luther egyébként mit tanított a mózesi törvényről, az meg sem kísérel olyan állítást, hogy Luther a Kis Kátében a törvényt a „tertius usus“ szerint érvényesítette. Ellenben igenis úgy tanította ott a természeti törvényt a tízparancsolat szövege alapján, ahogyan azt Dévai is tanította, ti. azzal az igénnyel, hogy mindenkinek és teljes erejével szól. A Kis Kátéra is áll, amit Luther más összefüggésben így mondott: „A törvényt különbség nélkül kell hirdetni, amiképpen az evangéliomot is, a kegyeseknek és az istentelenekek“ (W 39/1, 356).

8. Számbavéve az usus legis teológiájának a történetét, kiváltképpen a XVI. és a jelen századit, végképpen értelmetlennek kell éreznünk azt a kérdést, hogy vajon tanította-e Luther a „tertius usus legis“-t. Ahogyan Dévai tanította, úgy kétségtelenül ő is tanította. Nincs szabadalmazva a tertius usus legis-nek a melanchthoni-kálvini tartalma! A nyilvánvalóan fennálló, kölcsönös értetlenségben és félreértési zűrzavarban legcélszerűbb lenne a mai teológiai beszélgetésből kiküszöbölni a tertius usus legis, sőt általában az usus legisek kategóriáit, meghagyván ezt per sze az egyháztörténezesek számára.

Mindenképpen széjjel kellene választanunk a reformátorok iratai és a hitvallási iratok értelmezését a mai teológiai beszélgetéstől. Az utóbbi-

ban célszerű lenne az ige, vagyis a törvény és az evangéliom, hirdetésének mandátumából kiindulva elemezni — teológiailag! — a törvényhirdetés hatását, és ugyancsak az lenne a célszerű, ha e mandátumból közelítenénk meg az igazak és nem-igazak széjjelválasztásának a problémáját. Így aztán az igehirdetői szolgálat felől válnék értelmetlenné az a nézet, hogy Luther valaha is valamilyen szelektált hatásban, hitbéli arisztokratáknak akartá volna alkalmazni a törvényt.

E tekintetben talán segítségünkre tud lenni a napsugárzás hasonlata. Nézetem szerint hasonló a törvény haszna a napsugárzás hatásához. Ez ugyanaz akkor is, ha jól tanít róla a természettudomány, és akkor is, ha rosszul. Az infravörös és az ultraibolya sugarak akkor is kifejtenék hatásukat, amikor az emberek nem tudták, hogy vannak ilyenek, csak azt tapasztalták, hogy a napsugárzásnak más hatása is van, mint fény- és hőhatása, pl. barnít. A természettudomány még további eredményekre is juthat a sugárzás elemzésében, de máris óvatosabb, mint régente volt; tudja, hogy a sugarak szelektálásával olyan hatásoktól foszthatja meg az embereket, amelyeket még nem fedezett fel, de amelyekre szükség van. Idő kellett például annak a felismeréséhez, hogy a közönséges ablaküveg elnyeli az ember számára nélkülözhetetlen ultraibolya sugarakat. Bár ugyanígy feladata a teológiának, hogy a törvény hasznát teológiailag elemezze, de máris bizonyos az, hogy minden embernek mindenkor szüksége van a törvény teljes hasznára. Ugyanerre az eredményre a tertius usus emlegetésekor és értelmezésekor máris eljuthatott volna minden evangélikus teológus a simul iustus et peccator valóságának ismeretében. De úgy látszik, hogy a napsugárzás hasonlatának elfogadása esetén ennél a teológiai tételnél sokaknak többet fog mondani Jézus szava: mennyei Atyánk felhozza az Ő napját mind a gonoszokra, mind a jókra. Isten ugyanígy nem fosztja meg a törvény teljes hasznától sem a nem-igazakat, sem a megigazultakat.

9. Dévainál is egymásba kapcsolódik a törvény hasznáról szóló és a törvény meg evangéliom viszonyáról, ill. különbségéről szóló tanítás. Ez a kapcsolat Dévainál különösen is alkalmas arra a figyelmeztetésre, hogy a törvény és az evangéliom viszonyát ne tanulmányozzuk se Luthernél, se másnál a római katolikus tanításról elfeledkezve. Ha az, amit e viszonyról mondunk, inkább hasonlít ahhoz, amit Szegedi Gergely írt „Censurái“-ban, mint ahhoz, amit Luther vagy Dévai tanított, vajon nem kell-e ezen legalább is gondolkodóba esnünk?

Dévai mindenesetre a Krisztus érdeméről, az Isten kegyelméről, a hitből megigazulásról szóló tanítást látta veszélyeztetve Szegedi Gergely iratában, amely nem a törvény és az evangéliom, hanem a régi és az új törvény különbségét tanította.

De segít ebben az összefüggésben Dévai azáltal is, hogy számára szinonima a vigasztalás, az ígéret és az evangéliom, ez az az ige, amely a Krisztust ígéri. Viszont az ő számára a törvény parancsolat, „amelyben fenyeget“ az Isten. Aligha láthatjuk Luthernél is a törvény és az evangéliom feszültségét másképp, mint a fenyegető követelmény és a vigasztaló ígéret feszültségében. A megigazult ember — haláláig — egyúttal „külső ember is“, aki rászorul a hamisítatlan, az evangéliommal össze

nem tévesztett törvényre, annak teljes, szelektálatlan, szüretlen, tehát semper accusans (mindig vádoló) és semper didacticus hasznára.

10. Végül: Dévai a természeti törvényekről és az ehhez kapcsolódó, az új életről szóló fejtegetéseivel, valamint a „két megigazulásról“ szóló tanításával Luthernek arra a tanítására emlékeztet, hogy az Isten előtti megigazulás, megszenteltetés vonalán nincs helye a törvény iránti engedelmességnek, még az állítólagos tanácsok döntés-szerű teljesítésének sem, ellenben az emberek előtti megigazulás vonalán igenis helye van annak a köteleességtudatnak, hogy testvéri szeretettel, jó cselekedetekkel tartozunk az embereknek. Minthogy a törvény természeti törvény, a megsértése éppen úgy gonosz következményekkel jár a megigazultakra, lévén ők egyúttal „külső emberek“ is, mint a nem-igazakra, teljesítése viszont jutalmat von maga után mindkétféle embereknél.

Mindenképpen ügyelnünk kell arra a tényre, hogy az újabb időben általános lett az érdeklődés a természeti törvény, a természetjog iránt. Ez évben jelent meg magyar fordításban egy orosz filozófiai tanulmány, G. M. Straksz-tól: „A törvény kategóriája a marxista—leninista filozófiában“. A társadalmi és a természeti törvények problémáit is tárgyalja. 1954-ben jelent meg egy nagyobb szabású mű első kötete, a svájci Felix Flückiger-től: „Geschichte des Naturrechts“. Sokat ígér a folytatása, mert abban érkezik el a XVI. századhoz. A római katolikus teológiában is erősödött az érdeklődés a természetjog kérdései iránt. Itt azonban vigyáznunk kell, hogy ez a foglalkozás ne vigye bele az evangélikus teológusokat valamilyen „keresztyén“ vagy „teológiai“ természetjog konstruálásába. Ez fából vaskarika lenne. Sem Luthert, sem Dévait nem zavarta meg egyházi tanításukban a természeti törvény kategóriájának felhasználása, sőt inkább módot adott nekik arra, hogy valamiképpen kifejezzék az emberiség egységét, és viszont kirekesszék a gyülekezetekből a gögös elkülönülést: te még a törvény alatt vagy, én már „benne“ vagyok...

*

Dévai tanítása a törvény hasznáról még ilyen rövid ismertetésben és méltatásban is bizonyára nyilvánvalóvá tette, hogy nemcsak a tertius usus legis világszerte folyó teológiai vitájának a keretében igényelhet érdeklődést, hanem méltán tanulságos közvetlenül is a „közönséges“, „mindennapi“ ige hirdetői-gyülekezeti szolgálatban. Újra tanulhattuk, hogy nem bízhatjuk a véletlenre, megszólal-e prédikációnkban mind a törvény, mind az evangéliom. És újra tanulhattuk azt is, hogy a törvény teljes hasznát kell nyújtanunk, és nyújtjuk is, hacsak nem keresztezük az Isten akaratát, azt az akaratát, hogy mindenki mindenkor megalázkodjék őelőtte, és egyedül a Krisztusban keresse üdvösségét. Ugyanaz a Luther, aki szerint csak az jó teológus, aki jól meg tudja különböztetni az evangéliomot a törvénytől, ezt mondotta az antinomisták elleni Első Disputatio-ban (1537. dec. 18.): „Lehetetlen, hogy elválasszuk egymástól a törvényt és az evangéliomot. A bűnök bocsánata ugyanis nem fogható fel — csak a bűn ismeretében. A bűn ismerete pedig a törvény által van.“ (W 39/1, 417,4kk.)

Lelkészi közélet

I 954-ben pályadíjakat írtunk ki a lelkeszi munkaközösségekben elhangzott előadások, tanulmányok jutalmazására. Az egyházmegyei lelkeszi munkaközösségek terjesztették fel az általuk pályadíjra érdemes dolgozatokat. Most, június 11-én bírálta el a bírálócsoportok jelentései alapján egy tizenegy tagú bizottság ezeket a dolgozatokat és kiosztotta a pályadíjakat. A következők kaptak különböző összegű pénzbeli pályadíjakat.

A legnagyobb összegű pályadíjat kapták *Bácsi Sándor* győri lelkész az Újszövetség új fordításához küldött hozzászólásáért és *Dr. Nagy Gyula* teológiai tanár a budapesti rendszeres teológiai munka-

közösség szervezéséért és irányításáért, valamint a „Teremtéshittől a test feltámadásáig“ című dolgozatáért. Nagysági sorrendben a következők kaptak még pályadíjakat. *Scholz László* zuglói lelkész, „A Szentlélek alapítja, teremti az egyházat“ című dolgozatáért, *Muntag Andor* zuglói segédlelkész „A Szentlélek megszenteli az egyház tagjait mindennapi munkájukban, hivatásukban“ című dolgozatáért, *Sárkány Tiborné, Horváth Erzsébet* Deák téri segédlelkész „A munka teológiai értékelése“ című dolgozatáért, *Lehel Ferenc* szombathelyi lelkész „Luther két birodalomról szóló tanítása“ című dolgozatáért, *Dr. Benes Miklós* budavári segédlelkész „A Szentlélek megszenteli az egyház tagjait családi életükben“ című dolgozatáért, *Muntag Andor* zuglói segédlelkész „A Szentírás evangélikus használata“ című dolgozatáért, *Dr. Ottlyk Ernő* teológiai tanár „Luther két birodalomról szóló tanítása“ című dolgozatáért, *Hafenschner Károly* Deák téri lelkész „A Szentlélek megújítja az egyházat“ című dolgozatáért, *Krähling Dániel* gyönki lelkész „Az egyház politikai felelőssége“ című dolgozatáért, *Asbóth Lajos* kisvárdai lelkész az „Egyházfegyelem“ című dolgozatáért, *Weiler Henrik* szepetneki lelkész „A gyarmati kérdés és a keresztyénség világmissziója“ című dolgozatáért, *Fábry István* nyíregyházi lelkész „Isten országa — keresztyén etika“ című dolgozatáért.

Könyvjutalomban részesültek a következők: *Sárkány Tiborné Horváth Erzsébet* Deák téri segédlelkész a fenti dolgozatáért, *Zalán Pál* csanádalberti lelkész az „Egyházfegyelem“ tárgykörében írt dolgozatáért, *Harmati Béla* űsagárdi lelkész az „Egyházfegyelem“ tárgykörében írt dolgozatáért, *Révész László* béri lelkész a „Nógrádi evangélikus gályarabok“ című dolgozatáért, *Jávor Pál* ceglédi lelkész „A munka teológiai értékelése“ című dolgozatáért, *Rusznják Ferenc* soproni lelkész „A munka teológiai értékelése“ című dolgozatáért, és *Nagybocskai Vilmos* pilisi lelkész „Isten országa — keresztyén etika“ című dolgozatáért.

Bishop László Dezséry in a series on the public life of pastors comments the events of our church life. In this issue he surveys a conference of the Lutheran assistant pastors, the service of women graduated at the Theol. Academy, the „home-scholarship“ and the prizes awarded to pastors.

A pályadíjak kiosztása őszinte örömnépe volt az évről évre jobban dolgozó lelkes munkaközösségnek. A bírálók megállapították, hogy bár a lelkesi munkaközösségek sok olyan dolgot is pályadíjra méltónak ítélték, amit bizony nem lehetett önálló munkának vagy az egyházi sajtóban közölhető írásnak tekinteni, mert a követelményektől többször messze elmaradt, de mégis igen komoly dolgozatok is beérkeztek s a jutalmazottak munkája elmélyedt és a lelkesztestvéreknek tudományos hasznohozó dolgozatnak bizonyultak. Ez nagy öröm és mindannyiunkat serkenthet. A felsoroltak nevei és szolgálati helyei mutatják, hogy idősebb lelkesek éppúgy, mint a fiatalok, falusi lelkesek éppúgy, mint a városiak tudnak tudományos teológus életet élni, ha akarnak, ha az egyház szeretete őket erre is felindítja. A lelkesi munkaközösségek a lelkesek teológus fáradozásának állandó színhelyei. Legyenek is azok. A mi nemzedékünknek magas szellemi színvonalú lelkipásztorokra van szüksége.

A júniusban tartott Országos Segédlelkész Konferencia 60 segédlelkészünket gyűjtötte össze Fótton. A négynapos konferencia igen mozgalmas volt, őszinte és hasznos. Az én megfigyelésem elsősorban az volt ezen a konferencián, hogy fiataljaink őszintén örültek egymásnak. Ez a konferencia jó barátok találkozója volt s az itt-ott bekövetkezett szellemi csatáknak is testvéri jellege volt. Láttam ahogy csoportokba verődve beszélgettek szolgálati helyükről, friss lelkesi élményeikről és egyeztették nézeteiket, felfogásukat a konferencián felvetett kérdésekkel kapcsolatban és más kérdésekre nézve is. Más megfigyelésem volt, hogy megint fenyeget egy bizonyos „iskolás” teológia a fiatalok között, de úgy látom az idősebbek között is. Unalmas pedantéria az elhangzott előadások bírálatánál, amely nem a lényegre ragadja meg a hallottakból, hanem aprólékosan felvetett mellékkérdésekkel tereli el a figyelmet a lényegről. Gyümölcstelen vitatkozás, amely az előadás vagy a bizonyosság élet veszi el és a hatását rontja. Élettelen teológiai gondolkodás, amely könyvszagú és nem tehető át a szolgálat gyakorlatába. És egyebek. Nagy baj volna, ha a fiataljaink ilyenfajta szellemi élethez kötődnének. De ugyanakkor nagyon sok benyomást keltő jele volt az életszerű, a szolgálat gyakorlatából hozott gondolkodásnak, amely teológiai tisztánlátásra és gyakorlati használhatóságra egyaránt törekszik. Sok jó friss hang volt ezen a konferencián s ezek a hangok a konferenciát valóban ifjúságivá tették. Örvendetes volt az is, hogy egymás anyagi helyzetével szeretettel törődtek. A konferencia végén tetemes összeget hozott egy offertórium, amelyet gyengébb fizetésű helyen szolgáló segédlelkészeknek adtak össze. A női segédlelkészek és a fiúk, a családok és a nőtlének, hajadonok egymás életérdekeit számbavéve testvériesen foglalkoztak a fiatal lelkesek kereseti viszonyaival, munkaviszonyaival és szükségleteivel. Ebből a lelkesnemzedékből igazi fraternitás alakulhat, ha az egyház iránti mostani első szerelmet megőrzi. Imádkozzunk az ifjú lelkesnemzedékért, és támogassuk őket fejlődésükben. Életre szóló nyomokat hagy bennük minden, amit azokon az első parókiákon szereznek, amelyeken szolgálatukat elkezdik. Az idősebbek higyjék el, hogy az

ő szolgálatuk szokásos ifjúsági bírálata elenyésző ezekben a fiatalokban ahhoz a szolgálatkészítéshez s az előttük járók megbecsüléséhez képest, amit ezen a konferencián mutattak. Lelkészképzésünk és lelkésztovábbképzésünk a jövőnk kérdése, áldozunk minél többet az egyház ifjúságáért.

A Segédlelkész Konferencián egész délutánt betöltő vita volt a teológiát végzett és segédlelkészi vagy egyéb egyházi szolgálatban álló nők kérdéseiről. Ma már tíz ilyen nő szolgál egyházunkban általános megelégedésre. Ők a női lelkészi szolgálat új típusú első nemzedéke a mi egyházunkban. Ezelőtt a teológiát végzett nők évtizedeken keresztül csak vallástanítói beosztásban voltak. A mostani tíz gyülekezeti szolgálatban, egyházi központokban (püspöki hivatalok), szeretetintézményekben szolgál. Több közülük lelkésze felesége. A helyzetük azonban elég rendezetlen. A Segédlelkész Konferencia résztvevői feliratot küldtek a Lelkészi Munkaközösségek országos vezetőjének, amelyben javaslatokat tesznek a teológiát végzett, egyházi szolgálatban álló nők helyzetének rendezésére. Az egyházi vezetőségtől kérnek intézkedéseket, de ideírom ezt a beadványt teljes szövegében, hogy egész lelkészi karunk gondolkozhassék a kéréseiken és kifejtse véleményét velük kapcsolatban.

„Főtisztelendő Püspök Úr!

Az 1956. VI. 19—22-ig Fóton tartott segédlelkész konferencián eszmecserét folytattunk a teológiát végzett nők egyházi szolgálatáról. Ennek az eszmecserének eredményét és az itt született javaslatokat terjesztjük Püspök Úr elé, mint a Lelkészi Munkaközösségek országos vezetője elé.

Isten iránti hálával állapítottuk meg, hogy a teológiát végzett nők jó szolgálatot tudnak végezni a Magyar Evangélikus Egyházban és hogy a gyülekezetek elfogadják szolgálatukat. Megbeszélésünk eredményét a következő javaslatokban terjesztjük elő:

1. Javasoljuk, hogy a teológiát végzett nőket valamilyen formában hivatalosan és nyilvánosan küldjék ki az egyházi szolgálatra. Ez a kiküldetés történhetnék egy gyülekezeti istentiszteleten, melyen Isten ígéjével, az egyház vezetőségétől kapott felhatalmazással bocsáttatnának ki az egyházi szolgálatra.

2. Javasoljuk, hogy gyülekezeti szolgálatba való helyezés esetén a gyülekezet lelkésze mindenkor hivatalosan hozza tudomására a presbitériumnak és a gyülekezetnek, hogy szolgálattelepre teológiát végzett nőt küldtek a gyülekezetbe.

3. Javasoljuk, hogy — mint az néhány helyen eddig is megvolt — a teológiát végzett nők mint a gyülekezeti lelkész segítőtársai, szükség esetén istentiszteleti funkciókban is helyettesíthessék a lelkészt.

4. Javasoljuk, hogy az egyházi szolgálatban álló, teológiát végzett nők számára is legyen meg a lehetősége annak, hogy továbbtanulhassanak, ösztöndíjat kaphassanak és teológiai tudományos fokozatot nyerhessenek.

5. Kérjük, hogy a teológiát végzett nők beosztásánál vegyék tekintetbe teológiai képzettségüket, és hogy a segédlelkészi fizetésnek megfelelő javadalmazásban részesülhessenek, amennyiben teljes idejüket igénybevevő szolgálatba nyernek beosztást.

6. Kérjük, hogy a szolgálatnak megszakítása esetén a teológiát végzett nők ne essenek a lelkészekkel azonos elbírálás alá, hanem a szolgálat esetleges megszakítása után bármikor jelentkezzenek újra, szolgálatba állhassanak, ha ennek egyébként megvan a lehetősége.

7. Végül kérjük, hogy azokat a lelkészeket, akiknek felesége teológiát végzett, — mint erre példa is van már —, olyan gyülekezetbe helyezték, ahova feleségüket is kirendelhetik gyülekezeti szolgálatra, ha ők úgy kívánják.

Mivel az eszmecsere célja a teológiát végzett nők egyházi szolgálata rendezésének előkészítése volt, azzal a kéréssel terjesztjük Püspök Úr elé ezeket a javaslatokat, hogy ezeket az egyházi vezetőség a kérdés tárgyalásakor figyelembe vehesse.“

A beadványt a következők írták alá: *Kinczler Irén, Muntag Andorné Bartucz Judit, Nagy Ilona, Povázsay Mihály, Juhász Géza* (4., 6. pont kivételével), *Pintér Károlyné Nagy Erzsébet, Simonfay Ferenc, Varga Árpád, Hafenschér Károly, Cserhádi Sándor, Bödecs Barnabás, Trajtler Gábor, Gáncs Aladár, Bácskai Gusztávné Glatz Anna, Karner Ágoston* (a 3., 4., 6., 7. pont kivételével), *Pátkai Róbert* (a 3., 4., 7. pont kivételével), *Dulcz Pál* (az 5. pontot támogatja), *Bolla Árpád* (a 3., 4. pont kivételével), *Schreiner Vilmos* (a 3., 4., 6. pont kivételével), *Drenyovszky János* (csak a 2. és 5. pontot támogatja), *Madarász István* (a 3. pont kivételével), *Madocsi Miklós, Fehér Károly, Németh Ferenc, Szita István, Sárkány Tibor, Gémes István, Kovács Pál, Szimon János, Szabó Zoltán* (a 3. és 4. pont kivételével), *Cselövszky Ferenc* (a 3., 4., 6. pont kivételével), *Zsigmondy Árpád* (valamennyi pontot támogatja, de a bevezetést nem), *Asbóth László* (megjegyi, hogy az ordinálásnak ellene van), *Sárkány Tiborné Horváth Erzsébet, Bodrog Miklós, ifj. Magassy Sándor, Czégényi Klára, Dóka Zoltánné Lakos Magdolna, Kovácsházi Zelma, Pintér János.*

Szívesen veszem, ha a lelkési munkaközösségek vagy a lelkésztestvérek egyénenként hozzászólnak a kérdéshez.

Egyetlen esztendő alatt tekintélyre tett szert a belföldi ösztöndíj. Istennek legyen hála, hogy a lelkési munkaközösségek önkéntes adakozása 1955—56-ban három ösztöndíjas helyet, az egyházkerületek egy, az Egyetemes Sajtóosztály egy ösztöndíjas helyet tudtak megalapozni fiatal lelkészeink tudományos továbbképzése érdekében. A belföldi ösztöndíjakat továbbra is fenn kell tartanunk. Bízom benne, hogy meg lesz hozzá a további áldozatkészség is. Helyesen mondták a fiatalok a Segédlelkési Konferencián, hogy az ösztöndíjasoknak nem szabad elfeledkezniük arról, hogy a lelkési kar eredményeik közzétételét várja, mert közös haszonra adatott nekik országos áldozatból az ösztöndíj. Az Országos Segédlelkési Konferencián a fiatal ösztöndíjasok beszámoltak munkájukról. (Az egyik ösztöndíjat Dr. Pass László nyugalmazott debreceni lelkész élvezte sumirológiai tanulmányaihoz.) *Bodrog Miklós* a biblia költői részének fordítási problémáival foglalkozott, elvileg is, gyakorlatilag is. *Cserhádi Sándor* az ígéhirdetés teológiájával foglalkozott. *Muntag Andor* ótestamentumi tanszakon, különösen a Jób könyvével, *Madocsi Miklós* pedig rendszeres teológiai tanszakon az egyház és közösség kérdéseivel. Beszámolójuk figyelemre méltó volt. A fiatalok megbírálták az ösztöndíjasok munkáját a beszámolóik alapján. Az volt a benyomásom, hogy a legkeményebb cenzorok előtt állottak ösztöndíjasaink. A fiatal kollegák nem kímélték egymást, de őszintén örültek a figyelemreméltó eredményeknek.

Dr. Pálffy Miklós teológiai dékan már szétküldötte a következő évi ösztöndíjakra a pályázati felhívást. Úgy látszik, ismét sokan fognak pályázni. Az ösztöndíjak tekintélye azonban különösen abban a tekintetben emelkedett, hogy fiataljaink valamilyen módon tudományos grádust éreznek az ösztöndíjas év eredményes lefolytatása nyomán. A Teológiai Akadémia elkészítette az ösztöndíjasok beszámolóinak rendjét. Végzett munkájukból és nyelvtanulásból fognak számot adni július végén. Az egyházi vezetőség a teológiával e tekintetben nem volt egy véleményen és nem helyeselte az ösztöndíjasok vizsgáját. A tanári kar azonban meggyőzte az egyházi vezetőséget ennek helyességéről. A fiatal lelkésznevezdek pedig szintén az ösztöndíjasok vizsgája mellett nyilatkozik meg. A kívánság mögött az a gondolat van, hogy egy későbbi tudományos grádus elnyeréséhez ez a vizsga egy lépcső lehet. Legyen így. Az élő egyháznak igen komolyan kell megvallania újra és újra, hogy lelkészeink továbbképzése egyik életkérdésünk. Ismétlem: a ma élő nemzedéknek magas szellemi színvonalú lelkipásztorokra van szüksége.

KÁLDY ZOLTÁN;

A nyári lelkészkonferenciákról

Valamennyien készülünk a nyári lelkészkonferenciákra. Jó, hogy vannak ezek a konferenciák. Már az első két évben is nagyon hasznosak voltak. Sok jó indítást adtak. Tanulhattunk. A felkért előadókat a kapott megbízás rákényszerítette arra, hogy egy-egy kérdéssel jobban foglalkozzanak, több könyvet elolvassanak és általában az adott témát részleteiben is végiggondolják. De jók voltak ezek a konferenciák azért is, mert lehetőséget adtak az ország különböző részeiben élő lelkészek találkozására. Minderre nagy szükség volt és van. Csak örülhetünk annak, hogy megint meglesznek ezek a konferenciák. Viszont mindent el kell követnünk, hogy

még az eddigieknél is jobbak legyenek. Néhány tapasztalatomra — amelyeket nemcsak a nyári konferenciákon, hanem a lelkészi munkaközösség ülésein és általában a lelkési közéletben szereztem — hadd hívjam fel a figyelmet. Talán segíthetek abban, hogy a konferenciák még jobbak legyenek.

1. Mindenekelőtt meg kell szabadulnunk a *felületességtől*. Rengeteg bajunk volt már abból, hogy a kérdéseket csak felszínesen fogtuk meg. Kár, hogy sokszor, talán önkénytelenül is, megfogadtuk a költő szavát: „Ne ismerkedj a *dolgok lényegével*, Csak friss hamvával, csillogó színével Úgy, mint fecske a víz tükrével“. Gyakran tapasztalható közöttünk ez a „*fecske-stílus*“, csak éppen *érinteni* a kérdéseket, aztán továbbmenni. Pedig nekünk inkább *búvár* módjára kellene a különböző teológiai problémák, konferenciái előadások témáihoz, általában szolgálatunk-

Senior Zoltán Káldy of Pécs writes an article preparing the annual pastors' refreshing conferences to be held next September.

kal összefüggő valamennyi kérdéshez közeledünk. A problémákat a gyökerében kellene megfognunk. Mélyebbre kellene tekintenünk, mint azt eddig igen gyakran tettük.

Kétségtelen, hogy a magyar evangélikus lelkészi karban több jól felkészült, teológiailag képzett lelkész is van (nem egy az utolsó pár évben végzett fiatalok közül van!), mégis általánosságban az a tapasztalatom, hogy a nyári lelkészkonferenciákon — csak úgy, mint a lelkészi munkaközösségek együttlétein nagyon sok „fecske-stílusú“ előadás és felszólalás hangzik el. Mintha csak nem is olyan emberek szólalnának meg, akik „szakemberek“ a teológiában. Sokszor nagyon laikusán fogjuk meg a kérdéseket. Alkalmam volt orvosok és mérnökök munkaülésein résztvenni, mindig irigyeltem, hogy azok milyen sokan és milyen szakmai tudással vitattak meg egy-egy kérdést. Nekünk is meg kell kívánnunk magunktól, hogy a konferenciák és munkaközösségi együttléteinken magasabb szakmai színvonalon történjenek az előadások és a megbeszélések. Akkor kevesebbet fogunk egy-egy előadás után arról beszélni, hogy az elhangzottak nyomán milyen megtörtént példák jutnak eszünkbe és többet fogunk magáról a kérdés lényegéről elvi síkon beszélgetni.

Ez természetesen csak rendszeres önképzéssel érhető el. Egyes fiatal lelkészek a teológiai továbbtanulás vonalán egyáltalában nem tűznek maguk elé magasabb célt, az idősebb lelkészek között pedig többen azon a véleményen vannak, hogy „ő felettük már eljárt az idő és arra a pár évré, amit még szolgálatban töltenek, nem érdemes erőltetni a továbbtanulást“. Néhány fiatalnak sokkal igényesebbnek kellene lennie önmagával szemben, több idősebb lelkésznek pedig jó volna gondolnia arra, hogy „sohasem késő“. Egyházmegyénk lelkészi munkaközösségében alig két évvel ezelőtt 13 lelkész vállalkozott arra, hogy a teológiának egy bizonyos ágába beledolgozza magát. Nem mindegyiknél folyik egyforma szorgalommal ez a vállalkozás, de annyi tény, hogy az elmúlt évben hozott és az idén tárgyalás alá került dolgozatoknál nagyon meglátszik már a teológiai munkában való előrehaladás. Egyre kevesebb a felületes felszólalás is.

A nyári konferenciákon ássunk mélyebbre, tisztázzuk alaposabban a kérdéseket és eresszünk szélnek minden ál-teológiát és ezzel együttjáró felületességet.

2. A felületességen kívül, egyre jobban meg kell szabadulnunk a „lemez-stílustól“. Természetesen ez nagyon összefügg a felületességgel. Vannak *szólamaink*, belénk-idegződött szavaink és mondataink és ezeket állandóan mondogatjuk. Leforgatjuk, mint a gramofonlemezeket. Szinte már előre tudjuk, hogy ki milyen lemezzel szerepel. Még érdekesebb az, amikor lemezeinket egymással szemben forgatjuk le, pl. ilyen formában: a munkaüléseken felszólal valaki és azt mondja: „nekünk nagy feladatunk van a béke szolgálatában“, mire a másik: „a Biblia nem *békéről*, hanem *békességről* beszél, amely a bűnbocsánatból ered“. Vagy: „nekünk szeretnünk kell a világot, mert Isten is szerette azt“, mire a másik: „a *világ* az Újszövetségben mindig a *démonikus* világot jelöli, azt pedig nem lehet szeretni“. Vagy: „nekünk munkálkodnunk kell azért, hogy egyre szebb legyen körülöttünk a világ“, mire a másik: „nekünk tudnunk kell, hogy a világ vége katasztrófális“. Mind a hat felsorolt mondatban nagy

igazságok rejlenek, de egyik sem forgatható állandóan lemez-módjára. Elsősorban azért nem, mert mindegyik végredményben csak *fél-mondat*, ami kiegészítésre szorul. Pl. nem igaz az, hogy az Újszövetségben a világ szó mindig „démonikus“ világot jelent, (mert a teremtett világot is jelenti és az egész emberiséget is démonikus meghatározottság nélkül), a másik oldalról viszont az sem igaz, hogy a világgal szemben minden esetben egyetlen helyes magatartás a szeretet, mert nem szerethetjük abban azt, „ami a test kívánsága és a szemek kívánsága“. De azért is meg kell szabadulnunk lemezeinktől, mert nem használunk vele sem a teológia tudományának, sem az egyháznak, sem hazánknak. Nem szolgáltatunk igazságot a teológia tudományának, ha pl. csak „démonikus“ világot emlegetünk és nem visszük előre a béke nagyon fontos és általunk is támogatandó ügyét, ha minden előadásunk vagy cikkünk a „béke kérdés“-sel végződik. Mindegyikről feltétlenül beszélnünk kell, de lemezek nélkül.

A lemez-rendszert is csak úgy tudjuk háttérbe szorítani, ha a fel fogásunkat és látásunkat, belénkrögződött szövegeket, az ige és hitvallási irataink fényében merjük mindig *előlről* átgondolni, megvizsgálni és a mérlegen meg nem állókat bátran feladni. Ez is csak úgy történhetik, ha „*tanulásra készen tanulunk*“, vagyis úgy, hogy nem a magunk begyökerezett álláspontjának erősítésére végzünk teológiai munkát, hanem azzal a *nyitottsággal* tanulunk, amelynek eredménye lehet tudásunk gyarapítása, látásunk tágulása, régi álláspontunk feladása és egy igazabb álláspont elfogadása.

Jó volna, ha a nyári lelkészkonferenciákon megszabadulnánk a különböző szövegektől és helyette olyan megbeszélések lennének (és erre már több nyári konferencián volt eset), amelyek nyomán sok hamis álláspont feladódna és biztosabb alapokon nyugvó álláspont alakulna ki több lelkészben.

J. Jó gondolnunk arra is, hogy nemcsak a könyvekből, hanem *egy-mástól* is kell tudnunk tanulni. Nagy nyomorúságunk az, hogy csak bizonyos emberek megszólalására vagy dolgozatára vagyunk hajlandók figyelni és tőlük tanulni, másoktól viszont eleve elzárkózunk. Lekicsinyeljük őket, vagy ilyen, vagy olyan oknál fogva. Egyes lelkészek mondhatnak akármilyen gyenge lábon álló tanítást, azt készpénznek vesszük, mások pedig szolgálhatnak akármilyen igazságot, azokat nem fogadjuk el. Ez a magatartásunk pedig igen gyakran abból ered, hogy mi magunk ördögöket teremtünk, majd ráfogjuk másokra, aztán harcolunk ellenük, vagy legalább is, akikre ráfogjuk a magunk teremtette ördögöket, azoktól nem vagyunk hajlandók elfogadni semmiféle tanítást. Közben nem vesszük észre a magunk ördögeit. Egyébként mincsen olyan lelkész egyházunkban, akinek szolgálatából vagy előadásából nem lehetne valami jót tanulni. Esperesi látogatásaim során, többször volt alkalmam, csendes esti beszélgetésekben, eszmecserére olyan lelkészekkel, akiket általában úgy ismertünk, hogy „szürke“ emberek. De egyiktől sem tudtam eljönni anélkül, hogy valami jót ne tanultam volna tőle. A legjobban felkészült lelkészeink is kaphatnak valami jót a kevésbé felkészültektől is. Sokszor önmagunkat szegényítjük meg azáltal, hogy eleve elzárkózunk egymástól. A nyári konferenciákon és lelkészi munkaközösségekben ezért nagyon figyeljünk, és pedig nyitottan, a másik szavára.

A dékáni jelentésből

Teológiai Akadémiánk helyéről és feladatáról egyházunkban szólva kiindulok abból a bibliai szakaszból, amelyet Sólyom Jenő prodékán testvérünk olvasott fel ünnepi ülésünk kezdetén. „A kegyelmi ajándékokban pedig különbség van, de ugyanaz a Lélek. A szolgálatokban is különbség van, de ugyanaz az Úr. És különbség van a cselekedetekben is, de ugyanaz az Isten, aki cselekszi mindegyikben. Mindenkinek azonban haszonra adatik a Léleknek kijelentése“ (1 Kor 12, 4—7).

A Teológia az a harcmező, ahol az ellen hadakozunk a tudomány fegyverével, hogy az Isten ígéje hirdetését meg ne fertőzhessék hamis emberi vélekedések. A teológiának az egyház élete forrásának a tisztántartásáról kell gondoskodnia. Az ógyház nagy teológiai harcaiban és reformáció korának nagy hitvitáiban sem pusztán intellektuálisan érdekes fogalmi megkülönböztetésekről volt szó — ezekről is —, hanem arról, hogy a Jézus Krisztusban megtörtént kinyilatkoztatás radikális értelmét és igazságát megkülönböztessék minden pusztán emberi szótól és spekulációtól, de megvédjék az álhumanista megüresítéssel szemben is. A teológia tehát akkor haszonra adatott ajándék az egyházban, ha gondoskodik az igehirdetés tisztaságáról.

Ezért kell az egyháznak mindig igényelnie a teológiát. Éppen ma sokkal inkább, mint valaha, azon áll, vagy bukik egyházunknak az igazi munkája, hogy tud-e az egyház teológiailag tisztán látni és funkcióit elvégezni. Ezt a teológiai tisztánlátást, mondhatnám öneszmélést kivétel nélkül mindenkinek el kell végeznie az egyházban. Ha azt mondjuk, hogy erre nincsen időnk, akkor tulajdonképpen azt mondtuk ki, hogy arra nincsen időnk, amiért vagyunk. Nem pusztán a szorgoskodáson és nagy sürgés-forgáson múlik minden. Azt még csak megértjük, hogyha azt mondja valaki, hogy már nincsen ideje a bevezetés-tudományokkal vagy éppen a héber grammatikával foglalkoznia. De az már nem igazolható, ha valaki azt hiszi, hogy eléggé megtanulta 4 vagy 5 esztendő alatt a Teológián, hogy mi Isten ígéje, teremtése, kiengesztelése és megváltása. Sem az egyháznak, sem az igehirdetőknek nem lehet megalkudniok azzal, ami van. Kíméletlenül harcolni kell a dogma és a kériigma, illetve Isten ígéje és az emberi vélekedések összekeverése ellen.

Ezért kell a teológiának figyelmeztetnie mindenkit arra, hogy az egyház mi, miért van, tehát arra is, amivel a világnak tartozik.

Röviden és a mi egyházunkra nézve így foglalhatnám össze az el-

Miklós Pálfi D. D. professor of the Old Testament and the Dean of the Theological Academy is paying tribute to the scientific and congregational work of the theological professors in his year closing report of the Academy (1955/56 academic year).

mondottakat: „Egyházunkban a teológiának az egyház igehirdetésére és küldetésére vonatkozatva kell teológizálnia és az igehirdetőknek a teológiai igazságokra vonatkozatva kell az ígét hirdetniök. A teológiai professzoroknak egyházunk egzisztenciájára, nemzeti és ökumenikus helyzetére nézvest kell teológizálniok, és egyházunk munkásainak teológusok módjára kell küldetésüknek megfelelniök.

Ezeket a szempontokat elsősorban nekünk professzoroknak kell állandóan szem előtt tartanunk. Ezért végezzük szíves örömet mindazt a szolgálatot, amellyel egyházunk igényeli munkánkat. Ezek között is külön öröm a lelkésztovábbképző konferenciákon végzett munkánk. Miért? Nemcsak mert itt van módunk elsősorban arra, hogy lelkészek nagyobb közösségében átadhassuk mindazt, amire tudományos kutatásaink közben eljutottunk. Nemcsak azért, mert itt van módunk arra, hogy a teológiai öneszmélés gondolatát belevigyük a lelkési köztudatba, hanem azért is, mert a személyes érintkezés révén közelebb kerülnek egymáshoz lelkészek és Akadémia és a személyes beszélgetés segítségével meg tudjuk értetni szándékainkat és célkitűzéseinket. Ugyancsak ezzel a jóérzéssel és tiszta szándékkal végezzük munkánkat azokon az Országos Esperesi Értekezleteken, amelyeken egyházunk vezetősége megbízásából előadásokat tartunk. Az Országos Segédlelkész Konferenciákon való részvételünk mindig külön öröm a mi számunkra, mert itt találkozunk a fiatal segédlelkészekkel és itt tudjuk elsősorban lekontrollálni azt, hogy az a munka, amit végeztünk, milyen gyümölcsöket terem a gyakorlati lelkési munkában. A lelkési munkaközösségekben végzett munkánk ebben az esztendőben is folytatódott, sajnos, nem olyan mértékben, mint az a múlt tanévben volt. Ellenben a gyülekezeti szolgálatoknak a terén, ha nem is bővült, de legalább olyan mértékben elvégeztük a munkánkat. Mindig öröm és megtiszteltetés volt számunkra, ha igehirdetői, vagy egyéb szolgálatot kértek tőlünk. Ezt a tevékenységünket azonban szélesebb alapokra kell építenünk. Minél több vidéki gyülekezetbe el kell menniük a professzoroknak is. Nem azért, hogy közvetlenül anyagi támogatást kérjenek hittestvéreinktől. Egymás kölcsönös megismerése és megszeretése meg fogja teremni a maga gyümölcsét minden vonatkozásban. Sok-sok magyarországi evangélikus gyülekezet, különösen a kisebb eklézsiák, mindig hálásak voltak azért, ha teológiai tanárok megjelentek körükben, vitték az evangélium tanítását és a szeretet parancsolatát. És kell-e beszélnem arról, hogy éppen ezek a kis gyülekezetek hogyan és miben hálálták meg küldötteinknek, szupplicáló teológusainknak azt a magvetést, amelyet talán évekkal azelőtt végzett el körükben valamelyik professzorunk. A gyülekezeteinkkel való kapcsolatainkat építettük a teológusnapok megrendezésével is. A Lelkésznevelő Intézet igazgatója több teológusnak a társaságában felkereste az evangélikus gyülekezeteket Pilisen, Fóton, Kelenföldön és Pestújhelyen. Nem is kell külön hangsúlyoznom, hogy az a munka, amelyet professzoraink ebben a tanévben is az evanstoni témáknak a további feldolgozása terén végeztek, az az egyházunk szempontjából, de a magyarországi evangélikus teológiának a tudományos jellege kiépítése terén is komoly előrehaladást jelentett. A sajtóban a professzorok részé-

ről az elmúlt tanévben 160 cikk és tanulmány jelent meg. Maga ez a szám ékesen tanúsítja, hogy professzoraink és tudományos munkatársaink komolyan kiveszik részüket abban a munkában, amely egyházunknak egyik legfontosabb terrénuma. Örömmel számolhatunk be arról, hogy professor testvéreim velem együtt az evangélikus hitvallási iratok fordítását befejezték. A kéziratok hamarosan nyomdába kerülnek és Istennek hálát adhatunk azért, hogy ezt a nagyszabású munkát éppen most végezhetette el az Evangélikus Teológiai Akadémia és hogy ezt a gyűjteményt éppen most adhatja majd ki evangélikus egyházunknak a sajtóosztálya. Ugyancsak örömmel emlékezem meg arról, hogy Karner professor úrnak „Bevezetés a teológiába” című kompendiuma rövidesen német nyelven is meg fog jelenni Németországban. Külsőleg nem különösen, belső elvi szempontból azonban szorosan összefügg az elmondottakkal belföldi ösztöndíjasoknak a kérdése. Evangélikus Teológiai Akadémiánk régóta szorgalmazta ennek a kérdésnek a megoldását és csak hálásak lehetünk egyházunk vezetőségének azért, hogy ezt a kérdést felkarolták és az egyházmegyei lelkészi munkaközösségek anyagi támogatásukkal lehetővé tették. Úgy látszik, és minden reménységünk megvan arra, hogy ez az intézményünk jól beválik és ezért a jövőben fenn szándékozzuk tartani.

KOLLEKTA IMÁDSÁGOK

52. Szentháromság ünnepe után 8. vasárnap. — Mt 7, 13—23.

Úristen, mennyei Atyánk! Szívünkéből hálát adunk Neked, hogy kedves ígédet megismertetted velünk. De kérünk is Téged, tarts meg minket mellette és hadd haljunk meg benne üdvösségesen, minden kegyes ígéhirdetőt is, akik hűségesen tanítják ígédet, óvj meg kegyelmesen minden botránkozástól és más szerencsétlenségtől és tartsd őket életben. A többieket pedig, akik hűtlenül sáfárkodnak ígéddel és jámbor báránykáknak tettetik magukat, pedig ragadozó farkasok, büntesd érdemük szerint és vess gátat nekik és védj tőlük kegyelmesen a Te szegény egyházadat Jézus Krisztus, a Te Fiad által. Ámen.

53. Szentháromság ünnepe után 9. vasárnap. — Lk 16, 1—12.

Úristen, mennyei Atyánk, aki bő áldást és mindennapi kenyeret fölös mértékben adtál nekünk, kérünk Téged, őrizd meg minket a telhetetlenségtől és ébreszd fel szívünket, hogy szegényeknek szívesen és kedvesen adakozzunk ebből az áldásból, hogy javaid hű sáfárainak bizonnyuljunk és ne kelljen szűkölködnünk örökké, ha elszólytatunk ebből a sáfárságból és ítéleted elé állunk. Ámen.

54. Szentháromság ünnepe után 10. vasárnap. Lk 19, 41—48.

Mindenható örök Isten, aki Fiadról, Jézus Krisztusról szóló ígédet Szentlelkeddel kijelentetted és közölted velünk, kérünk Téged, ébreszd fel szívünket, hogy azt komolysággal fogadjuk el és semmiképpen ne engedjük el fülünk mellett és ne hallgassuk restül mint a Te néped, a hitetlen zsidóság, hogy félelmedben és irgalmadba vetett igaz bizodalomban éljünk és naponként növekedjünk és végül örök üdvösségünk legyen a Te Fiad, Jézus Krisztus által. Ámen.

55. Szentháromság ünnepe után 11. vasárnap. Lk 18, 9—14.

Úristen, mennyei Atyánk! Kérlek Téged, irányíts és vezess engem Szentlelkeddel, hogy először is bűnömet el ne felejtsem és ne legyek elbizakodott, hanem állandó megtérésben éljek és napról napra javuljak, azután pedig csak azzal vigasztalódjam, hogy Fiadért, Jézus Krisztusért kegyelmes akarsz lenni hozzám és minden bűnömet megbocsátod és üdvözítesz. Ámen.

56. Szentháromság ünnepe után 12. vasárnap. Mk 7, 31—37.

Mindenható örök Isten, mindenek kegyelmes Teremtője! Hálát adok Neked, hogy ép testet adtál és nyelvemet, fületem és minden tagomat kegyelmesen megvédted a gonosz ellenségtől, és kérek Téged, add nekem kegyelmedet, hogy különösen is fületem és nyelvemet helyesen használjam, szorgalmasan hallgassam és jól megfigyeljem igédet, nyelvemmel pedig kegyelmedet dicsérjem és magasztaljam, hogy senkit se botránkoztassak nyelvemmel, hanem inkább mindenki jobbuljon általa. Ámen.

57. Szentháromság ünnepe után 13. vasárnap. Lk 10, 23—37.

Úristen, mennyei Atyánk! Hálát adunk Neked szívünk mélyén, hogy megérhettük azt az üdvösséges boldog időt, amelyben hallgathatjuk az üdvösséges tanítást, a Te evangéliumodat, belőle megismerhetjük akaratodat és atyai szívedet és láthatjuk Fiadat, Jézus Krisztust. Kérünk végtelen irgalmadért, tartsd meg közöttünk kegyelmesen igédnek ezt az üdvösséges világosságát és vezesd és irányítsd szívünket Szentlelkeddel úgy, hogy soha ne térjünk el igédőtől, hanem szilárdan ragaszkodjunk hozzá, inkább elhagyjunk minden mást, és végül üdvözlünk általa. Ámen.

58. Szentháromság ünnepe után 14. vasárnap. Lk 17, 11—19.

Úristen, mennyei Atyánk! Igéd és a szent keresztség által kegyelmesen megmentettél mindnyájunkat, akik hiszünk, a bűn szörnyű fékelyétől és most is naponként megbizonyítod kegyelmes segítségedet mindabban, amire szükségünk van. Kérünk Téged, ébreszd fel szívünket Szentlelkeddel, hogy soha el ne feledjük ezt a jótéteményt, hanem mindenkor félelmedben és irgalmadba vetett bizodalomban éljünk és vidám szívvel szüntelen áldjunk és dicsérjünk Téged. Ámen.

59. Szentháromság ünnepe után 15. vasárnap. Mt 6, 24—34.

Úristen, mennyei Atyánk! Hálát adunk Neked minden jótéteményedért, hogy testünket s életünket adtad és mindeddig kegyelmesen megtartottad, és kérünk Téged, ne vond meg tőlünk áldásodat, hanem őrizd meg minket a telhetetlenségtől, hogy csak Neked szolgáljunk, Téged szeressünk és Hozzád ragaszkodjunk és ne essünk bálványimádásba és a mammon kárhozatos szolgálatába, hanem minden reménységünket, vigasztalásunkat és bizodalunkat csak a Te jóságodba és kegyelmedbe vessük Krisztus, a Te Fiad és a mi Urunk által. Ámen.

Beszélgetés D. Dr. Pröhle Károlyal egyházunk ökumenikus multjáról

A magyar evangélikus egyház lelkészeinek legnagyobb része tanítványa volt D. Dr. Pröhle Károly nyug. teológiai professornak. De talán nincs is olyan lelkészünk, akiknek a könyvei között né volna ott Pröhle Károly főműve, „A hit világa“ című dogmatikája. Gazdag életművéből most az ökumenikus mozgalmakban való részvételét emeljük ki, hiszen köztudomású, hogy évtizedeken át kiemelkedő szerepe volt egyházunk nemzetközi kapcsolatainak ápolásában.

Amikor arra kértem Pröhle Károlyt, nyújtson tájékoztatást több évtizedes ökumenikus munkájáról, három részre osztotta fel működésének áttekintését... Ennek első területe a *Hit és Egyházszervezet és a Gyakorlati Keresztynség világmozgalmaiban való részvétele, második a Lutheránus Világkonferenciákkal kapcsolatos munkája és a harmadik részvétele a sondersheuseni Luther Akadémia munkájában.*

1

Már az első világháború előtti években is megkapta Pröhle Károly Brent new-yorki anglikán püspöktől azokat a nyomtatványokat, amelyek az ébredező ökumenikus öntudat első megnyilvánulásai közé tartoztak. Dr. Brent kezdeményezése csak az első világháború után bontakozott ki nagyobb mértékben és vált valóságos világmozgalommá. Ennek a mozgalomnak az első világkongresszusa 1927-ben Lausanne-ban ülésezett.

102 egyház hivatalos kiküldöttje között ott volt Pröhle Károly is, Kaas Alberttal, mint a magyar evangélikus egyház képviselője. A konferenciára kiküldetést nyert D. Raffay Sándor püspök betegsége miatt nem tudott megjelenni.

A lausannei konferencia az előző ökumenikus konferenciáktól abban különbözött, hogy míg azok a felekezeti megosztottságot és szakadozottságot kikerülhetetlennek vették és csupán azt kutatták, hogyan lehetne azok ellenére is együtt dolgozni a legfontosabb életkérdésekben, addig Lausanneban éppen ezeket az eddig mellőzött kérdéseket vették elő, éppen a különbségek gyökeréig akartak hatolni.

A konferencia lefolyását Pröhle Károly 1927-ben az egyetemes felügyelőhöz intézett jelentésének szavaival jellemezte: „A világkonferencia lefolyásának három fázisát lehet megkülönböztetni, -- az első a nekilendülés, a második a válság, a harmadik a kibontakozás fázisa. Tagadhatatlan, hogy a világkonferencia, miután résztvevői a világ minden tájáról tarka sokféleségben gyülekeztek össze a hosszú idő óta előkészített nagyszabású program közös célkitűzésére, már a legelső napon olyan nekilendüléssel kezdődött, mely alkalmas volt arra, hogy a program iránt skeptikusokat is magával ragadjon“.

Majd elmondotta, hogy a krízis akkor jelentkezett, amikor az egyes pontok megvitatása során kitűntek azok a nagy különbségek, amelyek a kongresszuson képviselt különféle hitvallású egyházakat egymástól elválasztják. A főképp anglikán amerikai részről javasolt egységformulákat az ortodoxok, lutheránusok és reformátusok is kifogásolták. A kongresszus kudarca csak úgy volt elkerülhető, hogy belátták: az egységet nem a dogmatikai ellentéteket áthidaló egységformulákban, hanem a Krisztus-hit mélységeiben kell keresni és ennek megfelelő módszerekkel dolgozni. Ebben az átállásban emberileg kiváló része volt Brent püspöknek Isten Szentlelkének áldásaként.

Pröhle Károly az egyik plenáris ülésen is felszólalt, a bizottságok munkájában pedig állandóan résztvett. Működésével oda akart hatni, hogy a *Faith and Order* mozgalom-

ban a Faith-re kerüljön a hangsúly és az Order kapjon másodrangú szerepet. Meggyőződése szerint a mozgalom csak akkor tud elérni jelentős sikert, ha a főképp anglikánoktól erőteljesen hangsúlyozott egyházszervezeti kérdések a háttérbe szorulnak, hogy annál inkább ki lehessen fejezni a keresztyén hit lényeges pontjaiban fennálló egységet s azután ebből le lehessen vonni a legszükségesebb gyakorlati következményeket. Ez az Ágostai Hitvallás szerinti „doctrina evangelii“ képezhetné a hitben való egység objektív alapját. Pröhle Károly felszólalását — amelynek a kivonata világkongferencia emlékkönyvében angol nyelven is megtalálható — az idő igazolta. Azóta valóban a hit kérdéseiben megnyilvánuló egység keresése képezi az önkumenikus összejövetelek tárgyát s második helyre kerültek az egyházszervezet kérdései.

A lausannei világkongresszus Pröhle Károlyt a száztagú Állandó Bizottság tagjai közé választotta, s ebben a minőségben több bizottsági ülésen vett részt.

A Hit és Egyházszervezet mozgalmának kapcsán került összeköttetésbe Pröhle Károly a *Gyakorlati Keresztyénség* világmozgalmával. A Gyakorlati Keresztyénség világmozgalmáról, az volt a felfogása, hogy a gyakorlati keresztyénség kérdéseinek megoldásában sem lehet elvonatkozni a hitbeli és hitvallási feltételektől. Rámutatott arra, hogy a Gyakorlati Keresztyénség világmozgalma munkája közben felvetett olyan kérdéseket, amelyek már sajátosan hitbeli és hitvallási kérdések voltak, s amelyek mint ilyenek, a Hit és Egyházszervezet tárgyalási körébe estek. Erre a belátásra a dolgok közvetlen szemlélete alapján jutott el másokkal együtt. Ezt a meggyőződését látta igazolva akkor, amikor

1937-ben egy országban egymásután következő időpontban tartotta ülését a két világmozgalom. A Gyakorlati Keresztýénség világmozgalma Oxfordban 1937 július második felében, a Hit és Egyházszervezet pedig Edinburghban augusztusban tartotta második világgyűlését. Az eredetileg egymástól függetlenül létrejött két nagy egyetemes keresztýén mozgalom egymást kiegészíteni akaró szándéka jutott ebben kifejezésre.

Egykorú írásaiban lapozva Pröhle Károly szemléletes, színes képet rajzol a két konferenciáról. Mind a két gyűlésnek már a külső megjelenése rendkívül impozánsnak volt mondható. A világ minden részének több mint 40 országából ugyanannyi egyház és felekezet, illetve ha az országos vagy nemzeti egyházakat külön számítjuk 122 keresztýén közösség 400-nál több (Oxfordban 480, Edinburghban 414) képviselője se-reglett össze ezeken a gyűléseken.

A hitbeli, illetve hagyományos egyházi különbözőségek mellett nem csekély akadálya volt a kölcsönös megértésnek a nyelvek különbözősége. A résztvevők nemzeti nyelveinek Bábelre emlékeztető tarkasága a hivatalos tárgyalásban természetesen korlátozódott a három hivatalos nyelv (angol, francia, német) használatára. Ezek között megint az angol dominált, melyet azonban a résztvevők közül igen sokan nem értettek. Ilyetén kifejezésbeli nehézségek között többnyire a Szentírás, a Kinyilatkoztatás szavainak a használata hozta meg az Istenadta megoldást. Csak ha mindezeket a nehézségeket szem előtt tartjuk, ítéelhetjük meg helyesen azt az eredményt, melyet az oxfordi és az edinburghi gyűlések a keresztýén egység felé törekvés után minden akadály és nehézség ellenére tényleg elértek.

Mind a két gyűlés elsősorban dolgozó gyűlés volt és a komoly munkafeladat józan, reális megfontolásokat követelt. A gyűléseknek ez a jellege megnyilvánult abban is, hogy az idő legnagyobb részét a szakbizottságok ülései foglalták le, melyeknek feladata volt a nyilvános teljes ülések tárgyalási anyagának átdolgozása és előkészítése.

Az istentiszteleteken és könyörgéseken forrottak igazán egybe a lelkek és tapasztalták meg minden szétválasztó különbség ellenére az Una Sancta-nak, a szentek közösségének, az egy közönséges keresztýén anyaszentegháznak eleven valóságát és belső egységét. Bizonyára ennek volt köszönhető különösképpen is, hogy a tárgyalások eleitől végig egy szent felelősségnek a tudatában, békés, testvéries szellemben folytak le s a fennálló különbségek s át nem hidalt eltérések őszinte elismerése mellett is teljes egyértelműséggel elfogadott bizonyágtételekben mint az egyházakhoz intézett üzenetekben végződhettek. Mind a két gyűlés üzenetéből legerősebben hangzik a Jézus Krisztusról, mint Isten Fiáról, a bűnbe és nyomorúságba merült világ egyedüli Megváltójáról és az ő anyaszentegházának eleven valóságáról és egyetemes egységéről való bizonyágtétel. Mind a két üzenet felhívja a keresztýéneket és a keresztýén egyházakat, hogy bűnbánat, egymástól tanulás, egymás értékeinek megbecsülése, kölcsönös megértésre törekvés útján keressék a közösséget, az egységet életben, munkában, Isten-szolgálatban. Az oxfordi üzenet közelebbről főképp az egyháznak a faji kérdéshez, a népiséghez, az államhoz, a háború kérdéséhez való viszonyára, továbbá

a keresztyén nevelésre vonatkozóan állapít meg olyan irányelveket, melyek elsősorban a Szentírásban foglalt Ige igazságát kívánják érvényre juttatni. A jóval rövidebb edinburghi üzenet a fentiek szerint egyszerű, tömör mondatokban hangsúlyozza a Krisztus anyaszentegyházának egységét, melynek végre minden széttagoltság fölött diadalmaskodnia kell, hogy az egész keresztyénség élete egyetlen nagy bizonyágtétellé válhasson az egyedül megváltó Krisztusról a békételen és boldogtalan emberiség számára.

A gyűléseken elért tényleges eredmények sorában nem csekély jelentőségű az a közös megállapodás, hogy a két gyűlés által képviselt mozgalom mindegyik célkitűzéseinek épségben tartása mellett a jövőben közös szervezetben kíván egyesülni.

E gyűlések sajnálatos hiányossága volt, hogy a németországi evangélikusság képviselői nem vehettek részt, mert nem kaptak kiutazási engedélyt.

Pröhle így végzi beszámolóját: Amikor a gyűlések végén magamban elmélkedtem és egyes kedvezőtlen benyomásokkal kellett küzdenem, a jó Isten adta, hogy eszembe jutott valahogy a messze távolból a kivilágított gellérthegyi citadella képe. Ha nappal megy el az ember a citadella falai mellett, csupa durva szürkésbarna kő. De ha az esti órákban kivilágítják, az egész citadella fehér alabástrom fényében ragyog, mint egy tündérvár. Az angolországi világgyűlésekhez tapadó emberi gyarlóságok is eltűnnek szemeink előtt, ha arra figyelünk, hogy ezekben a gyűlések bizonyágtétele hogyan adta vissza a Krisztusnak, a Világ Világosságának reá esett fényét. Ha ezt a visszavert égi fényt meglátjuk, akkor mélységes hálával borulunk le a Kegyelem Istene előtt, aki az ő anyaszentegyházát ezen gyűlések által is előbbre vitte azon egységnek az útján, amelyért Krisztus imádkozott..

2

A lutheránus ökumenicitás mozgalmába akkor került bele Pröhle Károly, amikor az első világháború okozta nyomorúságban John Alfred Morehead működött az amerikai lutheránusoktól megindított nagyarányú európai segélyakció élén. Ezen működése közben Lauritz Larsennel, a *National Lutheran Council* elnökével együtt ismételtén eljött Magyarországra is, hogy itt evangélikus egyházunk ínségben sínylő intézeteit és alkalmazottait, valamint ezek özvegyeit és árváit felsegítse. Morehead Ihmels szászországi püspökkel és a mi Raffay püspökünkkel együtt indítja meg a segélyakcióval kapcsolatos tárgyalások során az evangélikusság egyetemes szervezkedését és így jön létre 1923 augusztusában Eisenachban az első evangélikus világgyűlés, egyházunk legújabbkori történetének egyik legkimagaslóbb eseménye.

1923-ban az eisenachi lutheránus világgyűlésen a magyar delegáció tagjai között Pröhle Károly is ott volt, a delegáció vezetője pedig D. Raffay Sándor püspök, ígehirdetéssel is szolgált.

1929-ben a második lutheránus világgyűlés során Koppenhágában nyújtotta át Pröhle Károly teológiánk tiszteletbeli doktori oklevelét *Söderblomnak, Ihmelsnek, Moreheadnek* és hirdették ki a távollevő

Rendtorff azonos kitüntetését. Ez az ünnepség a lutheránus világgyűlés egyik plenáris ülésének keretében történt.

D. Ihmels püspök: „Milyen értelemben kell küzdenünk egyházunk blső megújulásáért?” című előadása után Pröhle Károly hasonló című korreferátumot terjesztett elő. Pröhle Károly koppenhágai szolgálatának elismeréséül a világgyűlés elnöke, Dr Morehead a következő levelet intézte hozzá:

„New-Yorkba visszatérve felbecsülni igyekeztem a koppenhágai második Evangélikus Világgyűlés erőtenyezőit. Reám nézve természetesen feltétlenül bizonyos az, hogy ha a koppenhágai gyűlés bármily háladást tett az összeismerkedés, a megértés, a hitben és az együttműködés szellemében való tudatos egység útján, — mindezt Isten Szentleike kegyelmi működésének kell köszönnünk. De Ő nyilván emberi tényezőket és az igazságról való emberi bizonyoságtételt használt erre a célra.

Engedje meg, hogy úgy magam, mint a Végrehajtó Választmány nevében szívből fakadó elismerésünket fejezzem ki a koppenhágai gyűlésen való megjelenéséért, valamint ott tanúsított ügybuzgóságáért és támogatásáért. Különösképpen is meleg köszönetet mondunk azon előadásáért, mellyel Dr. Ihmels értekezése után a vitát bevezetni szíves volt. Általában hálásak vagyunk mindenért, amivel mint a magyar evangélikus egyház képviselője a világ evangélikus egyházai kiküldötteinek ezen újabb gyűlésén tárgyalásaink eszmetartalmának kibővítéséhez és a középüléshez hozzájárulni szíveskedett.

Most, hogy a Világgyűlés mögöttünk van, azt hisszük, hogy bármilyenek voltak is hibái vagy fogyatékei, valódi lelki erőknél nem volt híjával. Volt ott bőséges, pozitív és erőteljes bizonyoságtétel az evangéliom igazságáról evangélikus lutheránus egyházunk történelmi hitvallásainak és életnyilvánulásainak szellemében. Kimélyült a jelenvolt küldöttek között az egység tudata és világosan megnyilatkozott az együttműködésre való készség és képesség. A lutheránus világmozgalom tartó alapjai megerősödtek s az egyszerű gépezet, mely azt az összlutheránusság szolgálatára alkalmassá akarja tenni, kiállotta a próbát. Ha Isten áldása továbbra is rajta lesz a Lutheránus Világgyűlés mozgalmán, amiért alázatosan könyörgünk, nem kételkedhetünk további állandó növekedése és üdvös volta felől. Evégből ezentúl is számítnak a világ összes evangélikus egyházainak imádságaira és aktív támogatására.

Ismételten is köszönetet mondv a második Evangélikus Világgyűlésen teljesített valóságos szolgálataiért és minden jót kívánva Önnek és a magyarországi evangélikus egyháznak, — maradok stb.“

Az 1935. évi párizsi harmadik lutheránus világgyűlésen egyházunkat Pröhle Károly professzor képviselte.

Az 1923-ban Eisenachban tartott első és az 1929-ben Kopenhágában tartott második ilyen gyűléshez képest a harmadik sokkal kisebb méretű volt — mondotta Pröhle Károly — mert a gazdasági válságban rejlő anyagi nehézségekre való tekintetből a vezetőség jónak látta a résztvevők számát előre korlátozni. De így is 3 világrészről (Európa, Amerika, Ázsia) és 20 országból 24 egyháznak közel 100 kiküldötte gyülekezett össze a mintegy 80 milliónyi világlutheránusság képviselőitében, míg az önkéntes résztvevők tekintélyes számában az ügy iránt áldozatrakész személyes buzgóság nyilatkozott meg.

A vezetőknek az az elhatározása, hogy éppen Párizst választották a gyűlés színhelyéül, főképp a franciaországi kis lutheránus egyház lelki erősítését kívánta szolgálni; viszont soknak számára valóságos felfedezés volt, hogy Párizs és külvárosai területén nem kevesebb, mint 18 kisebb-nagyobb evangélikus templom és gyülekezet létezik.

A Párizs VII. kerületében levő „Szent János“-templomban francia nyelven lefolyt istentisztelet után a gyülekezeti ülésteremben tartott megnyitó ünnep legkiemelkedőbb mozzanata, Dr. Meiser bajorországi országos püspöknek „A diadalom, mely meggyőzte a világot, a mi hitünk“ címen tartott előadása volt. Meiser püspök a németországi egyházi harcok folyamán hősiessé szilárdsággal védte és tartotta a hitvallásos egyházas álláspont frontját. Pröhle Károly előadást tartott „A lutheránus egyház a jelenkor szellemi válságában“ címen. A nagy figyelmet keltett előadás megjelent a kongresszus emlékkönyveiben. A jelentések során a magyarországi evangélikus egyházzal szót Pröhle Károly terjesztette elő. Ezek a beszámolók nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy a különböző országokban élő egyházak egymást megismerjék.

3

A huszas években a kifejezetten tudományos teológiai együttműködés érdekeit szolgálta a wernigerodei, majd helmstedti „*Apologetisches Seminar*“, melyből 1932-ben a sondershauseni, egyetemes Luther Akadémia alakult ki, mely a nálunk is jólismert *Stange* Károly göttingeni professzor vezetése alatt a korszerűsége törekvő reformatori teológiának legszélesebb távlatokban és legintenzívebben dolgozó központjává lett és más hasonló vállalkozásoknak is például szolgált. Évenként nyáron két hétig, ősszel egy hétig tartott tudományos konferenciáin szóhoz jutottak mindazon egyházak képviselői, amelyek a lutheránus világgyűlésekhez csatlakoztak. Apologetikai szempontból kiváló jelentősége volt annak, hogy a teológia mellett más tudományzakok képviselői, természettudósok, orvosok, történészek is tartottak előadásokat s ezek keretében tettek bizonyosságot keresztyén hitükről. Pröhle Károly kezdetől fogva tagja volt a Luther Akadémia elnökségének és a tudományos konferenciái előadásokon kívül többször tartott megnyitó vagy záróünnepi beszédeket és igehirdetéseket. Kívül leginkább Karner Károly vett részt a Luther Akadémia munkájában, s egy ízben Kiss Jenő is tartott előadásokat. Az elhangzott előadások részint az ugyancsak Stangetől szerkesztett *Zeitschrift für systematische Theologie* hasábjain, részint a Luther Akadémia füzeteiben jelentek meg. Pröhle előadásai közül a Szentháromság hit végső alapjáról és jelentőségéről, a satanológia dogmatikus helyéről és tárgyalásmódjáról, a lutheri keresztyénség ökumenikus jelentőségéről és Az ember tragédiája világnézeti tartalmáról szólók voltak emlékeztetések.

Befejezésül annyit, hogy az ökumenikus munka mindhárom felsorolt területén a negyvenes évekkéi megszakad Pröhle Károly elbeszélése, miután a második világháború vihara megakadályozta az egyházi érintkezés továbbfejlődését is. A magyar ökumenikus munka nesztora — aki nyolcvanadik életévét éli — most is élénk érdeklődéssel kíséri a legújabb ökumenikus fejleményeket és az Egyházak Világtanácsa Köz-

ponti Bizottságának magyarországi üléséhez kapcsolatos eseményeket is. Amint felsorolom, hogy kik fognak megjelenni, régi testvéri találkozások emlékeit eleveníti fel Pröhle Károly.

Lilje püspököt a lausannei konferencia óta ismeri. Megjelent műveikkel is megtisztelték egymást. Lilje püspöknek a Jelenések Könyvéről írt kommentárja, valamint a hitleri uralom alatt szenvedett börtöneiről írt könyve is ott van a könyvtárában. Ez a könyv különben a győrsopron megyei lelkészek körében kézzől-kézre járt, sőt le is fordítottak belőle részleteket.

A legrégebb ismerősei közé tartozik Bell chichesteri püspök, az ökumenikus mozgalom egyik legrégebb munkása.

Marc Boegnert 1935-ben Párizsban hallotta, amikor a lutheránus világyűlést üdvözölte. Felejthetetlen maradt Boegner egyik prédikációja is Pröhle Károly számára, amit ugyabban az időben hallott tőle.

Szintén a lausannei konferencia óta ismeri Visser't Hooft főtitkárt is, aki akkor az ifjúsági világmozgalom vezetői között tevékenykedett.

Fuglsang-Damgaard dán püspökre a sondershauseni Luther Akadémia konferenciáiról emlékszik. Akkor sokat érdeklődött Fuglsang-Damgaard, mint teológiai professzor, a Magyarországon vendéghallgatóként tanuló dán ösztöndíjasokról s velük kapcsolatban hazai egyházi viszonyainkról.

Hromádka dékánnal az 1937-es oxfordi—edinburghi konferencián találkozott Pröhle Károly, azóta is nagy figyelemmel kíséri gazdag ökumenikus tevékenységét.

May osztrák püspök, Lund-Quist, a Lutheránus Világszövetség főtitkára, John Mackay princetoni professzor és az ökumenikus mozgalom sok más kiemelkedő szereplője, mind kedves ismerőse az agg professzornak.

Mindez természetesen távolról sem meríti ki Pröhle Károlynak az ökumenikus mozgalommal kapcsolatos emlékeit.

Mindebből az a tanulság szűrhető le, hogy magyar evangélikus egyházunk képviselői ott voltak az ökumenikus mozgalmak megindulásánál, kibontakozásánál, szavuk, keresztyén hitük és teológiai tudásuk hozzájárult az Una Sancta útjának egyengetéséhez. Az ökumenikus mozgalmak indulása csaknem egyidős a magyar ökumenikus tevékenység megindulásával, hogy azután egyházunk ökumenikus munkásai mindvégig alkotó és előbbrevivó módon résztvegyenek ebben a nagy és szent vállalkozásban.

D. Dr. Pröhle Károly, a magyar evangélikus lelkészek szeretett köztitkáraként álló agg professzora, a magyar ökumenikus munka nesztorja, szeretettel küldi köszöntését az ökumené mai munkásainak és imádkozni fog konferenciájuk sikeréért. Így találkoznak különböző népek, egyházak — és nemzedékek fiai az Egyház közös Urának színe előtt, aki azt a parancsot hagyta meg számunkra: „Ut omnes unum sint“.

Ernö Ottlyk D. D., professor on Church History interviewing Károly Pröhle Dr. prof. emeritus on Systematic Theology, who during his professorship took active part in the Ecumenical Movement.

Szentháromság u. 9. vasárnap — Lk 16,1—9

Miért került bele a „Hamis sáfárról“ szóló példázat, ez a „crux interpretum“ az Újtestamentumba? — tűnődik e szakasz felett az igehírdető. S ha már benne van, miért kellett felvenni az Ógyház perikóparendjébe? — Épp ez az; mindez nyilván nem ok nélkül történt. S ha ezt az okot megtaláljuk, talán már megtaláltuk e szakasz üzenetét is.

Jézus egy haszontalan, furfangos embert állít tanítványai elé. Példaképe? Nem, hanem, mert meg akar mutatni rajta valamit. *Egy* valamit: tehát példázat e történet és nem allegória. Egy ponton rejlik a csattanója s nem alkalmazható minden vonása.

1. A sáfár: tisztartó, gazdag ember vagyongazdálkodója. Rábízott idegen tulajdont, anyagi javakat kezel. Mint a történetből kitéjük: hűtlenség. Hűtlenségét újabb hamissággal tetézi, amikor bűcsűzőra hecsapja urát. Am őt egy cél vezérli, s ezt tartja szem előtt, egyébbel mit sem törődve: mi lesz *azután*, ha lejár a sáfárság. Mi lesz vele, befogadják-e őt valahol, hogyan fordul sorsa. Ennek a célnak rendel alá mindent.

Látjátok, — mondja Jézus tanítványainak, — ilyen együgyű embernek kellene nektek is lennetek. Így kellene élni, a jövődő, az örök-kévalóság felé megfeszülten. „Félretéve minden akadályt és megkönyékező bűnt“ (Zsid. 12, 1), ilyen kitartással kellene megfutni az előtűnk levő küzdőtér. Pál apostol is erre gondol, amikor a háta mögött való elfelejtéséről s a célegyenest előre futásról beszél, meg arról, hogy ökölvívóként nem bizonytalanra vagdos a levegőbe, hanem nagyon is tudatosan küzd a hervadhatatlan koszorúért. Ez a céltudatosság sokszor hiányzik a keresztyén életből. A hamis sáfár eszességét dicséri Jézus, mert céltudatosan cselekedett: a legjobbat tette, amit helyzetében tehetett.

Mennyire fontos nekünk az örök élet, az örök hajlékok ígérete és mit teszünk azért, hogy ki ne maradjunk belőle? Félreértés ne essék: nem nekünk kell megszerezni. Isten már elkészítette számunkra ezt a hajlékot. Éppen Jézus Krisztusban készítette el, aki hírül adta: „Az én Atyám házában sok hajlék van“ (Jn. 14, 2). Nekünk csak arra kell ügyelnünk, hogy el ne veszítsük azt, amit az Atya olyan drága áron szerzett meg nekünk: a fiúságot! Példázatunk a Tékozló fiúról szóló példázat és a Gazdag és Lázár története közé esik! Előbbi arról szól, hogy valaki elherdálja az atyai örökséget — s a mi örökségünk a menny, az atyai hajlék! — utóbbi ugyancsak az ítélet örökérvényű döntésének komolyságát mutatja.

2. „Mindez átvezet a példázat második üzenetére. Örök sorsunk szálai itt a földi életben szövődnek. Itt és most kell „barátokat szerezni“, — aminthogy a példázatbeli sáfár is sáfárságának ideje alatt gondoskodott jövődjéről! És ez a gondoskodás szoros kapcsolatban van az anyagiakkal való gazdálkodásunkkal. A „Mammon“ a Biblia szóhasználatában a pénz, a földi javak, anyagi eszközök. „Hamis“-nak nevezi Jézus itt a mammont, amivel azt akarja mondani, amit másutt

The exegetical column gives papers on the texts of the following Sundays. In this issue Rev. Gyula Groó pastor of the Pesthidegkuti congregation in Budapest, Rev. Károly Hafenscher pastor of the Deák tér, congregation in Budapest, Rev. Géza Juhász an assistant pastor in Budapest, Rev. István Németh pastor at Szekszárd, Rev. Elek Kutas Senior at Zalaistvánd, Rev. László Zay Secretary of the Press Department and Rev. Dezső Fülöp Senior at Bük write the studies.

másként fejez ki: hogy veszedelmes, nagy lehetőségeket rejtő valami. Ma szinte azt mondanánk: akár az atomerő. *Önmagában* se jó, se rossz. Áldássá, vagy átokká, építő, vagy pusztító erővé ászerint válik, ahogyan élnek vele. S mivel az ember bűnös: ott leselkedik a visszaélés, az önző felhasználás félelmes lehetősége. De Jézus nem hirdet szerzetességet, az anyagiakról való végleges lemondást, hanem inkább azt, hogy éljünk vele, de úgy, hogy mindnyájunknak javunkra váljék. Szereztetek barátokat a *hamis mammon segítségével*, inti tanítványait. Használjuk a mammont a felebarát javára és Isten dicsőségére. Állítsuk a jó szolgálatába, vagyis éljünk vele Isten akarata szerint. Hogy ez mit jelent, arra felel a Gazda és Lázár példázata és szinte az egész Biblia.

Milyen élelmesek a „világnak fiai“, amikor a saját önző érdekeik biztosításáról van szó! Amikor a maguk hasznárá, tehát végeredményben gonosz módon használják fel a mammont; milyen ötletesek és furfangosak ilyenkor. Tanulhattok tőle, mondja Jézus.

Annak, hogy keresztyén ember az örökkévalóság fényében éli életét, épp abban kell megmutatkoznia, hogy ennek a célnak a szolgálatába állítja a földi, ideigvaló javakat is — ahelyett, hogy maga válnék a pénz, a vagyon rabszolgájává. A földiekben, anyagiakban való hűség Isten gyermekeinek jellemzője kellene, hogy legyen.

Miért vannak a hamis mammonnak olyan ügyes, élelmes sáfárai? És Isten nagy ügyének, a felebarát szolgálatának sokszor olyan gyarló, gyámoltalan szolgálói? A felelet megszegyenítő, s bűnbánatra indító. Erre a bűnbánatra és a belőle fakadó újrakezdesre akar elvezetni ez a példázat.

Groó Gyula

Szentháromság u. 10. vasárnap — Lk 19,41—48

I Textusunk nyilvánvalóan két szakaszból áll: 41—44. v. és 45—48. v. Miént van e két szakasz együtt? Talán azért, hogy lássuk az egyikben Jézus egészen ember, aki sír, kesereg és felindul s a másikban Jézus egészen *Istennek* látszik, aki előre látja az eseményeket, tudja a jövőt, isteni haragra gerjed, hatalommal cselekszik? Nem. Mindkét szakaszban Krisztus, az *Isten-ember* áll előttünk, *az Ő egyszerre isteni és emberi személye köti össze a két részt*, s nekünk óréa kell figyelni, őt kell hirdetni ebből a textusból, mégpedig úgy kell Krisztusra nézünk, mint aki győzött, aki föltámadt, mennybement, él és uralkodik. Ahogy Blumhardt tudott mindig óréa gondolni. *Krisztus győzött!* Ezt mondogatta mindig, amikor elindult beteget látogatni, ördögöt űzni, ezért mert prédikálni, ezért mert az emberek elé állani, ezért mert lelkipásztori leveleket írni és nem utolsó sorban ezért volt olyan áldásos minden munkája, mert ezt tudta: Krisztus győzött! Győzött halálon, ördögön, bűnön, kárhozaton. Ha ez a mi látásunk is Jézusról, minden szavára, cselekedetére vonatkozóan, úgy mi is bizonyosan beljebb hatolunk az evangélium megértésébe s jobban tudunk szolgálni ezzel a textussal is.

De hol látni ebben a két jelenetben, szövegünkben a győztes Krisztust? Itt csak egy síró férfit látunk, aki kesereg népe fővárosának jövőjén, pedig látszólag erre oka sincs, majd egy haragos alakot, aki ostort fon kötélből s kiűz néhány üzletembert a templom előcsarnokából. Mégis ez a helyes látás. Tudnunk kell, hogy Krisztus győzött; aki ott sírt és aki ott rendet teremtett, az nem élete munkájának pusztulásán van ellkeseredve, nem magát siratja, hanem az Isten-vak várost, nem a tehetetlen

düh hevíti, hanem *a szent Isten büni gyűlölő haragja*. Nem az elkeseredett, hanem a győztes Krisztust kell prédikálnunk.

2. Miért kell ott sírnia Jézusnak? Mert máshogyan lát, mint mindenki más. Mindenki körülötte örül, hiszen a virágvasárnap bevonulás történetének egy részlete ez a szakasz. Miért sír? Hiszen gyönyörű a kilátás a ragyogó napsütésben a Kedron patak völgyére, a pálmafákkal borított hegyoldalra, a város izzó fehér márvány épületeire s benne a nyüzsgő forgalomra s a zsidók büszkeségére, az aranytetejű templomra. Miért sír? Mert mást és többet lát, látja az elkövetkezendő pusztulást, a füstös romokat, az üszkös gerendákat, mindenfelé halottakat, látja a „gyilkos város“-t, ahol megölik az Ember Fiát és tudja, hogy ezért ez a város öngyilkos, a maga sorsát pecsételi meg. Pusztulásának az lesz oka, hogy nem ismerte föl meglátogatásának idejét, *félreismerte Jézust*, elszalasztotta a nagy alkalmat: hogy *higgyen a beszélő Istennek*. Amit Jézus prófétai szemmel látott, az borzalmasan beteljesedett Kr. u. 70-ben, augusztus 10-én, ahogy azt Josephus történetíró mesterien írja le a „Zsidó háború“ c. könyvében. Azóta nincsen templomuk a zsidóknak, ahol áldozatot mutathatnának be, vagyis nincsen helyük, ahol bűnbocsánatot hirdetnének számukra, szerte úzettek a világba más népek közé. Jézus ezt előre látta és kesergett, de már segíteni nem tudott, mert itt a zsidók döntöttek, maguk vették kezükbe sorsukat, nem kellett a győztes Krisztus, hanem a vereség kellett. Jézus tudta, hogy a bűn nem marad büntetlenül, hogy a nagy mulasztásra nagy büntetés következik.

Az egyház ezen a vasárnapon emlékezik Jeruzsálem pusztulására és ezért ez a vasárnap a bűnbánat napja. Megszólal nyáron a bűnbánatra hívó hang. Aktuális ez? Igen, mindig. Mert Isten kegyelmes meglátogatását nem lehet büntetlenül visszautasítani ma sem. *Számonkéri az elmulasztott alkalmakat*, megrázó történelmi eseményekkel adja tudunkra, hogy neki van igaza.

3. Ezért prédikációnk nem lehet csupán elbeszélés, vagy éppen elmélkedés az egykori Jézusról, az akkori Jeruzsálemről. Nem lehet egyszerűen érzelgős beszéd a szelid Názáretiről, vagy üres hangoskodás a haragos Templomtisztítóról, mert így ez a „beszélgetés, tanítgatás, elmélkedés“ csak jó kikapcsolódást, kedves, vagy érdekes időöltést, vallásos dolgokkal való foglalkozást, történelmi események ismertetését, vagy éppen bosszúvágyaink kielégítését jelentené. *Prédikáció ez a beszéd csak akkor és úgy lesz, ha belőle Krisztus, az élő és győztes Krisztus szólít meg bennünket*, ha nem Jézusról beszélünk, hanem Jézus szól hozzánk.

a) A hirdetett ige alkalmainak komolyságára figyelmeztet először is Jézus. Az alkalmakra, amikor ő beszél hozzánk. Az igehallgatás is veszélyes és felelős tevékenység, mert Jézus nem beszél üresen és hiába, *szavait számonkéri*. Ez a felelősség nemcsak egyéni, hanem közösségi felelősség is, mert a többiek is a mi engedetlenségünk áldozatai lehetnek. Hány ige hirdetésben hangzott Jézus szava felénk? Hányszor ismertük félre? Megértjük-e valahára, hogy tőle függ a sorsunk, jövőnk?

Jézus még beszél azért, hogy megmentsen, még terve van velünk, még hallgathatunk rá. Már *nemcsak rólunk beszél*, még *velünk is beszél*. Amikor hallgatni kezd, akkor kezdődik az ember tragédiája (Heródes, Pilátus, a főpap). Föl kell ismernünk az alkalmat, amikor beszél, mert ezzel adja meg a lehetőséget, hogy a győztesek csapatába tartozzunk. Amíg beszél, addig érvényes az ótestamentumi ige: nem akarja a bűnös halálát, hanem, hogy megtérjen és éljen. Ezért hát tanuljunk Jeruzsálem

példájából, mert amik megírártak e városról, a mi tanulságunkra írártak meg (1. Kor 10, 11).

b) Jézus máshogyan lát, erre figyelmeztet másodszer. Nemcsak Jeruzsálemet s benne a templomot, hanem *bennünket is*. Körülöttünk mindenki csak külsőnket ismeri. Talán erős, fiatal, büszke külsőnket, Krisztus azt is tudja, hogyan rohanunk vesztünkbe. Őt nem téveszti meg mozgás, elevenség, aktivitás. Szakadék felé rohanó emberek vagyunk nélküle s Jézus nem volt álmódzó, hanem reálisan látta mindig a jövődőt. De ezt, hogy máshogyan lát, az Újszövetség egy más vonatkozásban is bemutatja. *Nem látja reménytelennek az embert, ha ő kezdhet vele valamit.* (Zákeus, bűnös asszony, Péter stb.) Mert ő nemcsak azt látja, hogy milyen az ember nélküle, hanem *azt is, milyen lehet vele.*

c) *Jézus nem téten,* — figyelmeztet harmadszor ez az ige. Az *elkövetkező ítéletre tekintés nem teszi Jézust tétlenné.* Mindent megtesz, hogy megmentse egyháza életét. Megtisztítja a templomot, úgy kezeli, mint sajátját, amelynek Ura, menti, ami menthető. A templomtisztítás szimbolikus cselekedet volt, prófétaí tett. Arra mutatott, hogy ítélet következik. Nem egyszerűen azt jelenti hát, hogy valami szent harag fűtötte őt, hogy volt bátorsága fölvenni a harcot a kufárszellemmel, hogy az imádság házából ne legyen áruda, hanem tetteivel az *elkövetkezendő* nagy tisztításra, ítéletre utalt.

Igehirdetésünknek nagy komolysággal kell figyelmeztetnie *Isten igéjének hallgatására, Isten életünkre vonatkozó kritikájára és az ítélet komolyságára.* Meg kell hirdetnünk, hogy aki elutasítja itt az ítéletét, az a kegyelmet is eljuttassa s aki magára veszi, az rátalál a kegyelemre. Azóta, hogy az ige testet öltött, istenlátogatás van ezen a földön, vizitáció s erről csak azt lehet mondani, amit Jézus mondott: vajha megismernénk e mostani napjaink is, amik a mi békességünkre valók.

Hafenscher Károly

Szentháromság u. 11. vasárnap — Lk 18,9—14

Jézusnak ez a jól ismert és talán nagyon is „agyónprédikált“ példázata nem egyszerűen etikai kérdést feszeget, nem erkölcsi magatartások helyességét, vagy helytelenségét akarja megmutatni. E textus alapján szoktunk dörgedelmes szavakkal prédikálni a képmutatás, hazugság, nagyképűség, mások lenézése és magunk nagyraértékelése ellen és szoktunk szép szavakat mondani az alázatról, mások megbecsüléséről és a többi, a példázatba beleférő szép erényekről. Pedig Jézusnak ebben a klasszikus példázatában nem erről, vagy legalábbis nem egyszerűen erről van szó.

Helyesen értjük meg ennek az igének a mondanivalóját, ha arra *az Istenbe vetett igaz hitre mutatunk rá,* amelyik megvolt a vámszedőben és amelyik hiányzott a farizeusban. Ez itt a lényeges: a farizeus és a vámszedő életének viszonya Istenhez. Még helyesebben: arról az Istenről beszél Jézus ebben a példázatban, aki megigazítja a bűnösöket.

Isten-kérdés és hit-kérdés — *erről kell beszélnünk* ahhoz, hogy utána ezen az alapon beszélhessünk életünk helyes magatartásáról.

1. Ez az ige Istenről azt mondja, hogy *Előtte mindenki egyforma.* Előtte megszűnnek azok a különbségek, amelyek emberi ítélkezés szerint a világban elválasztják az „igazakat“ és a „bűnösöket“. Előtte csak *bűnösök vannak, akik rászorúlnak arra, hogy bocsánatot, megigazítást kapjanak Tőle.* És Istenről minekünk éppen azt kell elmondanunk

és hinnünk, hogy Ő valóban olyan Isten, az az Isten, aki a bűnösökre bűnbocsátó szeretetével tekint. *Csak az Ő meg nem érdemelt kegyelmének köszönheti minden ember, hogy Isten elé járulhat, Őt megszólíthatja.* Ez az örök mondanivalója az egyháznak. Istenről az ige alapján, a kinyilatkoztatás alapján. Ezt a mondanivalót a ma nemzedékének újjólag meg kell fogalmaznunk, vele megértetnünk és elhíttetnünk, de a lényeg ugyanaz. Ma ugyancsak izgalmas kérdése az embereknek, a világnak, az egyháznak az Isten-kérdés, és nekünk éppen az a szolgálattunk, hogy hirdessük Istennek a bűnösöknek, Jézus Krisztusban megmutatott szeretetét.

2. Ezt nekünk igaz hittel kell elfogadnunk. Nem mindegy az, hogy milyen alapállásból látjuk az Istent, vagy, hogy egyáltalán látjuk-e az Ő kegyelmes szeretetét. A *példázatban szereplő két ember hitt az Istenben.* Mindkettő eljut odáig, hogy imádkozik hozzá, megszólítja. Mindkettő így kezdi: Isten. Csak a *folytatás különbözik.* A farizeus Istenben azt a kényurát látja, akit ő köteles kiszolgálni. Isten egy szükséges rossz, aki ott van az emberek, a világ élete fölött és sok mindent megkövetel. Nem mintha ez olyan rossz volna neki. Istennek ez a követelése szükséges a jó rend, az erkölcs, a tisztaság miatt. És ő büszkén vallja, hogy eleget tud tenni mindennek. Hengegve, magabiztosan áll Isten előtt, avval a büszkeséggel, hogy lám ő megteszi mindazt, amit Isten követel tőle, és éppen ezért különb ember, mint a másik. Feddhetetlen az élete, ezért ad hálát és ezért *várja a jutalmat.* Úgy áll oda Isten elé és úgy beszél vele, mint egy szerződő társ, egyenlő fél: ezt kérted, ezt tettem, mit adsz érte?

Ez a téves hitbeli magatartás, Istennek ez a félreismerése eredményezi mindig azt, hogy az ember saját magával nagyon megelégedett lesz, *magát másokkal méri össze és ebből az összehasonlításból mindig ő kerül ki győztesen.* Ma különösen nagy veszélye ez a keresztyén embernek. Az a kísértése az egyháznak szerte a világon, hogy mind élesebben látja a közte és a világ között, a keresztyénység magatartása, élete és a világ élete közötti éles választóvonalat. Ennek a téves látásnak az eredménye az a „keresztyén gőg“, amelyik ott kísért ma is az egyház életében. Ennek a gőgnek pedig nincsen semmi alapja. A keresztyénység, az egyes keresztyén ember sok bűne, embertelensége, istennélkülisége, önmagával való megelégedése és az a tény, hogy viszonyát Istenhez igen sokszor csak kötelességteljesítésnek veszi, nagyon is elmosza a választóvonalat.

3. Ezért nincs is értelme az ilyen farizeusi imádságnak, magatartásnak, és a magával eltelt ember semmilyen kegyeskedésének. *Semmit sem kaphat az ilyen Istentől.* Úgy megy el az Ő színe elől, ahogy odajárult. Hiszen nem is érezte a szükségét semminek sem. Mit akart hát? Mit akar a ma keresztyénisége? *Azt akarja, hogy a világban az emberek becsüljék, hasznát lássák?* Azt akarja, hogy ne tartsák nagyképűnek, farizeusnak? Akkor nem ott kell elkezdni, hogy az egyház a maga erkölcsi erejére támaszkodik, *önmagából* akar valamit felmutatni, mert megint csak oda jut, hogy elbizakodott és gőgös lesz. Hanem ott kell elkezdni, *hogy szükségét érezze minden keresztyén ember az Isten előtt megállásnak. Rendeznie kell az egyház népének, minden keresztyénnek viszonyát Istennek, hogy alázatos, másokat megértő, másokkal egyenlő tudjon lenni.* Az egyházra nem lehet jellemző sem Isten, sem emberek előtt ez a mondat: Nem vagyok olyan, mint mások.

Az egyház, a keresztyén ember hitére, magatartására ez a mondat legyen jellemző: Olyan vagyok, Uram, Teelőtted, mint más ember, mint

a többi bűnös. *Irgalomra szoruló.* Itt érkezünk el a vámszedő hitéhez, amellyel meg tudja látni, hogy nincs mivel dicsekednie és amellyel tudja kérni az irgalmat, mert hiszi, hogy Isten bűnbocsátó, szerető Isten. *Ez a hit az egyház igazi hite,* általa van igazsága és megigazulása. Mit tehet hát az egyház? A bűnét alázatosan megvalló elnyeri a legnagyobb felmagasztalást: bűneinek bocsánatát. „Megigazulva“ térhet vissza Isten színe elől az életbe.

Juhász Géza

Szentháromság u. 12. vasárnap — Mk 7,31—37

Nagy irgalommal hajolt le Jézus a földi nyomorúságokkal küszködő emberekhez. A süketnéma ember meggyógyításának történetében különösen is kidomborodik gyógyító szeretete a betegség terhét cipelő ember iránt. Hosszú vándorútjain részrehajlás nélkül segít azokon, akiket bizalommal hozzávittek. Az *egész* embert gyógyítja. Testi nyomorúságainkkal együtt nézi a lelkit is. Nemcsak tüneteiben, hanem gyökerében kezeli elesettiségünket.

Ez a történet mit sem szól *lelki* betegségről. Nem lehet egyszerűen a kezdetnél átkapcsolni mondanivalónkkal a lelki süketnémaság bűnös állapotára, hogy bő következtetéseket vonhassunk le a lelki felépülést illetőleg. Itt testi gyógyulásról hallunk, ami következményeiben — emberileg szólva — lelki változással is együttjárt. A süketnémaság súlyos testi nyomorúság. A dadogó, artikulátlan hangokkal „ugató“ ember gúnyt vált ki az emberekből. S mivel nem hall és nem beszél, meg van fosztva az élet egyik fő adományától, az emberi közösségben való részvételtől. A testi nyomorúság lelki deformálódást is okoz, — emberkerülő, érzékeny vagy éppenséggel tompult lesz miatta a szenvedő beteg ember.

Jézus mégis a beteg *lelkéhez* nyit utat a testi gyógyuláson keresztül. Csodájával közvetlenül nyúl bele embernek az életébe, hogy lelkének elesett állapotán segíthessen. A teljes Szentírás szemszögéből nézünk mi Jézusra, a második hitágazaton keresztül látjuk minden velünk való jótéteményének célját is. Ezért bátran bizonyosságot tehetünk itt is arról, hogy Ő mindenben keresztül az embert belső nyomorúságából, a bűn okozta nyomorúságból akarja megszabadítani. Ezért tiltakozik Jézus a népszerűsítése ellen. (36. v.) Nem akarja, hogy benne csak a csodadoktort lássák, aki az érzékelhető betegséget meg tudja szüntetni. Ő az egész ember Orvosa, Megváltója.

Igehirdetésünk belső célja: *Jézus az egész ember Szabadítója.*

Életünk ezzel az igével a betegség kérdésénél találkozik. Húsunkba-
vérünkbe vágó valóság, családi életünket megszorítja akár magunk, akár szereteteink közül valakinek testi elesettsége. (Tüdőbetegség, bénaság, idegbaj, vakság, süketnémaság.) Betegeink leverték, csüggedésre hajlamosak, egy-egy új gyógyszer, új kezelési eljárás azonban könnyen felvillanyozza őket. Csodavárók. Fel-fellobbanó reménységgel próbálják életükbe megidézni a vallás csodatevő Jézusát. (Pl. a templomban magukért imádkoztatók.) Hozzátartozóik nagy reménységgel biztatják őket kegyes keresztényen mondatokban, néha pedig bizonytalankodva hallgatnak.

Hirdessük nekik Jézus Krisztus valóságos gyógyító hatalmát.

1. *Krisztus a betegek Megváltója.* Résztétel közeledik az emberekhez, mert ő maga is részese volt az emberi élet terheinek. Vándorútjait is azért tette, hogy minél több nyomorúságban élő ember kaphasson irgalmas szeretetének ajándékaiból. Soha nem nézi tétlenül a nyomorúságából

hozzá kiáltó embert. Akik hozzámertek, akiket hozzátvittek, azokon segített. Vajon rajtunk akar-e, tud-e segíteni? Ez a betegeink ajkáról ismételtén előjövő kérdés *bizalmatlanságot* árul el. Mindenekelőtt Jézus iránti bizodalmonknak kell megerősödni! Akkor gyógyított, amikor teljes bizalmat látott maga iránt. Vajon keresztyén életünk nem éppen ebben a feltétel nélküli bizodalomban szegény? Megismertük-e értünk való áldozatos szeretetét? Kereszthalálíg menő szeretettel szeretett minket. Ugyanakkor megismertük-e miként lett úrrá az emberi bűn minden nyomorúsága, a halál felett is? Feltámadott, hogy bizhassunk benne. Nem akárki, hanem ez a feltámadott Jézus Krisztus lép mellénk nyomorúságunkban, hogy segíthessen rajtunk. Ha ilyen bizalommal nézünk reá, már nem kérdésünk, hogy tud-e segíteni rajtunk, hanem bizodalommal vihetjük elébe nyomorúságainkat, mint egykor a süketnéma embert a hozzátartozói. Jézus ezt a ráhagyatkozó, hívő magatartást várja tőlünk, hogy benne lássuk minden nyomorúságunk egyetlen orvosát.

2. Hogyan gyógyít? Megnyitja igazi nyomorúságunk bilincseit. *Krisztus a bűnösök Megváltója.* Az egész embert látja elesettségében. A süketnémának nemcsak az a baja, hogy nem hallott, hanem még inkább az, hogy nem hallott a szabadulásról. Nem hallhatott semmit sem azokból az ígéből, amit a megváltó Krisztus az ő üdvössége és szabadulása felől hirdetett. Tehát benneragadt a letört, szomorú lelkiállapotban. Nem mondhatta el szívének fájdalmát, mindenestül elesett voltát sem.

Krisztus félrevonta őt a sokaságtól. Meghitt közösségben, személyesen gyógyította meg. — Nyílj meg — mondotta. A megnyílt fül legelőször ígét hall, Jézust hallja. A megnyílt száj legelőször a szabadulás öröméről beszélhet. Ez pedig már nemcsak testi ügy, hanem inkább lelki.

(Rachel Field: Az élet újra szép c. regényében leírja egy süketből hallóvá lett leány történetét. A hosszas orvosi kezelés eredményeként hangokat halló leány hihetetlen nagy öröme gyűl. Elferdült lelki egyensúlya percek alatt egészségesen helyrebillen és sugárzó örömmel táviratozza meg orvosának a jó hírt: — „Jertek, ó jertek bízva bízók, hangosan ujjong Jeruzsálem...“)

Az elsőnek meghállott ige a gyógyulás igazi forrása, mely elég ahhoz, hogy a testi szenvedés bilincseit se érezzük bilincznek többé. A bűneiből megszabadult lélek örömmel hagyja helyben Jézus gyógymódját, mert Jézus kiemeli életéből igazi terhét: a bűnt.

3. Hát mégis csak „lelki“ gyógyulásról lehet szó? — kérdik csalódottan betegeink. Itt kell derekasan helytállnunk. Erővel hirdetnünk, hogy Ő a testi nyomorúságon is könyörülő Isten. De máshogy gyógyít és szabadít, mint ahogy mi várjuk Tőle. Halálos nyavalyánk nem látható rákos daganatát operálja ki belőlünk, mikor bocsánatával megsemmisíti bűneinket. A süketnémán egyszerre vitte végbe a teljes szabadítás csodáját, hogy nyilvánvalóvá legyenek Isten cselekedetei az ő népe előtt. De nem mindenkinek nyúl bele életébe közvetlen testi csodával.

Nem biztos, hogy Istennek az a célja velünk, hogy azonnal makk-egészségesek legyünk. De megadja nekünk az egészségnél nagyobbat, a testi állapotunktól, körülményeinktől függetlenített belső ember örömét, tisztaságát. Másdrangúvá teszi külső nyomorúságunkat, életszemléletünket átértékeli. Ha eddig azt hittük, hogy boldogságunk titka a jól funkcionáló egészséges test, ezután napnál világosabb lesz előttünk, hogy igazi boldogságunk a bűnbocsánatban létrejött, Istennel való gyermeki közösségben van.

Az evangélium hallgat a süketnéma lelkében végbement nagy változásról. De az egyház nem hallgat! Istentől meggyógyított lelkű és sokszor továbbra is betegségben maradt emberek bizonyágtételeinek egész fellege tanít minket arra, hogy ahol Krisztus igéje belső nyomorúságaink kötelékeit megoldja, ott élet és üdvösség van. Ahol meggyógyított lélek hordozza a testre mehezető terheket, ott kicsiny batyuvá zsugorodik az azelőtti nagy teher.

A csodás gyógyulás népszerűsítését megtiltotta akkor Jézus. Mert cselekvésének súlypontja nem abban volt, amit akkor és ott láttak az emberek. De amikor megmutatta értünk való munkájának teljes lényegét a kereszten, többé már nem tiltotta, hogy szabadítását elhirdessék azok, kik „sebeivel gyógyultak meg.”

4. *Krisztus a világ Megváltója.* Hirdessék ezt megváltott életű keresztyének, testi-lelki nyomorúságból szabadult emberek! Bizonyágtétellel és étellel: „Mindent jól cselekedett, a süketeket is hallókká teszi, a némákat is beszélők.”

Németh István

Szentháromság u. 13. vasárnap — Lk 10,23 — 37

Bizonyára nem elhanyagolható, hogy textusunk már a 23. verssel kezdődik és nemcsak az irgalmas samaritánus közismert példázatát tartalmazza. Az alapigét három részre kell osztanunk. A 23—24. vers Jézus szavát tartalmazza a tanítványokhoz, a fejezet struktúrája szerint abból az alkalomból, hogy Jézus a tanítványok előtt hálaimával fordul Istenhez, mert egyedülálló módon tette Őt egyedülálló kinyilatkoztatásának tolmácsává. A 25—29. vers egy Mt és Mk-ban is előforduló vitát ír le, azoktól mégis eltérő formában. A 30. verstől következő szakasz a közismert példázat, amelyet részben a 29. vers, részben pedig a 37/b. vers látszik az előzményekhez kapcsolni. Egzegéták szerint Jézus ebben a példázatban nem a törvénytudó kérdésre válaszol, hanem azt Lk csatolta ide, voltaképpen más értelemben, mint ahogyan Jézus elmondta. A példázat feleletet ad erre a kérdésre: ér-e valamit Isten előtt, ha valaki zsidó (= külsőleg Isten népéhez tartozó), vagy Isten előtt az is ér valamit, ha valaki nem tagja a választott népnek, de jót cselekszik. Másképpen: a hit csak a felebaráti szeretettel együttesen lehet igazi. Ennek ellenére a példázat feleletnek tekinthető a törvénytudók kérdésére is. Textusunk három része között a nyitott szemben látom a kapcsolatot. A keresztyéneknek nyitott szemmel észre kell venniük az Istentől csodálatos módon ajándékba kapott örökéletet és a feladatul kapott felebarátot.

1. A törvénytudó kísérteni akarta Jézust, hogy más feleletet kapjon, mint amelyet a Törvény alapján adnia kellene. Jézus feleletei kellemtlenül érintették, mert visszakérdésével és példázatával más, helyesebb irányba akarta terelni figyelmét. Végeredményben ez a törvénytudó igen balga módon kérdezősködött. Odament Jézushoz, aki azt mondta magáról: Én vagyok az Élet (Jn 11, 25), vagy: Az Isten országa tiközöttetek van (Lk 17, 21), — és megkérdezte: mit kell tennie, hogy örökéletet vehessen (= örökségül szerezhessen). Szerencsétlen ember, nem hallotta: Tetszett a ti atyáitoknak, hogy nektek adja az országot (Lk 12, 32)! A másik kérdése sem sokkal indokoltabb. Amikor Jézus járt-kelt, tanított, rendszerint jókora sokaság sereglett hozzá. Föltehető, hogy a törvénytudó kérdésekor is embergyűrű közepén beszélgetett vele Jézus. S a törvénytudó mégis, naivul körülnéz, mintha sehol senki nem állna mellette: de kicsoda az én felebarátom?

Persze ezek a kérdések korántsem voltak naivak. Nemcsak azért, mert kísértő szándékkal tette fel őket, hanem mert egyben *kibúvót is keresett általuk* egyszerre két, az Isten előtt alapvető dologban: a hit és a cselekvő szeretet dolgában. Éppen úgy, mint a példázatbeli pap és a

lévita. Ez a két példázatbeli szereplő a törvényeskedő Izraelt — és sorai-
ban ezt a törvénytudót — jeleníti meg, és mindazokat, kik Isten igéjének
és szavának hajtogatásával, ismeretével és értékelésével akarnak kibújni
a felebaráti szeretet cselekvése alól.

Az egyház nem egyszer esett kelepébe ugyanebben a dologban. Az
Ember Tragédiájának konstantinápolyi színében a Patriárcha nem költői
túlzás. Amikor „a szent sír harcosi“ segítségét kéri, mert vágnak „a fá-
radalmas útból megpihenni“, — így felel: „Fiam, csekély dolgokra most
nem érek, Az Isten dicsé, a nép üdve hív.“ Ez a patriárcha nemcsak
Konstantinápolyban, élt, mert szellemi örökösei voltak mindazok, akik
ha nem is egy i betűn, de a hit és élet szempontjából nem sokkal jelen-
tősebb problémákon rágódtak, mialatt körülöttük talán megmozdult a
föld, emberek éltek, betegeskedtek, haltak, vagy pusztultak, mialatt éhes
szájakat kielégíteni, mezítelen testeket felruházni, könnyes szemeket tö-
rölni kellett volna. A segédlelkészek fóti konferenciáján foglalkoztak egy
világméretű teológiai tanulmányozási munkával is, és a vita során az
egyik segédlelkész intett arra, hogy a mai élet-halál problémákkal vias-
kodó emberiségben az egyház nem engedheti meg magának az élettelen,
halvérű „teológizálást“, mert az olyasféle magatartás lenne, mintha va-
laki az ostrom közepén pasziánszot kezd rákni.

Az egyes keresztyének között is akad nem egy, aki művészien keres
problémákat a Bibliában, vagy a keresztyén hittanban, hogy mit szabad,
mit nem; könyvet olvasni, operába menni, dohányozni, tánczenét hall-
gatni és ehhez hasonlót, csakhogy távol tarthassa magát a keresztyén élet
gyakorlásától. Ezek mind papok és lévíták, akik mérlegelnek és — el-
kerülnek.

2. Az igaz, hogy a példázatbeli samaritánusnak kevesebb veszteni valója
lehetett talán, mint a papnak és a lévítának. Az mindenesetre bizo-
nyos, hogy kevésbé latolgatta a dolgokat és ezért tudott nemcsak két
kezével, hanem tulajdonával is segítségére lenni a rászorulónak. Néhány
elmaradott országban még ma is előfordul, hogy nem szabad megállni az
útmenti sebesült megsegítésére, mert lehet, hogy a rablók a közelben les-
kelődnek. Hanzelka és Zikmund cseh mérnökök afrikai úti beszámoló-
jukban mondják el, hogy Abessziniában figyelmeztették őket: ne álljanak
meg, ha sérült autóval találkoznak. hanem teljes gázzal rohanjanak
tovább, mert majdnem biztos, hogy útonállók csalátke az. Felteszik a
kérdést: mi lett volna velük, ha baleset éri őket az úton?

A példázat arra is figyelmeztet — és ebben válasz a törvénytudó-
nak —, hogy a felebaráttal *útközben* lehet találkozni. Útközben, azaz az
élet normális medrében haladva. Nem kell hozzá külön keresgélni és nem
is lehet Istennek szemrehányást tenni, hogy nem elég világosan mutatja
meg, mit tegyünk. *Feladataink és kötelességeink előttünk vannak, a ke-
zünk ügyében, a hétköznapok ún. szürke egymásutánjában, az élet sodrá-
ban.* A felebarát ott van mellettünk, az otthonunkban, a szomszéd ház-
ban, a munkahelyünkön, a pihenésben, a villamoson vagy a vonaton —
csak észre kell venni.

A felebaráti szolgálat hétköznapi szolgálat a példázat szerint abban
is, hogy *az éppen szükségeset nyújtja.* Nem elégszik meg a kegyes ma-
laszttal, nem tesz úgy, mint a Jak 2, 15—16-ban kifogásolt magatartású
keresztyének. Mégis sok keresztyén akad, aki hajlandó arra, hogy fele-
barátjának „igével“ szolgáljon, de húzódzik a nevelés cselekvéstől.
Pedig *az ilyen ige hamis bizonyágtétel.* Igaz, hogy nekünk keresztyének-

nek tudnunk kell, hogy a hétköznapi jócselekedetek mellett az igével is szolgáljunk kell felebarátunknak — de nem a cselekedetek helyett.

Így tett velünk és értünk Krisztus is, akit az egyház helyesen tekintett az egyetlen, igazi Irgalmas Samaritánusnak. Mi lett volna velünk, ha Ő az Istenről szóló kegyes frázisokat nyújtotta volna felénk halálával és feltámadásával megszerzett bűnbocsánat és új élet helyett? Jézus, bárkivel találkozott, mindig észrevette, hogy annak mire van szüksége, mert észrevette, hogy mennyi mindent akar nekünk adni Isten.

3. *Észre kell venni — ez a keresztyénség nagy feladata. Észre kell venni, hogy milyen nagy szeretetre méltatott bennünket az Isten, hogy Jézus Krisztust adta értünk. Észre kell venni a nagy ajándékot, hogy Jézusban, az Ő evangéliumában Isten merőben újat kezdett velünk, azzal, hogy visszavezetett a teremtéshez, önmagához és magához hasonlóvá tett. Azt kell észrevennünk, hogy ez valóság. Rá kell döbbernünk, hogy a keresztyénség, az Isten országa nem beszéd csupán, hanem erő, hatalom és valóság.*

*És észre kell vennünk a felebarátot, a kötelességet és a feladatot. A keresztyén embert az éles szem teszi, amellyel észre tudja venni azt, akin segíthetne és azt is, amivel segíthetne. Az élet, amely egyáltalában nem szürke és egyhangú, előnkbe adja a lehetőségeket. Az életben végeredményben Isten adja elénk az élet és a halál útját azzal, hogy feleletre kényszerít a Niemöller által így fogalmazott kérdésben: *Hogyan találok irgalmas felebaráttra?**

Jaj nekünk, ha vaksik vagyunk és nem vesszük észre sem Istent, sem a felebarátot. Boldogok vagyunk, Isten áldottjai, ha észrevesszük és ha megszívleljük az ige elbocsátó mondatát: *Eredj el és te is akképpen cselekedjél!*

Zay László

Szentháromság u. 14. vasárnap — Lk 17, 11—19

A Megváltó földrejövele után talán erről az ígéről mondták a legtöbb prédikációt. A Praxis Evangeliorum-ban a következőket olvassuk: „Az írás egy betegségről sem beszél annyit, mint a belpoklosságról. Levit. 13, 14. Mózes az Úr parancsára nemcsak arról szól, hogy mi a belpoklosság, miről lehet megismerni, hanem arról is, hogy milyen szerzetásokkal kell megtisztítottnak kijelenteni a meggyógyult embert. Milyen áldozatokat kell bemutatni, milyen igazolást kell felmutatni, mielőtt övéi közé mehet.“ A klasszikus igehirdetők ezt a betegséget majdnem kivétel nélkül a belső bűnökkel hozták összefüggésbe és magát a betegséget úgy nézték, mint a bűn büntetését. Igéhirdetésükben a következő utat járták: Ez a betegség nyomorékká tette az embert, a bűn is! A poklosokat kirekesztették, a bűnt is kirekesztik! A poklosoknak fedetlen fővel kellett járni, hogy mindenki lássa a betegségüket, bűneinket be kell vallani és nem eltakarni! (Zsolt 32, 5.) A poklosok csak szakadt ruhában mutatkozhattak, a bűneit bánó embernek is ez a ruházata. A poklosnak kiáltani kellett, a bűnös is kiáltson! (Zsolt 14, 4.)

Luther egy helyen a második parancsolat magyarázatával hozza összefüggésbe ezt az ígét. Azok, akik az Urat segítségül hívják, sokan vannak, de kevesen azok, akik dicsérik az Urat és hálát adnak néki. A kéréshez szegény szív szükséges, a hálaadáshoz szeretetben és hitben

és üdvösséget szerez neki. Mikor megáll a Jákób kútjánál és az élet vizével kínálja meg a samáriai asszonyt. Mikor megy a bánatos apával: Jaurussal, hogy megmentse leánya életét. Mikor igazságot szolgáltat a bűnös nőnek. Vagy amikor a tanítványai tiltakozása ellenére is, gyermekekkel bíbelődik, hogy az édesanyáknak örömet szerezzen.

Amikor áldja a gyermekeket, hirdeti a bűnök bocsánatát, együtt sír a gyászolókkal, vagy imádkozik csendben a tanítványaiért és akik az ő beszédükre hisznek majd Benne: akkor tette a legnagyobb szolgálatokat.

Ezt a csendes, szerény szolgálatot, melyhez mégis annyi sok aláztasság kell, várja tőlünk Isten, az egyház, várja mindegyikünköt a társadalom, hazánk népe is.

3. Gyengédséggel és türelemmel. „Megrepedt nádat nem tör el, a pislogó gyertya belet nem oltja ki“, szól Róla a jövődőlés. És ebben igazán utólérhetetlen is volt a mi Mesterünk!

Tőlünk is ilyen szolgálatot vár, melyben sok a gyengédség és a türelem! Ha nem érhetjük is utól példamutatását, mégis ez legyen a cél mindegyikünk előtt. Ne nézzük hát a szálkát a másik szemében, ne keressük a kákán is a csomót. „A teremtett világ“ is ilyenekre gondol, mikor „sóvárogva várja az Isten fiainak megjelenését.“ (Rm 8, 19.)

4. Határozottsággal és hűséggel. „Nem pislog és meg nem reped“, „a törvényt igazán jelenti meg“. Ezek a szavak határozottságról és hűségről szólnak. Urunk szolgálatában ezek is megvoltak. Gyengédsége és türelme határozottsággal és hűséggel párosult. A legnehezebb helyzet sem rendítette meg soha szolgálatában. Élete programját, amit úgy fogalmazott meg: „az embernek Fia nem azért jött, hogy neki szolgáljanak, hanem hogy ő szolgáljon és adja az ő életét váltságul sokakért“ (Mt 20, 28) — hiánytalanul megvalósította.

Ez az áldott szolgálat pedig úgy vált lehetővé, hogy mindig abból a hitből táplálkozott, amiről alapigénk a 6. versben szól: „Én az Úr hívtalak el igazságban és fogom kezedet és megőrizlek...“

Ebből a bizodalmas hitből kell táplálkoznia a mi szolgálatunknak is! Ez adjon hivatástudatot, határozottságot és hűséget mindegyikünk szívébe. Ez tegye a mi szolgálatunkat is „népek szövetségévé“, szíveket összekapcsoló aranyhíddá, „pogányok világosságává“, foglyok szabadulásává. Ez vigye a mi kegyelemből megújított életünk hálából fakadó szeretetszolgálatát diadalról diadalra.

MEGJELENT!

Az Evangélikus Egyetemes Sajtóosztály új kiadványa:

Imádságok az egyház egységéért

Pröhle Károly gyűjteménye — Ára 3,50 Ft

*

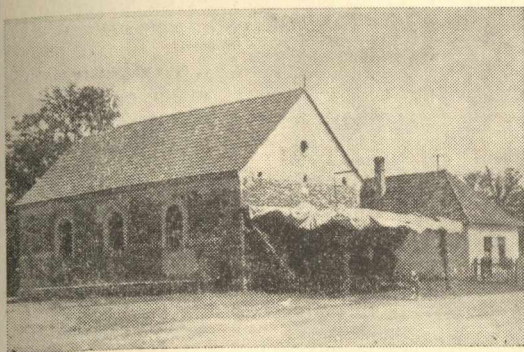
KARNER KÁROLY:

Isten, világ, felebarát

Igetanulmányok Rm 12—15 alapján — Ára 8,— Ft

Megrendelhető a 220.278. sz. csekken

A TOKORCSI IMAHÁZ FELSZENTELÉSE THE DEDICATION OF THE CHAPEL AT TOKORCS

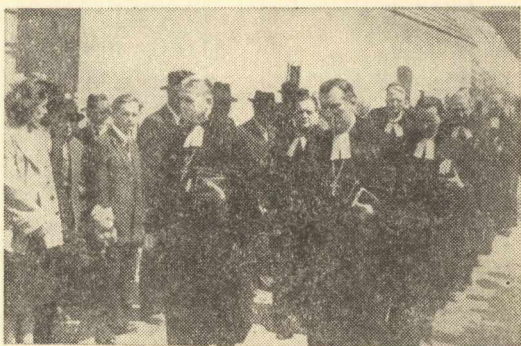

A celldömölki egyházközség tokorcsi filiájának új imaházát június 10-én szentelte fel D. dr. Vető Lajos püspök. Képünk az új imaházat ábrázolja.

The new chapel at Tokorcs (which belongs to Celldömölk) was dedicated by Bishop Lajos Vető D. D., June 10, this photo shows the new chapel.

D. dr. Vető Lajos püspök D. Dezséry László püspökkel és a jelenlevő lelkészekkel az imaházszentelésre indul.

Bishop Lajos Vető D. D. together with Bishop L. Dezséry and the pastors present are going to dedicate the chapel.

D. dr. Vető Lajos püspök a felszentelt imaházban megáldja a gyülekezetet.

Bishop Lajos Vető is blessing the congregation in the newly dedicated chapel.

KONFIRMÁCIÓ A PESTI EGYHÁZKÖZSÉGBEN CONFIRMATION-DAY IN THE CONGREGATION OF PEST

A Deák téri templom oltára előtt az idén konfirmáltak Hafenschér Károly lelkész-szel, Dóka Zoltán és Cselovszky Ferenc segédlelkésszel.

The confirmands of this year before the altar of Deák tér church at Pest.

A pesti egyház faszori templomában Gyöngyösi Vilmos lelkész úrvacsorát oszt a konfirmandusoknak

Pastor Vilmos Gyöngyösi is distributing communion to the confirmands in the Faszor church at Pest.

LELKIPÁSZTOR

Evangélikus lelkési szakfolyóirat
Kiadja az Evangélikus Egyetemes Sajtóosztály
Felelős szerkesztő és kiadó: D. Dr. Vető Lajos

Ára 12 forint.

Előfizetés: egy évre 144 forint, félévre 72 forint
Csekk számla: Lelkipásztor kiadóhivatala, Budapest 220 507
Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VIII., Puskin utca 12.
Telefon: 142—074

Példányszám: 1000.